

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**Національний університет «Одеська юридична академія»**

**КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ**

**РОЗВИТОК СУЧАСНОГО ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ В ЮРИДИЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА  
ПРАКТИЦІ**

**матеріали**  
**всеоукраїнського круглого столу онлайн**  
**присвяченого 25-річчю**  
**Національного Університету «Одеська юридична академія»**  
**та**  
**175-річчю Одеської школи права**

**25 листопада 2022 року**

**м. Одеса**

## ПЕРЕДМОВА

Сьогодні нашу країну спіткали складні соціальні, політичні, економічні та інші перетворення, які ставлять нові виклики і перед юридичною наукою. В умовах повномасштабної агресії, дослідники різних шкіл та напрямів вітчизняної юриспруденції мають об'єднатися для якомога повнішого вивчення та розуміння багатогранності та складності явищ в сфері права та держави. Варто також зауважити, що процеси імплементації міжнародних та європейських стандартів у національне законодавство набувають особливого значення в контексті обраного українським народом євроінтеграційного шляху.

Матеріали круглого столу є збірником наукових праць в яких представники Одеської школи права, обговорюють актуальні питання сучасної правової реальності. У цих роботах відображено внесок кожного з них у розвиток правових інститутів, норм, категорій, окремих напрямів правового регулювання, зміцнення тих найважливіших сфер правового життя, які набувають особливого значення в умовах трансформації сучасного суспільства. Слід відзначити також, що представлені матеріали мають важливе значення як для теорії, так і для практики у подальшому розвитку українського права та держави.

Презентований збірник присвячений 25-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчю Одеської школи права. Значна увага в матеріалах круглого столу приділяється з'ясуванню сутності права, встановленню його цінності та значення в житті людини, суспільства і держави, розкриттю ролі сучасної правової еліти у забезпеченні євроінтеграційних процесів у суспільстві. Констатується, що реформування державності і права потребує глибокого філософського і наукового осмислення, оскільки право є однією зі сфер людського буття, яка потребує різнобічного обґрунтування.

У цьому науковому збірнику розглядаються актуальні аспекти загальнотеоретичної юриспруденції пов'язані, насамперед, зі зміною правових реалій під впливом глобалізації, персоналізації та інформатизації суспільства. На сучасному етапі суспільних, державних і правових трансформацій формується філософсько-методологічна проблематика права і держави, формулюються основні концептуальні ідеї та методологічні принципи, визначаються підходи і методи інтеграції права і держави в сучасній соціальній реальності.

Саме загальна теорія права та держави визначає категорії юриспруденції, формує її методологічний та понятійно-категоріальний інструментарій, виробляє зв'язки, розкриває можливості в осягненні права та держави, а також їх окремих складових. Через це досить значущими й водночас новаторськими є дослідження методологічних парадигм і принципів сучасної юриспруденції, традицій і звичаїв як підґрунтя антропологізації права, мовного аспекту гармонізації категоріального апарату юриспруденції, комунікативної сфери сучасної держави, права вибору держави в контексті свободи волі людини, розвитку нових галузей сучасного права.

Тези доповідей круглого столу викладені в авторській редакції.

# **СЕКЦІЯ 1. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ КОНТЕНТ СУЧАСНОГО ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ**

**Завальнюк Володимир Васильович**

*Національний університет «Одеська юридична академія»  
в.о. завідувача кафедри загальної теорії права та держави,  
доктор юридичних наук, професор*

## **ТРАДИЦІЇ ТА ЗВИЧАЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ЯК ПІДГРУНТЯ АНТРОПОЛОГІЗАЦІЇ ПРАВА**

Правові традиції українського народу сягають корінням глибини століть. Навряд чи слід доводити, що становлення сучасної Української держави та її перспективи як правової держави, історія прав і свобод людини в Україні мають бути осмислені в її співвідношенні з вітчизняними традиціями.

Цілісність права досягається не тільки збереженням і використанням традицій, забезпеченням наступності, але самим існуванням того, що може бути названо, за аналогією з культурною спадщиною, правовою спадщиною. Правова спадщина – це сукупність зв'язків, відносин і результатів правового розвитку минулих історичних епох у межах окремої правової культури, правової системи чи правової сім'ї. Правова спадщина втілена в сукупності правових цінностей, закладених в основі будь-якої правової системи, за допомогою яких існує, функціонує і розвивається право. Національна правова культура в кожний конкретний момент включає правову спадщину і творить її.

Для визначення ролі та значення правової спадщини українського народу в антропологічному повороті сьогодення важливо визначити її місце в системі геополітичних та культурно-правових координат. Уявляється

справедливим висновок, що правова система України складалася під впливом як західної, так і східної традицій права [1], зокрема, це проявилось у рецепції греко-римського права. Разом з тим очевидним є і власний внесок української спільноти у правовий розвиток. Адже протягом тривалих періодів буття вітчизняного права воно розвивалося, спираючись в основному на власну традицію права. Це стосується, перш за все, періоду давньоруського права, а також радянського права, з його надмірною ідеологізацією й посиленням зв'язком з державною владою. На думку Ю. М. Оборотова, сучасний правовий розвиток України є слабко орієнтованим на використання власної правової спадщини, характеризується значною правовою акультурацією, зокрема некритичним використанням західної традиції права [2].

Як уявляється, антропоцентризм, наявний сьогодні у правових системах сучасності, не був чужим для української правової традиції, що значною мірою було зумовлено власним розумінням та сприйняттям християнства. Християнство повсюдно у світі підготувало ґрунт антропологічного праворозуміння ідей про єдність людського роду, рівність його членів, неприпустимість дискримінації на соціальній або національній основі («немає ні бідняка, ні багача, ні елліна, ні юдея»). Християнський початок простежується також в принципах демократії, поділу влади і громадянського суспільства. Християнською спадщиною визнається ідея становлення соціальної правової держави як втілення вираженої у Новому Заповіті ідеї любові до ближнього [3, с. 80-83]. Зазначимо й таку правову по суті ідею християнства, як володіння людиною свободою волі. У християнській антропології свободу волі вважають однією з абсолютних істин стосовно природи людини. Згідно з християнською доктриною людина – єдина серед усіх живих істот істота, свободу волі якій подарував Творець. Воля людини вільна у своєму виборі тому, що вона підкорюється людській владі. Слід погодитись з

твердженням В. В. Дудченко про єдине коріння свободи особистості та ідеї правової держави. Те, що правова держава визнає за основу свого існування, є принцип особистості, право на індивідуальну творчість і самовираження. Основною передумовою теорії правової держави є цей принцип особистості, принцип свободи [4, с. 235].

Отже, християнство імпліцитно містило ідею олюднення права, надання йому антропологічного виміру, що посприяло утвердженню антропологізму в українській правовій традиції.

Звичаєве право характеризує собою здатність суспільства визнавати та встановлювати певний обсяг прав і обов'язків, що необхідний для нормального відтворення певних видів соціальних відношень. Звичаєве право забезпечує безпосередній взаємний зв'язок між природним і позитивним правом, виступає як необхідний етап в процесі об'єктивації змісту об'єктивно зумовлених вимог життєдіяльності особистості, соціальної спільноти, суспільства у правові вимоги і ідеї та набуття ними нормативних форм позитивного права. Звичаєве право, виступаючи як практичний, позитивний досвід стосунків між людьми, тим самим виконує в певній мірі функцію переходу природно-правових ідей в юридичні нормативні положення [5, с. 180].

Специфічними ознаками, що дають змогу встановити відмінності між категоріями «звичай» і «правовий звичай», є: відповідність змісту звичаю принципам природного права; переконання у правомірності і обов'язковості вживання звичаю як норми права. Механізм утворення звичаєво-правової норми передбачає: по-перше, виникнення та усталення певної звичаєвої практики регулювання суспільних відносин; по-друге, визнання цієї звичаєвої практики звичаєвою правовою нормою. Перехід правової звичаєвої норми в позитивну правову норму зумовлений її відповідністю політиці владних структур спільноти. У випадках

невідповідності звичаєво-правова норма або не актуалізується в правовому просторі держави, або відхиляється (забороняється).

Правові звичаї стають позитивним правом і в результаті їх санкціонування публічною владою (пряме санкціонування), і реально тоді, коли таке санкціонування відбувається у владних рішеннях конкретних правових ситуацій (непряме санкціонування). На відміну від норм закону, звичаєво-правові норми мають: етнічний, як правило, характер; локалізацію; невизначений в часі характер виникнення («вікопомна давнина»); консерватизм та усталеність; спрямованість на саморегуляцію відносин в спільноті шляхом конкретизації усіх проявів активності членів угруповання й порядку їх життєдіяльності; спрямованість на збереження соціальної самобутності спільноти, яка є їх носієм.

Правові звичаї українців стали предметом багатьох досліджень, які простежують традиції звичаєво-правового регулювання від найдавніших державних утворень на території України до сьогодення, доводять чинність правових звичаїв у багатьох сферах регулювання, у тому числі – у конституційній, а також поновлення за доби незалежності України правових звичаїв, передусім у сфері приватних відносин. Сучасний дослідник Б. С. Бачур доводить, що аж до XIX століття такі норми й інститути цивільного звичаєвого права як давність володіння, заволодіння, спільна власність, сервітутне право, чиншове право, практично не піддавалися змінам, тому що в них зберігалася органічна залежність права від сутності й характеру народу [6]. І сьогодні у поземельних відносинах можна простежити вплив правових звичаїв. Зокрема, таким є інститут добросусідства, закріплений Земельним кодексом України, що складається з вироблених століттями правил співжиття у сільській громаді.

Становлення сучасної Української держави та її перспективи як правової держави, історія прав і свобод людини в Україні мають бути осмислені в її співвідношенні з вітчизняними традиціями антропологізації

права. Правовій традиції України був властивий антропоцентризм, що значною мірою було зумовлено власним розумінням та сприйняттям християнства, яке імпліцитно містило ідею олюднення права.

Антропологізація в українській правовій традиції також пов'язана зі збереженням звичаєво-правового регулювання. Звичаєво-правове регулювання існує від найдавніших державних утворень на території України до сьогодення у багатьох сферах регулювання, передусім у сфері приватних відносин. Так, зокрема, для української звичаєво-правової традиції є природним індивідуальне землеволодіння, рівноправність чоловіка та жінки у приватноправових сферах життя.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Харитонов Є. О. Правова система України: між західною та східною традиціями права / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova // Порівняльно–правові дослідження. 2007. № 1–2. С. 161–169.

2. Оборотов Ю. М. Традиції та новації в правовому розвитку: загальнотеоретичні аспекти : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Оборотов Юрій Миколайович. О., 2003. 379 с.

3. Оборотов Ю. Н. Государство в религиозной философии // Юридический вестник. 1997. № 1. С. 80–83.

4. Дудченко В. В. Традиція правового розвитку: плюралізм правових вчень : монографія / В. В. Дудченко. О. : Юрид. л–ра, 2006. 301 с.

5. Жовтобрюх М. М. Звичаєве право: сутність, генеза, чинність: дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.12 «Філософія права» / М. М. Жовтобрюх. К., 2002. 250 с.

6. Бачур Б. С. Інститут земельних відносин у цивільному звичаєвому праві України в Х – середині ХІХ століть (історико–правовий аспект) : [монографія] / Б. С. Бачур. О. : ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2008. 204 с.

**Ключові слова:** антропологізація права, правовий звичай, традиція.

**Key words:** anthropologization of law, legal custom, tradition.

**Мельничук Ольга Степанівна**

*Національний університет «Одеська юридична академія»*

*професор кафедри загальної теорії права та держави,*

*доктор юридичних наук, професор*

## **МЕТОДОЛОГІЧНІ ПАРАДИГМИ ТА ПРИНЦИПИ СУЧАСНОГО ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ**

Розвиток сучасного юридичного знання спрямований на освоєння сфер науки, які дозволяють збагачувати та поглиблювати існуючі теоретичні конструкції, відкривати нові грані існування права та держави. У цьому контексті важливо звертатися до гносеологічних підстав юриспруденції, які формують різноманіття парадигм щодо визначення права та держави.

А. Ю. Цофнас визначає парадигму як методологічні і теоретичні положення та відповідні їм фундаментальні поняття, методи, прийоми, технічні засоби, правила наукової діяльності, які є взірцем для вирішення завдань, які стоять перед дослідником. Тобто, парадигма – це будь-яка сукупність завдань, деяка структура рішень яких, завдана прийнятим концептом, є моделлю (рецептом, приписом і т.п.) для рішення інших завдань [1, с. 192].

Поняття парадигми можна розуміти, з одного боку, як наукову картину світу, що базується на певному типі раціональності та претендує на те, щоб мати універсальне значення в рамках тієї або іншої науки. З іншого боку, парадигма – це засіб постановки та вирішення завдань. Та, якщо спробувати узагальнити, то засоби постановки певних завдань – це і є певний вибір картини світу. Прикладом такої «картини світу» у юриспруденції може бути певний тип праворозуміння (позитивістське, природно-правове, соціологічне, інтегративне тощо). Виходячи з певних

позицій щодо типу праворозуміння, можна надати визначення праву та державі, їх меті, завданням, функціонуванню, приналежності до правової системи і т.д. Але це не означає, що між поняттями парадигма та праворозуміння можна остаточно поставити знак рівності, розмиваючи межі цих термінів у такий спосіб.

Іншим прикладом парадигми у сучасній юриспруденції є використання класичної, некласичної (модерністської) та постнекласичної (постмодерністської) методології. Не дивлячись на те, що іноді щодо існування цих парадигм застосовується їх темпоральна оцінка, вони всі можуть бути присутніми у сучасних дослідженнях, в залежності від того, який методологічний інструментарій є доречним для вирішення поставленої задачі та ступеню прийняття плюралістичності та міждисциплінарності у юридичній науці конкретного науковця.

Тобто, галузевій юриспруденції іноді вдосталь класичної парадигми, як механіці достатньо ньютонівської фізики. Загальнотеоретична юриспруденція, на відміну, до речі, від теорії права та держави, в більшій мірі стоїть на позиціях некласики. А постнекласика – це вже методологічна основа для філософії права, соціології права, аксіології права, антропології права тощо.

На думку Ю. М. Оборотова, інноваційна наповненість методології юриспруденції вимагає від дослідників толерантності в оцінці використовуваних концептуальних ідей, парадигм, методологічного інструментарію, категорій і конструкцій і, звичайно ж, методологічної оптики, що забезпечує ситуативність та індивідуальність в осягненні правової сфери та державності. При цьому розвиток методології юриспруденції в напрямку міждисциплінарності і змішаних методологій не залишає сліду від замкнутості на себе правової нормативності і дозволяє знайти виходи з проблеми загрозливої дегуманізації державної влади [2, с. 46].

Як зазначається, оптична сталість класичного і некласичного типу раціональності, пов'язана з тим, що методологічна оптика класичної раціональності була сконцентрована на дослідженні виключно об'єкта, а методологічна оптика некласичної раціональності була звернена до розгляду взаємодії об'єкта і суб'єкта. На відміну від цього, постнекласична раціональність, як правило, йде від предметних до проблемних досліджень. До того ж, тут, методологічна оптика – це оптика дослідницького бачення, для якої можлива зміна оптик, комунікація різних підходів і пошук об'єднаних горизонтів [3, с. 45].

Отже, при характеристиці парадигм можна використовувати два підходи: тип раціональності та систему принципів.

Характеризуючи перший підхід, потрібно звернутися до ідеї, яка належить М. Веберу. Він стверджує, що існують наступні типи раціональності: формальна раціональність, традиційна раціональність та ціннісна раціональність, які цілком можуть бути відповідними таким парадигмам як класика, некласика та постнекласика.

При розгляді процесу розвитку праворозуміння у різноманітних культурах та цивілізаціях Ю. М. Оборотов окреслює такі парадигми, які також яскраво ілюструють типи раціональності:

1) парадигми донаукового праворозуміння, коли юриспруденція ще не існувала як самостійна галузь гуманітарного знання (учення про право у стародавні часи, легізм у стародавньому Китаї, міфологічне праворозуміння);

2) парадигми наукового праворозуміння, коли відбувся розділ сфер релігійного та світського (парадигми юридичного раціоналізму – нормативна, психологічна, соціологічна та ін.);

3) парадигми постнаукового праворозуміння, коли відбувається криза раціональності (парадигми праворозуміння постмодерну – антропологічна, інтегративна, ціннісно-нормативна).

Відповідно до другого підходу, виділяючи у юриспруденції три парадигми: класичну, некласичну та постнекласичну, слід окреслити їх відмінність у використанні певних принципів пізнання.

Особливостями класичної парадигми у юриспруденції є те, що право сприймається як об'єктивна реальність, як частина світу, що оточує людину в повсякденному житті; розуміється як соціальний механізм, закономірності функціонування якого подібні до закономірностей функціонування будь-якого механізму. У змісті права завжди домінує раціональний елемент та право є втіленням розуму та логіки. Воно слугує останньою інстанцією у вирішенні соціальних протиріч та у ньому можлива об'єктивна істина. У праві існують стійкі причинно-наслідкові зв'язки, що мають універсальний характер. Для класичної парадигми специфічним та визначальним є використання таких принципів як: об'єктивність, раціональність, історизм, монізм та детермінізм.

Некласична парадигма методології юриспруденції виникла за рахунок неспроможності класичних принципів охопити цілий спектр правових явищ. Її особливостями є те, що право сприймається як складова людської свідомості та критерій самооцінки й самообмеження. Право іманентно властиве людині, а тому його реальність, передусім, суб'єктивна, а не об'єктивна; воно є відносною, а не абсолютною категорією. Розвиток права є плюралістичним цивілізаційним процесом та права людини є вершиною юриспруденції. Серед принципів некласики: суб'єктивність, поєднання раціонального та нераціонального, абстрагування від історії, плюралізм, індетермінізм.

Становлення постнекласичної методології пов'язано з філософією постмодерну, з одного боку, та з тим, що некласична парадигма не змогла реалізувати потенціал аксіології, антропології та герменевтики, з іншого боку. Особливостями постнекласичної парадигми у юриспруденції є те, що право розуміється як інтерсуб'єктна конструкція, зміст якої визначається

дискурсивними засобами. Мислення про право змінює право, тобто юриспруденція втрачає монополію на осягнення права. Воно є плюралістичним, а це означає, що немає найкращих та найгірших засобів осягнення права. Будь-яке діюче право є продуктом інтерпретації. Принципами постнекласики є: інтерсуб'єктність, міждисциплінарність, принцип додатковості та плюралізму.

Таким чином, парадигмальні характеристики методологічних принципів у юриспруденції спроможні надати якісний інструментарій щодо як гносеологічних, так і онтологічних основ сучасного права та держави, не обмежуючи процеси їх пізнання моністичністю або раціоналізмом, та передбачаючи плюралістичність, індетермінізм та можливості міждисциплінарних пошуків.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Цофнас А. Ю. Избранные статьи / Ред-сост. Е.М. Иванова, Л.Л. Леоненко, Д.Н. Ляшенко / Отв. ред. А.П. Овчинникова. – Одесса : Издатель С.Л. Назарчук, 2020. 308 с.

2. Оборотов Ю. М. Юридична методологія як інноваційна сфера // Правове життя сучасної України : у 2 т. : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.) / відп. ред. Г. О. Ульянова. – Одеса : ВД «Гельветика», 2019. — Т. 1. — С. 44 – 46.

3. Гусельцева М. Методологічна оптика як інструмент пізнання // *Психологія і суспільство*. – 2017. № 4, с. 39-55.

**Ключові слова:** методологія сучасного права та держави, методологічні парадигми у юриспруденції, методологічні принципи, класичні принципи, некласичні принципи, постнекласичні принципи.

**Key words:** methodology of modern law and state, methodological paradigms in jurisprudence, methodological principles, classical principles, non-classical principles, postnon-classical principles.

**Чувакова Ганна Михайлівна**

*Національний університет “Одеська юридична академія”,*

*доцент кафедри загальної теорії права та держави,*

*кандидат юридичних наук, доцент*

## **ПРИРОДА АНОМАЛІЙ ПРАВОВОЇ СФЕРИ**

Аналізуючи світ юридичних явищ, правове мислення різних рівнів виділяє і фіксує нормальний хід тих чи інших юридичних процесів, правильність досягнутих у правовій сфері результатів чи, навпаки, відхилення від цього, що представляється нормальним і правильним.

На рівні звичайного мислення такий аналіз йде з погляду здорового глузду, уявлень про зміст права, оцінки з позицій моральних принципів справедливості та несправедливості тощо. На рівні наукового мислення у справу вступає понятійна логіка та оцінка юридичних процесів та їх результатів з погляду відповідності тим чи іншим методологічним конструкціям та теоретичним концепціям. Виділення та оцінки негативних елементів з різних сторін правової реальності дозволяє констатувати, що ця реальність об'єктивно існує і відхилення від нормального стану юридичних явищ та процесів у правовій сфері суспільного життя носять для неї загальний характер. Загальний характер відхилень означає, що хоч вони і виникають у окремих юридичних явищах і процесах, вони притаманні всім сторонам правової сфери життя і мають спільну природу.

Для встановлення термінологічної визначеності щодо таких відхилень вони виділяються та позначаються одним загальним терміном – аномалії правової сфери. Аномалії правової сфери - це відхилення у змісті права, необхідних зв'язків його елементів і формах, які мають щодо права випадковий і довільний характер, оскільки їх існування відповідає об'єктивній логіці права, не впливає із закономірних проявів сутнісної

основи права . Загальна природа аномалій правової сфери полягає саме в тому, що вони існують у праві, але не є способом існування її сутності. З погляду сутності права, його необхідного змісту, закономірностей і форм вони не суттєві, хоча реально існують і становлять одну зі сторін буття права. Саме критерій відповідності тих чи інших юридичних явищ і процесів формам, закономірностям, змістовним елементам права, а в результаті – правовій волі та її цілям дає можливість встановити у перемішаному потоці існування права необхідне та закономірне на противагу аномаліям. Тобто це аномальні юридичні конструкції, які присутні у праві [1]. Аномалії у правовій сфері мають велику кількість проявів [2]. Їх розуміють як різного роду перешкоди у правовому регулюванні суспільних відносин, відхилення від загальної закономірності, від нормального формування і розвитку суспільних відносин, обумовлене різними факторами об'єктивного та суб'єктивного порядку, це об'єктивна реальність, але це реальність, яка є відхиленням від сутнісної лінії у праві, від цілей правової волі, від необхідної послідовності та структури змісту, від закономірних зв'язків між юридичними явищами та процесами, від необхідних форм змісту права. Як об'єктивна реальність, як складова частина діяльності, у процесі якої виробляється та відтворюється право, аномалії мають свої особливі причини існування. Поділимо ці причини на зовнішні та внутрішні.

Зовнішні причини аномалій правової сфери діють у сфері поєднання права як особливої цілеспрямованої предметної діяльності з іншими формами соціального буття, які, з одного боку, є сферами, у зв'язках з якими народжуються правові потреби, з іншого боку, можуть створюватися умови, що призводять до появи аномалій . Найбільший вплив тут можуть надавати зміни економічного стану держави, у тому числі фінансові кризи, які спонукають суб'єктів, що мають відповідні ричаги, вводити через право особливі умови, що забезпечують збереження їх інтересів на шкоду

інтересам інших суб'єктів соціального життя, спотворюючи цим мети права. Навіть у цивілізованому суспільстві при розвитку інститутів демократії нерідкі приклади формування особливих правових режимів, підтримуючих егоїстичні політичні інтереси тих чи інших соціальних груп і створюють їм привілейоване становище. Складні зовнішні умови, ведення воєн, спроби поставити соціальне життя під контроль войовничих релігій, деформовані моральні устої та інші негативні фактори – все це здатне більшою чи меншою мірою впливати на характер правової діяльності та ступінь вираження у ній сутнісної основи права.

Внутрішні причини аномалій правової сфери укладені у самій правовій діяльності та пов'язані з особливостями здійснючої її суб'єктів. Всі елементи формованого змісту права – це продукти свідомості та волі конкретних людей, кожен з яких має свій рівень знань про навколишній світ, у тому числі і про правові явища та процеси, займає певне місце в структурі суспільства та системі соціальних зв'язків, має відповідні прагнення, інтереси, відстоює певні життєві позиції та ін. Сукупна здатність людей розуміти і діяти відповідно с закономірним та необхідним у праві, визначається зрештою рівнем розвитку їхньої правосвідомості, а точніше – духовної правової культури. Це продукт соціальних відносин, що зумовлені великою кількістю передумов, причин тощо [3] .

Для кожного етапу діяльності, у процесі якої формуються ті чи інші загальні елементи змісту та пов'язуючи їх закономірності права, можна виділити особливі аномалії, породжені як зовнішніми, і внутрішніми причинами. Виділення таких аномалій дає можливість класифікувати їх, насамперед залежно від етапів розгортання правової волі на цілеспрямовану предметну діяльність, кожен з яких має свій внутрішній зміст, структуру та форми, свої більш приватні закономірності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Креативність загальнотеоретичної юриспруденції : монографія / [Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко та ін.] ; М-во освіти і науки України, Півден. регіон. центр НАПрН України, НУ "ОЮА", за ред. Ю. М. Оборотова. – Одеса : Фенікс. – 2015. – С. 419.

2. Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції : монографія / [Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко та ін.] ; МОНмолодьспорт України, НУ "ОЮА", за ред. Ю. М. Оборотова. – Одеса : Фенікс, 2012. – С.168.

3. Чувакова А.М. Аномалии правосознания / А.М. Чувакова // Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матер. міжнар.наук.-практ.конф. ( 15-16 травня 2015 р., Одеса). – О. : Юрид.л-ра, 2015. – С. 70.

**Ключові слова:** правова сфера, аномалія правової сфери, причини аномалій правової сфери.

**Keywords:** legal sphere, legal sphere anomaly's, roots of legal sphere anomaly's.

### **Рязанов Михайло Юрійович**

Національний університет “Одеська юридична академія”,

доцент кафедри Загальної теорії права та держави,

Кандидат юридичних наук, доцент

### **МОРФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВОЇ СПАДЩИНИ**

Морфологія - один з варіантів типології, коли в якості підстави типологізації приймається форма. Відповідно в словниках та енциклопедіях термін «морфологія» (від грец. Morphe - форма) [\[1\]](#), 761] зазвичай означає

знання про форму і будову пізнаваного об'єкта. У найзагальнішому вигляді морфологія - це знання про форми. Доречно також говорити, що морфологія вивчає структуру. Відповідно, слід зауважити, що будь-якому складному об'єкту який виступає як система притаманна така характеристика як структурність, що є його істотною характеристикою. Така істотна характеристика характеризує спосіб зв'язку елементів, сукупність взаємозв'язків і взаємодій між елементами, виражає їх внутрішню організацію, упорядкованість та композицію. А це означає, що структура забезпечує збереження цілісності, єдності явища як системи, утворює його каркас (скелет), за допомогою якого організовується, упорядковується зміст даного явища [2].

З точки зору морфологічного аналізу правової спадщини цікавим є системний підхід який, розглядаючи структуру культури, вибудовує її і якості багатоповерхової системи. На першому, елементарному щаблі в якості вихідної виступає категорія норми як елементарної соціально санкціонованої форми фіксації загальнозначущого досвіду. Її стабільність - умова буття культури як такої. Області культурної норми належать зразки поведінки, ненормативна поведінка підлягає культурним санкціям, а система культурних норм - звичай - вінчає першу, фундаментальну щабель в структурі культури [3]. Поняття культурної норми, вважає цитований автор, фіксує найбільш стійкі вихідні моменти, пов'язані з трансляцією соціального досвіду. Поняттю норма «підвідомча» своя система понять, що відображають реальне буття культури, пов'язаної з цією нормативною діяльністю. Звичка, звичай, етикет, церемонія (церемоніал), ритуал - в такий ланцюжок вибудовується нормативне в соціумі. Серед ряду цих підлеглих на тій або іншій основі поняттю норми термінів виділяється поняття «звичай», що структурно розміщується на наступному, більш високому рівні, хоча і в межах того ж щаблю: звичай з цієї точки зору являє собою

систему норм, а важливість його визначена тим, що звичай становить основу норм звичаєвого права

Морфологія правової спадщини, враховуючи компоненти правової культури, може бути представлена як система правових норм (правових текстів), цінностей, правових інститутів, процесів і форм, що виконують функцію правової орієнтації людей в суспільстві. Кожну складову можна розглядати як самостійну систему (або підсистему правової спадщини), яка також структурується за різними критеріями і підставами.

Так, наприклад, система цінностей структурується за різними критеріями: за здатністю задовольняти потреби й інтереси суб'єкта - матеріальні й моральні (духовні) цінності; за суб'єктами або носіями цінностей – особистісні, групові та загальносуспільні; за ступенем публічності – приватні, приватно-публічні і публічні; за смисловим навантаженням - «цінності-цілі» та «цінності-засоби»; за значенням у моральному світі – відносні і абсолютні; за характером цілей - об'єктивні та суб'єктивні; цінності права, стосовно яких право – це інструмент, засіб реалізації, та цінності в праві («правові цінності»), які розкривають власну цінність права (суб'єктивне право, юридичний обов'язок, законність, юридична відповідальність, правовий статус та ін.); цінності-ідеали - свобода, рівність, справедливість, демократія, порядок, безпека, мир, права людини.

Елементи, що утворюють правову спадщину, можуть бути одночасно включені і в інші структури. Наприклад, право входить у систему соціальних норм; правовідносини виступають різновидом суспільних відносин; правосвідомість представляє одну з форм суспільної свідомості; правомірна діяльність у юридичній сфері входить до системи всієї соціальної діяльності людей; нарешті, правопорядок є складовою частиною громадського порядку тощо. [\[4\]](#), 7]

Таким чином, правова спадщина це той захисний шар, який надає усій правовій культурі стабільності, стійкість. Образ і поняття спадщини страхують унікальну вічність даної правової культури в собі і для себе. Відповідно правова спадщина це медіативний правовий шар необхідний для збереження, існування і відтворення правової культури. Правову спадщину можна порівняти з ресурсом навколишнього середовища. Як і будь який об'єкт загальної спадщини потребує турботи і збереження, так і правова спадщина наділяється характеристикою невідновних ресурсів. Відповідно, правові ресурси формують таку ж частину світової спадщини. [[5]]

Поняття правової спадщини стало значимим концептом в осмисленні культурної спадщини в цілому. Одним з важливих підстав для переоцінки багатьох вимог, що стосуються використання правової спадщини. В основі нових теоретичних підходів до осмислення поняття правової спадщини лежать три взаємозалежні між собою концепції – ноосферна, екології правової культури й правового ландшафту. Це методологічна база збереження спадщини в контексті керування правовим середовищем як різноманітною й стійкою системою. Серед можливих підходів, що представляють принципово нове відношення до спадщини, виділяються:

А) генетичний. Тут правова спадщина виступає як носій правової пам'яті, що забезпечує збереження самобутності національної або регіональної правової культури;

Б) екологічний. Правова спадщина розуміється як основа сталого розвитку суспільства. Виступаючи імунною системою правової культури, спадщина виступає фільтром будь-яких нововведень які можуть бути деструктивними для правової культури. Відповідно, чим більш стійкі культурні, національні, історичні основи народу, тим краще вдається акумулювати і переробити будь-які новації з урахуванням національних особливостей не відчувачи агресивного, темпового нав'язування ззовні. Плавність, а не темповість запорука того що народ пропустивши нове крізь

свою свідомість швидше це перетворить на конкретну модель поведінки: що значимо відобразиться на підвищенні рівня загального правопорядку;

В) лімологічний підхід. У цьому випадку, спадщина є основою збереження правової різноманітності світу, країни, окремих регіонів, етносів, груп населення. Будучи фундаментальною категорією, що визначає можливість формування стійкого й різноманітного самобутнього правового ландшафтного простору, визначається конструктивна роль правової спадщини при формуванні поведінки держави на світовій арені, формуванні його соціальної політики. [[6]]

Ці ідеї відкривають погляд на правову спадщину як багатовимірну і багатоаспектну систему яка лише набуває всеосяжного наукового розсуду, в тому числі і до її систематизації та структурування. Наведене схематичне структурування правової спадщини не може відобразити у повній мірі її зміст й сутність але відкриває можливості для подальших розробок.

#### ЛІТЕРАТУРА:

[1] Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел. Київ: Перун, 2002. 1440 с.

[2] Зязюн І., Закович М.М., Семашко В. Культурологія: українська та зарубіжна культура : Навчальний посібник. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-4274.html>

[3] Скуріхін С. М. Морфологія і динаміка правової культури : навчальний посібник / С. М. Скуріхін. – Одеса : Фенікс, 2020. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/15964?Locale-attribute=en>

[4] Целуйко М.Ф. Структура правової культури у вітчизняній юридичній літературі. Науковий вісник Чернівецького університету. 2010. Випуск 538. Правознавство. С.5-10

[5] Рязанов М.Ю. Правова спадщина: питання інтерпретації. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/19561/%D0%A0%D1%8F%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%20%D0%9C.%20%D0%AE>.

%20%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20  
%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B  
0....pdf?Sequence=1&isallowed=y

[6] Завальнюк С. Юридична лімологія: традиції та інновації в правовому розумінні кордонів. Юридичний вісник. 2013. №2. URL: [http://yurvisnyk.in.ua/v3\\_2013/20.pdf](http://yurvisnyk.in.ua/v3_2013/20.pdf)

**Ключові слова:** морфологія, морфологія спадщини, правова спадщина, структура правової спадщини, система правової спадщини.

**Keywords:** morphology, morphology of heritage, legal heritage, structure of legal heritage, system of legal heritage.

**Кравченко Сергій Петрович**

Національний університет «Одеська юридична академія»

доцент кафедри загальної теорії права та держави

кандидат юридичних наук, доцент

## **ГАРМОНІЗАЦІЯ КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ: МОВНИЙ АСПЕКТ**

Первинний процес, який безпосередньо здійснюється при проникненні в правову реальність, правову систему, законодавство, полягає в утворенні юридичних понять і категорій. Онтологічна єдність мови і права отримує прояв в процесі відображення правової дійсності у словесно-знаковій формі. Процес формування категоріального апарату юриспруденції має свої послідовні стадії та елементи. І первинність у стадіальному положенні надається, безумовно, мові. В правовій сфері концепти можуть бути визначені стосовно як до позитивного права, так і реалій соціально-правової дійсності. У процесі репрезентації різних

правових об'єктів і явищ, у ході розумових міркувань та мовного їхнього відображення відбувається формування концептів, концептуальних позицій, правових категорій. Даний процес досить складний і багатогранний, оскільки спирається на часто суперечливі правила й формули, специфіку праворозуміння, а також на вкрай мінливі форми поведінки людей і явища соціально-економічного, психологічного, лінгвістичного, етичного порядку.

Гармонічність і точність термінологічної (категоріальної) бази юриспруденції необхідна. Саме щоб усунути можливі неточності в термінології формулюються визначення (дефініції). Але й найточніше визначення часто (особливо відносно юриспруденції й етики) не в змозі усунути коливань значення, які залишаються непомітними й приховано впливають на висновки у бік помилки. Не тільки певний термін, але й кожне з визначальних його слів звичайно здатні змінювати своє значення залежно від контексту та мети вживання. Поняття здатне висувати щоразу на перший план іншу рису, - ту, яка потрібна для наших цілей, - і цим змінювати свій зміст. Та або інша річ перебуває в незліченних відносинах з іншими речами. І щораз у мисленні відбувається висування в більшій або меншій мірі чи одного чи іншого із цих відносин, ігноруючи інші. Наприклад, поняття «власність», на яке люди дивляться в різних випадках з різних точок зору: воно має значення певної сили в економічному житті, різну роль у політичній сфері, у суспільному житті, у родині, у релігійних поглядах. У більш вузькому юридичному змісті воно може мати значення або 1) формального поняття, що постає в певному відношенні до понять закону, права, обов'язків, володіння та ін., або 2) реально-юридичного, тобто поняття певної реальної юридичної сили, що залежить від сукупних умов цивільного обороту країни, що й міняє своє значення не тільки зі зміною формальної норми, але й зі зміною культури, ідеології, економіки й інших умов життя в державі. Такою подвійністю відрізняються багато

понять і категорії юриспруденції: закон, обов'язки, права. Закон є або тільки *формальна норма*, незалежно від її життєвого значення, або *реальне поняття* – життєва формула, дійсне значення якої залежить від того, як підтримує її правосвідомість і моральна дисципліна суспільства.

Правові категорії (визначення) утворюються як результат узагальнення історичного розвитку пізнання права та юридичної практики. Як універсальні правові поняття, що є вищим рівнем наукового узагальнення, правові категорії утворюють головний і вихідний компонент пізнавального інструментарію юриспруденції. Як форма логічного мислення правові категорії розкривають внутрішні істотні сторони правових явищ, поєднують поняття і юридичні ситуації, виходячи із загальних ознак складових їхніх елементів, формуючи цілісне праворозуміння. Жодна норма законодавства не може бути зрозумілою правильно, у всій її повноті й з усіма наслідками, якщо не мати точного й правильного розуміння юридичних понять, які її складають.

Визначення правової категорії полягає в тому, щоб передати зміст слова, яким ця категорія позначається відповідно до елементів, які ця правова категорія містить. І в цьому випадку формування визначення правової категорії включає два аспекти: змістовний і формальний, тобто відбиває матеріальний склад тієї або іншої категорії, а також формальний, передаючи за допомогою мови, змістовне навантаження терміна. При цьому правничі категорії мають тільки таке значення, яким їх наділяють правові реалії.

Правничі категорії не існують поза правовою реальністю, поза наукою про право, або навіть поза позитивним правом. Вони являють собою результат і формальне вираження правового розвитку, наукового пізнання правових реалій, юридичної практики й існують для кращого розуміння й застосування права, для поліпшення самої правової системи.

Використання правничих категорій дозволяє збільшити раціональність і цілісність права, полегшити процес правозастосування. У цьому аспекті, особливе значення при формальному відбитті правового явища, факту в тієї або іншій правничій категорії, набуває мова права.

Категорії юриспруденції характеризуються властивістю загальності та певної поза суб'єктності, відображають правові реалії у властивих їм мовних формах вираження свого змісту. Ця обставина вимагає вибір специфічного способу термінологічного вираження даних форм, що виключає можливість невірної (двозначної) тлумачення значеннєвого змісту правової категорії. Тим більше це важливо, коли мова йде про законодавця, що враховує внутрішній зв'язок і залежність між правовими явищами, поняттями й категоріями, що нерідко йде шляхом: від явища до поняття (категорії), а від нього до терміна.

Мова та системна будова права виступають його своєрідною внутрішньою формою. Це яскраво отримує прояв, наприклад, при розгляді двох мовних прошарків закону. Перший - утворюють наукові поняття й категорії, в основі другого- лежать власно правничі категорії, що відрізняються більшою стабільністю, ніж поняття в юридичній науці, тому що вони незмінні, поки діє закон, але вони також повинні бути результатом наукового пізнання. Свою функцію мова в законі виконує через логіко-формальні мовні засоби: лексичні, граматичні, семіотичні. Ці засоби підпорядковані головній ідеї – правильному, точному, гармонійному, з точки зору логіки, вираженню основних юридичних понять, категорій і термінів. У свою чергу самі категорії права можна розглядати як своєрідні правові та логіко-мовні феномени.

Мова права повинна теоретично збігатися з повсякденною мовою. Однак при цьому вона повинна бути одночасно більш точною, з дотриманням вимог, які пред'являє техніка побудови й використання юридичних концептів, категорій, механізмів, приписів і міркувань.

Визначення мови як «системи знаків», а семіотики як «теорії знаків» відкрило шлях для розвитку «юридичної семіотики». Саме остання може бути орієнтована на логічну формалізацію приписів та положень, яка характерна для правової сфери, або на побудову граматики права, під якою розуміється сукупність правил, що регулюють створення й тлумачення тих дискурсів і практик, які мають юридичну значимість. І в цьому випадку слід говорити не тільки про вивчення та пізнання слів, але й про створення концептуальної структури мови права, звертаючи особливу увагу на:

- *національний характер*, який є домінуючою рисою термінів, понять і категорій юриспруденції, оскільки останні покликані описати й пояснити те індивідуальне й однократне, яке визначається поняттям правова реальність того або іншого народу в ту або іншу епоху його історії;

- *полісемічні риси* мови права, оскільки остання покликана відображати нескінченно різноманітні явища правової дійсності, терміносистема повинна бути досить пластичною;

- *мовну самотійність* при відображенні того або іншого юридичного явища, оскільки саме цей критерій дозволить більш гармонічно, точно, послідовно й лаконічно виразити правову ідею, правило, формулу;

- *мова права глибоко метафорична*, і це впливає на правове мислення, формулювання та сприйняття категорій юриспруденції. Багато правових явищ (наприклад, «право») розуміються нами метафорично та антропоцентрично.

У сфері права, де бездоганна чіткість нормативних правил і приписів є гарантією справедливості та правової безпеки, слово й формула виявляються обов'язковими учасниками процесу вираження концептів, категорій та юридичних правил. Слово, яке виражає правову категорію (концепт), формула, що відбиває її внутрішню структуру й можливість комбінації з іншими категоріями з метою формування більш цілісної системи - це логіко-мовні інструменти, які необхідні для зв'язку юридичних

понять, категорій, норм і суджень. Таким чином, слід визнати особливу роль мови права, що забезпечує функціонування не тільки юридичної техніки, але й можливість спеціального способу вираження юридичної ідеї та правової реальності.

**Ключові слова:** мова права, гармонізація, правничі категорії, правова реальність, категоріальний апарат, сфера права, юриспруденція.

**Key words:** language of law, harmonization, legal categories, legal reality, categorical apparatus, sphere of law, jurisprudence.

**Serebro Mykhailo Volodymyrovych**

*National university "Odesa Law Academy",*

*Associate Professor of the Department of General Theory of Law and State,*

*Candidate of Law, Associate Professor*

## **THE POTENTIAL OF TRIANGULATION IN LEGAL SCIENCE**

Monism, traditionalism and conservatism of the methodological base of jurisprudence are now a thing of the past. Modern methodological optics is beginning to be associated with other defining markers: post-non-classical [8], multidisciplinary, polyparadigmality, mixed methodologies, innovation [5], as well as triangulation.

Today, completely new research projects are increasingly being approved. For example, the direction of "naturalization of law" is actively developing, which means the use of research results of such sciences as medicine, sociology, psychology, biology, etc. This makes it possible to productively solve problems related to issues of free will, motivational and emotional processes, the correlation between the activity of the human brain and legal behavior (legal or illegal), etc. Argued attempts to study law from the standpoint of exact sciences

appear: Yu. Stanek "Law and Neuroscience", L.V. Goloskokov "Law and mathematics: points of intersection". Other vivid examples include researches on the border with the cultural sciences: Odesa School of Law is represented here by the direction of "law and literature" [9], Kharkiv School is interested in the issues of "law and cinema" [7], etc. Phenomenology of law [1] and anthropology of the state [2] become traditional elements of scientific discourse.

On this occasion, Yu.M. Oborotov claims that, in general, the process of approving a new paradigm of jurisprudence methodology as a stable research base, provided with philosophical, general theoretical and branch achievements, is underway. [6, p. 34]

The appeal to a new phenomenon in the methodology of legal science, namely triangulation is considered relevant, the disclosure of its essence, further juridization and approbation within the framework of the study of both law and the state are in demand.

Triangulation has long been one of the elements of natural sciences, where it is a method of determining the location of a certain object by the intersection of three straight lines. This concept began to enter the humanitarian sphere in the second half of the 20th century through sociology.

In general, triangulation can be defined as the combination and use of different methods, approaches, methodologies, theories in one study. Studies using triangulation have been called mixed-type studies (mixed methods, mixture of qualitative methods, mix-methods).

The importance and spread of this approach are becoming so significant that some scientists have begun to talk about a new phenomenon – the third methodological movement [7]. The first and second methodological movements were characterized by the dominance of one method, quantitative or qualitative, respectively.

Qualitative methods serve to study social problems from a private, individual point of view, they are used to obtain data about personal experience,

about the causes of social behavior, and the individual aspect of social practice. This approach means that the results are obtained not by statistical procedures or other methods of mathematical calculation, but by revealing the meaning and interpretation of the nominal answers, which express the subjective value of the given subject from the point of view of the subject itself. The goals of such research are expressed in the understanding and interpretation of the subjective aspect of social processes [10, p. 223].

N. Denzin in his work "Research Act" identifies four forms of triangulation:

1. data triangulation, when different types of data are used within one research project,
2. triangulation of researchers, when several researchers participate in the project,
3. theoretical triangulation – the use of several approaches for the purpose of data interpretation,
4. triangulation of methods – the use of a plurality of methods when studying any issue [11, p. 291].

Today, one of the widely used techniques is the triangulation of methods, which consists in combining different methods of work with data obtained during data collection.

Triangulation of methods is seen as still not sufficient to ensure high heuristics of research results, it should be connected with other "triangulation levels" (according to N. Denzin), such as theory, space, time, circle of researchers [11, p. 293].

Nowadays, there is a broad consensus that the optimal combination of methods, such as the complementarity of quantitative and qualitative approaches, determines the validity and representativeness of empirical data [3, p. 47].

Triangulation can have a high heuristic potential in such areas of jurisprudence as sociology of law, criminology, problems of legitimizing state power, studying the motivation of legal behavior, etc.

#### REFERENCES

1. Дудченко В.В. Феноменологічна традиція досягнення права *Правове життя сучасної України : у 2 т. : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.)*. Одеса : ВД «Гельветика». 2019. С. 49 – 52.
2. Завальнюк В.В. Антропологічний вимір державної влади *Правове життя сучасної України : у 2 т. : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.)*. Одеса : ВД «Гельветика». 2019. С. 52 – 55.
3. Карандин К.С. Особенности применения стратегии триангуляции в социологических исследованиях. *Научный журнал «Экономика. Социология. Право»*. 2016. №4. С. 47–53.
4. Качественные методы: введение в гуманистическую социологию: монография / под ред. В. В. Семенова, М.: Добросвет, 1998. 289 с.
5. Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції : монографія / за ред. Ю.М. Оборотова, А.П. Овчиннікової, В.В. Завальнюка та ін., Одеса : Фенікс, 2019. 420 с.
6. Оборотов Ю.М. Аспекти розгортання методології юриспруденції. *Право України*. 2014. №1. С. 33–39.
7. Право, релігія, кіно: монографія / за заг. ред. Д.О. Вовк, О.П. Євсєєва, Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2018. 184 с.
8. Серебро М. В. Постнекласичні тенденції в методології юриспруденції. *Правове життя сучасної України : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 вересня 2018 р.)*. Одеса : Гельветика. 2018. С. 34–37.
9. Хижняк Ю.В. Связь права и литературы как новое направление юриспруденции. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. № 67. С. 171 – 178.

10. Cameron R. Mixed methods: the third methodological movement. *Research Today: Newsletter of the Australian Vocational Education and Training Research Association*. 2009. Vol. 5. P. 24.

11. The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods: monograph / N. Denzin. New York : Roudledge, 2009. 379 p.

**Ключові слова:** методологія, типи раціональності, постнекласика, тріангуляція.

**Key words:** methodology, types of rationality, post-non-classical, triangulation.

**Тіщенко Юлія Валеріївна**

*Національний університет «Одеська юридична академія»,*

*доцент кафедри загальної теорії права та держави,*

*кандидат юридичних наук, доцент*

## **СВІТОГЛЯДНІ МОДЕЛІ У ПРАВОВОМУ ВИМІРІ**

Серед світоглядних моделей світу, важливе місце займають міфологічна і релігійна моделі. Кожна із них має свій правовий вимір.

Міфологічний світогляд знаходить свій правовий вимір у такому явищі як правовий міф. Правовий міф ми розуміємо як особливий феномен, що існує на раціональному і чуттєвому рівнях правосвідомості, а також, в опосередкованій формі, у правових текстах - джерелах позитивного права, як категорію позачасову, спосіб мислення людини різних епох.

Слід виокремити що правовий міф є категорією позачасовою, способом мислення людини різних епох, а отже, і міфічна свідомість існує разом з людиною будь-якої епохи.

Правові міфи виступають як специфічні культурні архетипи, тобто як базисні елементи культури, що формують константні моделі духовного життя. Культурні архетипи розкривають свій зміст не тільки і не стільки через поняття і дискурс, але через іконічність, тобто за допомогою образів, форм.

Саме у руслі співвідношення правових міфів із культурними архетипами найбільш яскраво простежуються різноманітні аспекти сприйняття правової дійсності, заснованої на апеляції до глибинних переживань, емоційно забарвлених ситуацій, що завжди має в своїй основі стійкі міфологічні форми.

Можна стверджувати, що правовий міф - це особливий феномен, відмінний як від міфу в його загальнокультурному значенні, так і від міфів суміжних сфер людського буття, наприклад, політичних, наукових, економічних та інших соціальних міфів. Визнання за правовими міфами особливого статусу як елементів правової свідомості, а також їх відображене існування у позитивному праві, дозволяє простежити зв'язок правової традиції з сучасністю, показати, що право є концептом культури і цивілізації, а тому існує як синкретична система, цілісність якої забезпечується за допомогою міфологізованих ментальних структур.

Правові міфи займають окреме місце в структурі правової реальності. Існуючи в особливих формах, правові міфи трансформуються у правосвідомості, знаходять своє відображення в джерелах права, правових нормативах та у правовій поведінці.

Інший тип світогляду можна виокремити, звернувшись до поняття релігії.

У світі існують різні релігії, у наслідок змісту яких можна по-різному трактувати сутність поняття релігії. Визначення будь-якої релігії, яке розкриває сутність релігійного світогляду, можна подати як специфічні духовні відносини між Богом і людиною, основою яких є благоговіння. Але

будь-яка релігія завжди нерозривно пов'язана з нормами людської моралі, із світовою культурою.

Вплив релігії (чи її елементів) на право, їх взаємодія виявляються в релігійній детермінації правоутворення, підтриманні релігійними засобами правових приписів і правопорядку в цілому, впливі церкви на публічно-владні інститути, суперечностях, що виникають між нормами права і релігії [2, 119].

У християнстві релігійний світогляд стикається із правом у такому явищі як канонічне (церковне) право.

Церква існує у суспільстві, є його частиною, внаслідок чого і вступає в сферу права. Яким чином це проявляється? По-перше, церква є носієм власного права, тобто норм, що регулюють внутрішньоцерковні відносини, які випливають із церковних догматів і канонів. По-друге, церква виступає як суспільний союз, що існує поряд з іншими соціальними об'єднаннями, з якими необхідно вступати в певні правовідносини.

Канонічне (церковне) право функціонує в суспільстві з метою упорядкування певної групи відносин, що виникають у зв'язку з існуванням і діяльністю суспільної організації - церкви (як всередині, так і зовні), за допомогою специфічних норм, що стосуються релігійного життя суспільства і наділені якостями соціально - правових регуляторів.

Правова природа канонічного (церковного) права розкривається через його нормативність, зовнішнє вираження, системність, функціональність, специфічні механізми забезпечення, а також через теоретичні передумови виділення канонічного (церковного) права як нормативної системи соціально-правового регулювання.

Формування правових систем багатьох країн світу здійснювалось під впливом норм християнської моралі. У такому сенсі церковно-правові норми можна вважати витокami сучасного права.

Так, право на свободу особистості виражається в принципі «Дозволено все, що не заборонено», який проголошується зокрема у Всесвітній декларації прав людини. В цій установці дозволеності всього незабороненого і полягає правова основа свободи. Цей принцип є принципом Божественного права, закладеного Богом, який відображено в тексті Біблії. Саме цей принцип був закладений у формулюванні першого закону, вигаданого не людиною, а даного людині Богом. Господь цим законом у місці перебування перших людей в раю встановлює лише одну заборону: «Але з дерева знання добра й зла не їж від нього, бо в день їди твоєї від нього ти напевно помреш!» (Бут. 2. 17). В усьому іншому широта свободи людини була воістину безмежна: все інше він вільний був робити, бо саме йому, створеному "на образ Божий" (Бут. 1. 27), було визначено Богом: "і наповнюйте землю, оволодійте нею, і пануйте над морськими рибами, і над птаством небесним, і над кожним плазуючим живим на землі!" (Бут. 1. 28) [1].

Заборона вбивства, крадіжки, грабіжу, шахрайства, лжесвідчення - це лише деякі із положень церковного права, що відбилися у правових приписах сучасного законодавства.

Основні природні права людини покладені в основу конституцій багатьох країн: право на життя, свободу думки, слова і переконань, рівність усіх перед законом, право на сім'ю, право на працю, право на власність та інші базуються на християнських цінностях, втілених у Святому Письмі.

Одна із ключових ідей сучасної філософії права полягає в тому, що глибинне осягнення права можливо у різних вимірах, а не тільки у стислих рамках позитивізму. Погляд на право з інтегративних позицій, які передбачають апеляцію до цінностей правової сфери, правового досвіду, юридичної доктрини, дозволяють конститувати існування таких форм буття права, яким притаманні поряд із раціональністю, логічністю і об'єктивністю також нераціональність, нелогічність та суб'єктивність, які можливо

зрозуміти, спираючись не тільки на розум і логіку, а також і на почуття, інтуїцію та віру. Такою формою буття права є правовий міф, іраціонально сприймаємий та емоційально забарвлений. Такими є й церковно-правові норми, які поряд із звичайними правами та обов'язками віруючих, містять істини християнської віри.

Одже, не дивлячись на суттєві відмінності двох наведених світоглядних моделей - міфологічної і релігійної - вони мають свій правовий вимір, що потрібно враховувати у відповідних науково-дослідницьких напрямках: філософії права, канонічному (церковному) праві та правовій міфології.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Біблія або книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту. - Режим доступу: <https://bible.by/ubo/>

2. Вовк Д.О. Право і релігія: загальнотеоретичні проблеми співвідношення: монографія / Д. О. Вовк. — Харків: Право, 2009. - С. 224 с.

**Ключові слова:** міфологічний світогляд, релігійний світогляд, правовий міф, канонічне (церковне) право.

**Key words:** mythological worldview, religious worldview, legal myth, canonical (church) law.

**Завальнюк Ірина Володимирівна**

Національний університет «Одеська юридична академія»

аспірантка кафедри загальної теорії права та держави

## **ПРИНЦИП ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ЯК ОСНОВА ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ**

Проблема сутності антропологічного, гуманістичного підходу та їх значення для юридичної науки та практики розробляється такими українськими і зарубіжними вченими, як В. Бігун, Д. Гудима, О. Петриківська, Є. Івашев та інші. Антропологічний підхід допомагає висвітлити право як невід’ємний від людського буття феномен, а також зрозуміти його роль та значимість для становлення людини як повноцінної особистості та обґрунтувати його як форму загальнолюдських цінностей. Як зазначають науковці, осмислюючи проблему людини як суб’єкта права, вдало зазначає, що наша правова наука, як і педагогіка, дозріла до більш серйозної постановки проблеми людини не лише як вищої соціальної цінності, але й як цінності соціально-правової. В українській філософії права визначається тенденція до визнання людини першоджерелом права та найважливішою цінністю у праві.

В. Братасюк в своїй праці зазначає, що юридична реальність є взагалі деякою особливою реальністю: сама фізична людина, перетворюючись на юридичний суб’єкт прав, втрачає значною мірою свою реальність природну; для поняття суб’єкта байдужим є ріст, колір волосся і тому подібне. Зокрема, у сфері майнового обороту право зображує людей найперше як деякі абстрактні центри господарського життя. Поняття суб’єкта прав, таким чином, є взагалі деяке технічне, умовне поняття, яке повністю застосовуване і до осіб юридичних [1, с. 5].

В. Братасюк в своїй роботі зазначає, що юридична особа, принаймні в цивільно-правовому значенні, є лише технічним інструментом, щоб знешкодити нестачу у визначенні суб'єктів [2, с. 20]. Автор визначає суб'єктів права ідеальними конструкціями, які створені шляхом поєднання абстрактних елементів людської уяви.

Суб'єкт права – це первоначало правової реальності, основний її елемент, невід'ємний складник, що не може ототожнюватися з фізичною реальністю. Поняття суб'єкта права синтезує значимі ознаки, характеристики, властивості індивідів. Це поняття є абстракцією, узагальненим образом, правовим зліпком із людини [3, с. 55]. Людина як реальний суб'єкт права є багатогранною та складною.

Принцип індивідуалізації у праві, на відмінну від стандартизованого підходу, займає відповідне місце. Без індивідуалізації неможливе закріплення прав та обов'язків, а також їх реалізація, неможливі правові відносини, зокрема договірні, неможлива реалізація юридичної відповідальності. Без індивідуалізації осіб неможлива реєстрація актів цивільного стану, розвиток і дотримання права інтелектуальної власності, індивідуальне підприємництво тощо. Окрім індивідуалізації людини як самого суб'єкта права у правовій дійсності, варто індивідуалізовувати вироблені людьми товари, надані ними послуги, а також виконані роботи тощо. Без індивідуалізації неможливо було б утворювати і реєструвати юридичні особи [1, с. 8]. Принцип індивідуалізації в сучасному праві вимагає значно ширшого застосування. Поглиблення і розвитку стосовно людини-особистості як суб'єкта права.

Теперішнє право, українське зокрема, орієнтується на стандартизованого індивіда і встановлює для нього відповідні рівні дієздатності, усереднені типові пороги. Людина у праві має бути присутня не просто як істота, а в усій багатогранності свого особистісного буття.

Людина відповідно до міжнародного права та ст. 3 Конституції України є реальною найвищою цінністю, первоначалом всілякого суспільного добробуту, джерелом національного життєздатності, цілком доцільно зазначити, що кожна особистість повинна мати свою індивідуальну правоздатність, дієздатність – правосуб'єктність. Нинішнє право апелює до абстрактної правосуб'єктності людини, а це означає його байдужість до її індивідуальних особливостей. Але сучасну людину не влаштовує ситуація, коли вона сприймається стандартизованим об'єктом правової охорони, що передбачає її неучасть у творенні правових норм, її переважно пасивно-зобов'язальний тип поведінки, усереднений, без особистісний зв'язок із правом.

Сучасна людина хоче бути активним, пізнавальним, діяльним суб'єктом історії і звичайно бути і в праві: активно-діяльним, творчим індивідуумом, вести діалог із правом, активно із ним взаємодіяти, а також захищати право і себе у ньому.

Відповідно до принципу індивідуалізації в законодавстві різних країн встановлюють поріг дієздатності, однак застосування цього принципу поки що дуже обережне і недостатнє.

Німецький законодавець робить успішні спроби застосування принципу індивідуалізації в галузі цивільного права (Цвайгерт К., Кетц Х. та інші). Даний принцип застосовується для регулювання різних видів діяльності, оборудок, правових функцій неповнолітніх осіб. Відносно, що пов'язано із зароблянням грошей, неповнолітній набуває необмеженої дієздатності.

Наведені приклади використання індивідуалізованого підходу в регулюванні цивільно-правових відносин у сучасних розвинених країнах визначають тенденцію розвитку законодавства. На нашу думку таку позитивну практику варто використати в українському законодавстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Братасюк В.М. Принцип індивідуалізації як засада сучасного правового розвитку. Право та державне управління. 2018. № 4(33). С. 5-10.
2. Братасюк В. Правосуб'єктність людини новоєвропейської епохи: філософсько-правове осмислення. Науковий вісник УЖНУ. Серія Право. 2018. № 50.
3. Рабінович П. Основи загальної теорії права та держави: навч. посібник. Київ: Атіка, 2001. 176 с.

**Ключові слова:** право, правосуб'єктність, принцип індивідуалізації, правовий розвиток.

**Keywords:** law, legal personality, principle of individualization, legal development.

**Скуріхін Сергій Миколайович**

*Національний університет «Одеська юридична академія»*

*доцент кафедри загальної теорії права та держави,*

*кандидат юридичних наук, доцент*

## **КООПЕРАЦІЯ В РАКУРСІ ЮРИДИЧНОЇ ЕТОЛОГІЇ**

Юридична етологія – це новий міждисциплінарний науковий напрямок в якому, спираючись на біологічні засади, вивчаються процеси формування правової поведінки людини в онто- і філогенезі [1, с. 36]. Значна увага в межах юридичної етології приділяється питанням правової взаємодії та кооперації.

Метою будь-якої регулятивної системи, в тому числі і правової, є об'єднання суб'єктів на основі єдиного розуміння процесу комунікації в суспільстві, очікування відповідного варіанту поведінки від його членів. Взаємне співробітництво, кооперація суб'єктів сприяє вирішенню безлічі

завдань, що стоять перед соціальною групою або суспільством в цілому, наприклад, об'єднання одноплемінників для відбиття агресії з боку зовнішнього ворога, кооперація для вирішення економічних завдань (в первісному суспільстві – спільне полювання, у хліборобів – спільний обробіток землі і т.д.).

Взагалі, термін кооперація («cooperatio») латинського походження і складається з «со», що означає спільно, разом, і «operis» – робота, праця. В науковій літературі звичайно під кооперацією розуміють, по-перше, процес співпраці людей а, по-друге, її історичну організаційно-правову форму – кооператив [2, с. 9]. В сучасній юриспруденції питання кооперації розглядаються в межах окремого напрямку – «кооперативного права». Основним нормативно правовим актом, що визначає відносини в даній сфері є Закон України «Про кооперацію» від 10 липня 2003 р. У цьому Законі (Ст. 1) кооперація визначена як система «кооперативних організацій, створених з метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб своїх членів» [3]. Слід зазначити, що кооперація, в першу чергу, це об'єднання певної групи індивідів, які через колективну взаємодію, реалізують як власні, так і групові економічні, соціальні, культурні інтереси. Таким чином, завданням кооперативного права слід вважати комплексне забезпечення інтересів як окремого індивіда, так й інтересів соціальних груп і місцевих громад у цілому [4, с. 39].

Кооперація є однією з визначальних ознак будь-якої соціально організованої системи. Але це стосується не тільки людського суспільства. Вченими етологами досліджується кооперативна поведінка і серед інших видів, як «соціальних», так і, навіть, «несоціальних» тварин. Наприклад, широко відомий експеримент з рибками колюшками. Після поміщення в акваріум дзеркала, колюшка побачила «підтримку» з боку ще однієї особини її виду, яка відбивалася в дзеркалі і повторювала всі її рухи. В результаті цієї «кооперації» активність колюшки щодо захисту власної

території зросла [5, с. 316]. Аналогічне співробітництво описується і К. Лоренцом. При створенні пари риби сімейства цихлід займають більш зручну і простору ділянку в акваріумі, відганяючи всіх конкурентів з подвоєною силою [6, с. 64].

Подібна кооперація потрібна для забезпечення себе життєвим простором, економічними ресурсами, вона знижує загрозу атаки з боку конкурентів, сприяє виживанню особини. Зрештою, все це спрямоване на досягнення найважливішої мети еволюції – залишити після себе якнайбільше власних генів.

У цьому випадку ключова роль належить не індивідуальному та родинному добору, а взаємному (реципрокному) альтруїзму. Чому, наприклад, не будучи прямими родичами для всієї групи, сурикати ризикують собою, коли кричать, попереджаючи про небезпеку; кажани, що мешкають у великих колоніях, годують дитинчат один одного; птахи летять клином, по чергово полегшуючи політ? Дана кооперація є проявом реципрокного альтруїзму, який передбачає робити що-небудь іншому, але тільки в такій мірі, щоб аналогічне отримати від іншого самому [5, с. 308–309].

Найбільш яскраві приклади кооперації можна зустріти у наших найближчих родичів – приматів. Роберт Сапольські описує випадок об'єднання кількох молодих павіанів з метою скинути домінантного самця. При цьому члени «бунтівної» групи перед нападом на альфа-самця «обмінювалися коаліційними жестами взаємних поступок» і, таким чином, «цементували партнерство» [7, с. 129]. Аналогічну ситуацію у групі шимпанзе, розглядає Франс де Вааль в роботі «Політика у шимпанзе: влада та секс у приматів» [8, с. 122–148].

Приматолог Джейн Гудолл під кооперацією розглядає як такі дії двох чи кількох шимпанзе, при виконанні яких ймовірність досягнення мети підвищується. Наприклад, коли два шимпанзе женуться за однією

здобиччю, «кожен із них майже напевно прагне зловити її для себе – без альтруїстичних намірів допомогти іншому; проте кінцевий успіх стає вірогіднішим» [9, с. 302]. Також Дж. Гудолл наголошує на важливості кооперації серед шимпанзе під час патрулювання території. При патрулюванні шимпанзе намагаються триматися тісною групою, а при будь-якому раптовому звуку «оскалюються і простягають руки, щоб торкнутися один одного або обійнятися» [9, с. 503–504]. Очевидно, що взаємний контакт та відчуття підтримки є одним із ключових факторів у кооперативній поведінці шимпанзе.

Кооперація в людському суспільстві є однією з важливих видових ознак. Людина не може не взаємодіяти з іншими людьми. У такого роду комунікаціях людина соціалізується, набуває знань, навичок та досвіду, які перетворюють її з біологічної істоти на біосоціальну. Проте, кооперація, на відміну соціалізації, передбачає тіснішу взаємодію між суб'єктами, спрямовану на рішення економічних, культурних та інших задач. Слід також відзначити, що кооперація розвиватиметься лише у випадку, якщо вигода від неї перевищуватиме витрати.

З давніх часів людина вирішувала проблеми, що виникають на її шляху, спільними зусиллями. Археологи та антропологи, відтворюючи картину життя пралюдини відзначають неможливість її виживання без кооперації у жорсткому конкурентному середовищі. Етнографи ХІХ та початку ХХ століття описують кооперативну поведінку народів, які живуть на рівні первіснообщинного ладу. Так, Ф. Ф. Матюшкін наводить приклад полювання мисливців-юкагірів на оленів із розподілом кооперативних ролей. У період міграції тисячі оленів йдуть суцільною масою, їх наздоганяють у момент переправи через річку та б'ють короткими списами. Мисливці, при цьому, «поділяються на дві групи, одна з яких вбиває, а інша виловлює з річки і прив'язує до човнів туші оленів, не даючи їм спливати вниз по річці. По закінченні полювання проводиться розподіл здобичі за

кількістю людей, що беруть участь у цій справі» [10, с. 40]. Серед мисливців на китів в Індонезії спільний промисел призводить до значно більшого улову, ніж одиночний [11, с. 678]. Таким чином, вигода від співпраці є очевидною.

Вчені відзначають, що в основі кооперації початково лежить альтруїзм, який у свою чергу залежить від взаємної довіри між особами, що вступають у кооперативні відносини. У разі відсутності такої довіри суб'єкт, який переходить першим до альтруїстичної поведінки, ризикує бути ошуканим. У короткостроковій перспективі і для конкретного індивіда така поведінка може завдати шкоди, проте з погляду еволюційної стратегії та перспективи співпраця завжди вигідна для популяції загалом [5, с. 561].

Від рівня довіри один до одного залежить успішність взаємодії між суб'єктами. У зв'язку з цим наявність родинних зв'язків стає важливою умовою для тісних кооперативних відносин. Однак, не лише цей фактор сприяє кооперації. Безумовно, слід враховувати й інші аспекти, що стимулюють спільне вирішення завдань, наприклад: можливість об'єднання індивідів у групу за допомогою ерзац спорідненості; наявність спільної справи; стимулів (дружні стосунки, спеціальні знання); тривалість співпраці та ін. Наприклад, для кочових скотарів Норвегії співпраця між родичами та неродичами – це важливий чинник для досягнення загального успіху. При цьому в північних районах країни існує конкуренція між групами пастухів, тому родинні зв'язки там відіграють визначальну роль. Навпаки, у південних регіонах Норвегії склалася конкуренція між пастухами та фермерами, що призвело до більшої ніж на півночі кооперації пастухів, незважаючи на відсутність між ними родинних відносин [11, с. 677].

Правові норми не єдині регулятори суспільних відносин. Міфи, звичаї, релігійні встановлення, мораль не тільки співіснують поруч з юридичним світом, а й формують його, визначаючи межі належного. Але

мало хто звертає сьогодні увагу на те, що всі ці явища беруть початок від біосоціальної природи людини як біологічної одиниці та суспільного індивіда. Правові розпорядження, створені задля упорядкування кооперативних взаємовідносин у своїй глибинній першооснові, невіддільні від усього еволюційного шляху розвитку, і саме етологічний ракурс дозволяє це побачити та усвідомити.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Скуріхін С. М. Юридична етологія: до постановки проблеми. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 9. С. 33–37. URL: [http://www.lsej.org.ua/9\\_2021/8.pdf](http://www.lsej.org.ua/9_2021/8.pdf)
2. Бабенко С. Г. Трансформація кооперативних систем у перехідній економіці. Київ: Наукова думка, 2003. 332 с.
3. Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text>
4. Коверзнев В. Філософські аспекти формування норм кооперативного права. *Господарське право і процес*. 2016. № 16. С. 37–42. URL: <http://www.pgj-journal.kiev.ua/archive/2016/08/8.pdf>
5. Сапольски Р. Биология добра и зла: Как наука объясняет наши поступки. М.: Альпина нон-фикшн, 2016. 766 с.
6. Лоренц К. Агрессия, или Так называемое зло. М: Издательство АСТ, 2020. 416 с.
7. Сапольски Р. Записки примата: Необычайная жизнь ученого среди павианов. М.: Альпина нон-фикшн, 2018. 424 с.
8. Де Вааль Ф. Политика у шимпанзе: Власть и секс у приматов. М: Изд. дом Высшей школы экономики», 2014. 272 с.
9. Гудолл Дж. Шимпанзе в природе : поведение. М.: Мир, 1992. 670 с.
10. Проблемы общей теории права и государства: Учебник для вузов / под общ. ред. В. С. Нерсисянца. М.: Норма, 2004. 832 с.

11. Fisktjønmo G. L. H., Næss M. W., Bårdsen B.-J. The Relative Importance of «Cooperative Context» and Kinship in Structuring Cooperative Behavior. *Human Nature*. Volume 32. Issue 4. December 2021. P. 677–705. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12110-021-09416-6>

**Ключові слова:** юридична етологія, кооперація, реципрокний альтруїзм, кооперативні правовідносини.

**Key words:** legal ethology, cooperation, reciprocal altruism, cooperative legal relations

**Дудник Руслана Миколаївна**

*Національний університет «Одеська юридична академія»*

*асистент кафедри загальної теорії права та держави,*

*кандидат юридичних наук*

## **ПОБУДОВА СИСТЕМИ ПРАВА ЗА ПРИНЦИПОМ ДУАЛЬНОСТІ**

Система права України є багатогранною комплексною правовою категорією, що фактично виражається в побудові права, основою якої в свою чергу виступає як єдність і взаємодія правових норм, так і їх розрізненість та розподіл по галузям та інститутам права.

Українська правова традиція сформувалась на підґрунті римського права, що знайшло своє відображення, зокрема, і в побудові системи права. Завдяки особливостям правового регулювання та специфіці його структури систему права країн романо-германської правової сім'ї, до якої відноситься і Україна, слід характеризувати як багатоаспектне правове явище,

фундамент якого складають основоположні ідеї римського права щодо сутності самого права, його призначення, побудови та взаємозв'язків основних елементів права: принципів, норм, інститутів, галузей.

Для системи права України характерною рисою є дуальність, що полягає в розділенні права на два великі блоки: публічне та приватне, що, в свою чергу, уособлюють подвійну природу права як регулятора суспільних відносин.

Варто зауважити, що не лише Україна будує систему права за принципом дуальності, а й більшість держав-членів ЄС визнають як юридично важливий поділ правової системи на дві основні підсистеми: приватне право, яке регулює «горизонтальні відносини» між приватними сторонами (громадяни, компанії) або між державою та громадяни, а також публічне право, яке регулює «вертикальні відносини», в яких держава здійснює свою владу відносно громадян та юридичних осіб. Такий поділ правової системи має не тільки теоретичне значення, але й практичне, оскільки на цих засадах визначається компетентний суд (правила підсудності) або застосовуються процесуальні норми (наприклад, договірні позови проти держави щодо повернення податків) [1, с. 38].

В основу поділу системи права на приватне і публічне лежить чимало критеріїв, таких як: інтерес, предмет правового регулювання, сфера відносин, галузі, метод правового регулювання, волевиявлення тощо.

Разом з тим, незважаючи на значну кількість можливостей здійснення поділу за різними ознаками, дуальність системи українського права не є чіткою, оскільки, незалежно від різниці між сутністю приватного та

публічного права, останні балансують на межі одне з одним, проявляючи як загальні спільні риси, так і проникаючи один в одного.

Визначенню приналежності характеру тих чи інших відносин до приватності чи публічності слугує вивчення та розуміння публічного та приватного права не як абсолютно самостійних та незалежних систем, між якими проведено чітку межу, а як сукупності відносин, що постійно перебувають в русі на зустріч один одному та перетинаються в межах взаємодії публічних та приватних елементів.

Між публічним і приватним правом немає неперехідних кордонів. Вони взаємопов'язані між собою. Ті функції, які вони виконують, відповідають інтересам усіх. Тому приватне право фактично не існує без публічного, оскільки публічне покликане охороняти і захищати приватні відносини. Приватне право ґрунтується на публічному, без якого воно могло б бути знецінене [2, с. 78].

Можна сказати, що зараз у праві разом з процесами глобалізації проходять процеси диференціації, спеціалізації та інтеграції регулювання. Тобто виникає потреба у спеціальному регулюванні окремого кола суспільних відносин, в результаті чого все більше сфер регулювання суспільних відносин виокремлюються, з'являються нові утворення, які викликають багато суперечок з приводу їх елементної приналежності до системи (відношення до конкретного елементу системи права), місця в ієрархії права. Набагато ускладнює ситуацію процес інтеграції, що полягає у взаємодії, взаємообумовленості окремих галузей та інститутів при регулюванні певних суспільних відносин. Ці тенденції відбиваються на

можливості чіткого розмежування різноманітних утворень у праві та обтяжують побудову науково обґрунтованої моделі реально існуючої системи права [3, с. 140].

Крім того, рухливість публічних і приватних інтересів наразі демонструє тенденцію до зближення, взаємного проникнення. Взаємодія публічного й приватного права відображає рухливий баланс інтересів політичних сил, державного устрою, механізмів управління, міри свободи й самостійності громадян у сучасному світі тощо. У більш широкому сенсі мова може йти про втілення в публічному та приватному праві співвідношення держави і громадянського суспільства, розкриття глибинних відмінностей та зв'язків між ними [4, с. 4-5].

Таким чином, задля забезпечення справедливого балансу інтересів учасників правовідносин, що регулюються будь-якою галуззю права, необхідним є побудова та розуміння ефективної моделі взаємодії публічних та приватних засад в межах галузі права, що виходить за межі чітко окресленої дуальності системи права.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Акіменко Ю.Ю. Приватне право Європейського Союзу: проблемні аспекти виокремлення. Актуальні проблеми захисту права власності : матер. кругл. столу (м. Одеса, 17 червня 2016 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитонова. Одеса : Фенікс, 2016. С. 37-39.

2. Бірюкова А.Г. Співвідношення приватного і публічного права: дуалістичний аспект. Право і суспільство. № 4. 2018. С. 76-80.

3. Мураховська Т.Є. Теоретичні проблеми формування системи права України. Вісник Національного університету внутрішніх справ. 2003. Вип. 24. С. 139-144.

4. Дронів Б.М. Взаємовплив приватного і публічного права: сучасна континентально-європейська теорія і практика: монографія. Харків, 2018. 192 с.

**Ключові слова:** система права, дуальність, галузь права, публічне та приватне право

**Key words:** legal system, duality, branch of law, public and private law

**Лук'янчук Ольга Вікторівна**

*Національний університет «Одеська юридична академія»*

*аспірант кафедри загальної теорії права та держави*

## **ГЕРМЕНЕВТИКА ПРАВА В СИСТЕМІ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ЗМІН ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ**

Враховуючи стрімкий розвиток науки та досвід наукового пізнання у ХХІ столітті, важко заперечувати, що розвиток методологічних та понятійних механізмів правничого знання та його доцільне теоретико-методологічне осмислення постає одним із найважливіших чинників прогресу, трансформації з урахуванням необхідності осмислення нових соціально-правових реалій.

В результаті розвитку науки, наукові поняття та методологія наукового пізнання акумулюють знання і є підставою об'єднання в системи.

Подальше застосування результатів цієї систематизації перетворює їх в універсальний науковий засіб, спрямований на подальший розвиток

пізнавального процесу та практичного застосування. Тому закономірним є той факт, що кардинальні перетворення науки породжують інколи радикальні зміни в науковій методології та зміні наукових парадигм в яких методологія правничого знання постає об'єктом спеціального аналізу. Націлений на виявлення закономірностей формування та вдосконалення методологічних інструментів, подібний аналіз служить подальшому розвитку пізнавального процесу, виступаючи внутрішнім фактором його оптимізації та ефективності реалізації як у фундаментальному, так і у прикладному напрямі розвитку правової науки.

За словами Ю.М. Оборотова інноваційна наповненість методології юриспруденції вимагає від дослідників толерантності в оцінці використовуваних концептуальних ідей, парадигм, методологічного інструментарію, категорій і конструкцій і, звичайно ж, методологічної оптики, що забезпечує ситуативність і індивідуальність в осягненні правової сфери та державності. При цьому розвиток методології юриспруденції в напрямку міждисциплінарності і змішаних методологій не залишає сліду від замкнутості на себе правової нормативності і дозволяє знайти виходи з проблеми загрозливої дегуманізації державної влади [3 ;С. 46].

Загалом, методологію правничої науки можна визначити як систему принципів та способів організації та побудови теоретико-пізнавальної діяльності у галузі дослідження державно-правової дійсності, а також вчення про цю систему. Вже це, досить загальне визначення, свідчить про те, що структура методології науки про право та державу, як і наукової методології взагалі, дуже складна. У ній можуть бути виділені принаймні два тісно взаємопов'язані основні аспекти: 1) вона визначається предметом юридичної науки і пристосований до нього арсенал пізнавальних засобів - сукупність теоретичних принципів, спеціально-наукових методів та способів пізнання державно-правових явищ; відповідним чином

сформульовані теоретичні положення юридичної науки (апарат категорій та понять, положення про особливості, структуру та типологію юридичного знання тощо); методика та техніка пізнавальної діяльності; 2) теоретико-пізнавальне вчення про державно-правову дійсність. Таке вчення не є якоюсь відокремленою, локалізованою науковою дисципліною, воно внутрішньо іманентне всій юридичній науці і становить невід'ємну частину її теорії. Основну методологічну функцію в системі юридичних наук виконує загальна теорія права і держави, спеціальні юридичні науки мають свої методологічні частини, що визначаються специфікою об'єкта їх пізнання та функцій.

В той же час, системне уявлення не самоціль, а тільки засіб системного підходу. Багато характеристик предмету інтересів юриста взагалі не можуть бути визначені інакше, ніж через попередній розгляд цих предметів в системному вигляді. Наприклад, юрист не може обійтись без свідомого чи підсвідомого уявлення про систему, коли відповідає на питання про те, чи завершена його система права чи ні, тобто чи допускає вона приєднання нових елементів, чи стабільна вона, тобто чи зберігає система свою структуру при різноманітних змінах в субстраті. Його також цікавить, чи стаціонарна ця система права (тобто чи зберігає свої елементи при змінах в структурі), чи автономна вона за елементами (чи володіють її підсистеми характеристиками системи в цілому) тощо. Усе це якісно (а не кількісно) визначаючі системні параметри, без яких неможливо сформулювати і системні закономірності [2; С. 477].

Досвід останніх років переконливо свідчить про те, що підвищення авторитету юридичної науки можливе за рахунок не ігнорування (свідомого чи несвідомого) тих чи інших суспільно-політичних та правових поглядів та течій, якими такий багатий сучасний світ, а на основі їх глибокого та всебічного вивчення. Без урахування традицій вітчизняної та світової класичної науки в галузі теорії права та держави, без рецепції зарубіжного

досвіду, залишатимуться безперспективними будь-які спроби подальшої розробки теоретико-правової методології, комплексного вирішення питань взаємозв'язку особистості та громадянського суспільства, держави та інститутів самоорганізації соціуму, права та культури .

В сучасній методології правничих досліджень зростає роль використання засобів сучасної герменевтики, лінгвістичного та семантичного аналізу в процесі інтерпретації норм права, правових текстів, вирішенні завдань тлумачення сутності та значення різних ситуацій, що виникають у застосовній практиці. Методологія сучасної науки, у тому числі і правової, є дуже складним і багатоплановим феноменом.

В той же час, варто зазначити, що методологія юридичної науки не є чимось принципово відмінним та відокремленим від наукової методології загалом. Як різновид останньої вона підпорядковується загальним закономірностям розвитку методологічного знання. Тому на неї повністю поширюються положення про структуру та рівні методологічного аналізу, їх взаємозв'язок та взаємопроникнення тощо. Водночас це не позбавляє методологію загальної теорії права та держави специфічних особливостей, що визначаються специфікою їх предмета та функцій, а також цілей державно-правового пізнання.

Герменевтика виховує повагу до чужої точки зору, терпіння та прагнення порозуміння, не заперечуючи водночас необхідність критичної оцінки. Характерними стають зв'язки між правовою і політичною герменевтикою, які виявляються поєднаними уявленнями про легітимне правління, раціональність та нераціональність у людських міркуваннях про легітимний владний примус. Мислення про право і владу як подію детермінують їх герменевтичну природу. Не менш важливими є питання їх спільної протяжності та формальної взаємозумовленості. Якщо право і влада є предметами дискурсу, то вони можуть існувати у формі моменту або у формі процесу. Кожна з цих двох іпостасей права і влади

характеризується своїми специфічними правилами та закономірностями. Однак загалом можна говорити про континуальність права у владі та влади у праві саме тому, що вони спільно конструюють один соціальний дискурс, не втрачаючи при цьому самостійності за допомогою використання автономних засобів та методів дискурсивних практик [4 ;С. 34].

З цього приводу науковий інтерес становить позиція В.В. Дудченко, яка зазначала, що герменевтика, є сучасним виявом метафізики. Сучасні прибічники аналітичної філософії визнали онтологію і метафізику невід'ємними складовими філософського знання. Герменевтичною проблемою є проблема «букви» і «духу» права. Під «буквою» права розуміють метод екзегез у тлумаченні (віддзеркалення позитивного права), під «духом права» — телеологічний метод (віддзеркалення природного права) [1; С.16].

В умовах різкого загострення глобальних проблем, більшої взаємопов'язаності, взаємозалежності країн і народів, дослідження правових процесів, що протікають усередині нашої країни, не може ізолюватися не тільки від інших внутрішньодержавних явищ і процесів (економічних, соціальних, соціально-психологічних, політичних), а й від світового політико-правового розвитку. Без глибокого з'ясування процесів, які характерні правовому розвитку світу (як у міжнародному праві, так і у внутрішньому праві інших країн), сьогодні неможливо зрозуміти закономірності та перспективи власного правового розвитку.

В умовах глобальних перетворень та безперервного діалогу та взаємовпливу правових систем актуальнішим інтерпретація права та розуміння не тільки віддзеркалення позитивного права, а й віддзеркалення природного права як відображення керівних засад та принципів правового регулювання суспільних відносин. Важливу роль в цьому процесі відведено інтерпретації права за допомогою герменевтичних методів пізнання в

процесі праворозуміння та правотворчості в умовах кардинальних змін в сучасному праві та державі.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Дудченко В.В. Про герменевтичний підхід до права. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. Одеса. 2009. Вип. 45. С. 11–16.

2. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія держави і права: Підручник. К.: Кондор, 2006. 609 с.

3. Оборотов Ю.М. Юридична методологія як інноваційна сфера. *Правове життя сучасної України* : у 2 т. : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса : ВД «Гельветика», 2019. Т. 1. С. 44-46.

4. Цуркан-Сайфуліна Ю.В. До питання права і влади крізь призму герменевтичного дискурсу. *Правові новели*. 2017. № 3. С. 27-36.

**Ключові слова:** методологія юридичних досліджень, герменевтичний метод, інтерпретація права, праворозуміння.

**Key words:** legal research methodology, hermeneutic method, interpretation of law, legal understanding.

## **СЕКЦІЯ 2. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ У ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОМУ ВИМІРІ**

**Дудченко Валентина Віталіївна**

*Національний університет «Одеська юридична академія»*

*професор кафедри загальної теорії права та держави*

*доктор юридичних наук, професор*

### **КОМУНІКАЦІЇ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ**

Серед широкого комплексу питань, які вивчаються сьогодні міжнародним правом та теорією права та держави, особливе місце посідає проблема побудови взаємовідносин суспільства та держави. Формуються нові підходи, методи та технології комунікацій, від розбудови стійких до створення нових.

Тріада комунікації: право-держава-суспільство, є універсальною та включає: аналіз ситуації, поставлених завдань, узгодження стратегій, реалізацію кампаній зі створення інформаційно-реklamних повідомлень, що поширюються через традиційні засоби масової інформації, нові технології і міжособистісне спілкування.

Багато фахівців засвідчують, що на сьогодні у світі активізується увага до комунікативної діяльності. Вважається, що це нова хвиля, спрямована на вироблення сучасних підходів щодо практики державних комунікацій [3]. Головним у розумінні комунікацій вважається постулат, що державне управління є специфічним видом спеціально побудованої діяльності, як особливого виду діяльності з соціального управління [9]. Відповідно і комунікативна діяльність має свої специфічні особливості і має бути спрямована на побудову міцних соціальних зв'язків.

Актуальність комунікацій у публічному управлінні не знижується багато років поспіль. В основу практики комунікації у багатьох державах світу покладено певні теоретичні концепції. Сучасні дослідження розглядають комунікації суб'єктів публічного управління крізь призму урядових комунікацій. В них йдеться про важливість для багатьох держав плану комунікацій ЄС щодо розвитку соціального діалогу [4].

На сьогодні визначаються методи комунікацій, що застосовуються для досягнення результатів: консультативні заходи; дискусії щодо європейської соціальної моделі; дебати по стратегічним питанням, які пов'язані з майбутнім ЄС; телевізійні форуми; семінари; прямий діалог; он-лайн голосування тощо.

З'являються публікації, у яких фахівці наголошують на зростанні ролі стратегії урядових зв'язків з громадськістю, оснований на стратегічних комунікаціях, розроблених центральними органами влади [5].

В тому числі, багатьма науковцями приділялась увага питанням медіатизації урядів [6].

Особливий акцент зроблено на питаннях державних комунікативних теорій, які пов'язані з процесами медіатизації. Наголос робиться на виробленні нових ідей в комунікативних аспектах управління ЄС, зокрема, що стосується мислення.

Результатом таких комунікацій має бути свідома підтримка європейськими громадянами рішень Європейського парламенту.

Розширюється спектр застосування комунікацій в публічному управлінні, а також відбувається перенесення їх з площини процесів у площину діяльності.

Спеціалісти акцентують увагу на процесах «транспортування та обміну інформацією» [7] з метою уявлення і пояснення рішень і дій уряду та підтримки соціальних зв'язків. Робиться наголос на відмінностях між активним урядовим зв'язком и пасивним громадським зв'язком. «Активний

зв'язок» – це термін, який спеціалістами використовується для позначення всієї інформації, яка надається в організованому порядку з державних або конкретних цільових груп влади та адміністрації. Активний тому, що всі заходи, які проводяться урядом – сплановані, організовані і фінансуються. «Пасивний зв'язок» - це інформація, яка надається державними адміністраціями тим особам, які її просять у відповідності до правових актів щодо доступу до інформації. Сутність цих зв'язків – інформування громадськості, пояснення рішень для отримання їх підтримки, захист цінностей та сприяння відповідній поведінці та діалогу між установами і громадянами.

У публічному управлінні – це специфічна діяльність, яка має чотири глобальних напрями: стратегічні комунікації; кризові комунікації; масові комунікації; міжособистісні комунікації. Всі вони реалізуються декількома шляхами: спілкування; е-технології для спілкування; урядовий зв'язок; закон як комунікації; PR-комунікація. У свою чергу вони розподіляються на дві площини: комунікації з громадськістю та комунікації в межах державно-адміністративної системи. Їх реалізація передбачає використання методів: пропаганди; переконуючої пропаганди; переконання; залучення; освіти; пояснення; роз'яснення; діалогу; медіації; інформування. PR-комунікація, як діяльність, реалізується з трьох позицій: з громадянами; з державними установами; з зацікавленими сторонами. У даному випадку методи PR-комунікації однакові, але мають різне наповнення: надання інформації; обговорення; планування; інформаційно-пропагандистські кампанії; поширення нової інформації. Варто відзначити, що інформування розглядається як один з методів реалізації комунікативної політики держави і тільки при інформуванні населення для отримання оперативної інформації, що є правом громадянина.

У світовій практиці розрізняються два блоки комунікацій як діяльності, спрямованих на різні цілі, завдання і результати. Перший блок

стосується природних факторів розвитку суспільства, які не можна змінити законодавчими актами чи чийось бажанням, чи науковими уявленнями про те, що могло б бути, якби всі зробили так, як ми собі думаємо. Тут всі методи спрямовані на: сприяння досягненню цілей національних стратегій; реагування на потреби місцевих громад; розширення прав і можливостей громадян для участі в прийнятті державно-управлінських рішень; вирішення потенційних проблем; формування відносин довіри; зміни поведінки населення; мотивації населення до участі у державних справах; формування ефективного партнерства; допомоги громадянам у розумінні їх прав і можливостей; формування відповідальної поведінки населення; захисту цінностей; обговорення повсякденних проблем населення; цінності соціальних зв'язків. Все це відноситься до соціального проектування, соціальної інженерії, соціального управління. Такі проекти фінансуються державою, а також з приватних фондів і коштів громади.

Другий блок стосується обмежених завдань, зокрема, ставлення до діяльності державного службовця та довіри до нього, сформовані через результати його діяльності. Сюди відносять PR-комунікацію, яка спрямована на: покращення образу установи; завоювання довіри широкої громадськості; стимулювання лідерів громадської думки; залучення аудиторії через різні програми; забезпечення прозорості; доповнення недоліків інших форм зв'язку в ДУ; розвиток суспільного інтересу. Це стосується побудови суспільних відносин в сфері державного управління. Фінансування на організаційні структури, які проводять таку роботу виділяється державою. Для досягнення цілей у цих двох площинах використовуються: інформаційні офіси; інформаційні послуги; ЗМІ; ЗМК; е-спілкування; е-управління; е-уряд; комунікаційні проекти (ЕС-EYD-2015); соціальні проекти тощо [2, с. 80].

З цього приводу під час аналізу перспектив розвитку комунікаційних процесів сучасних держав слід враховувати, що «державна стратегія і

тактика розвитку повинні включати підтримку інновацій, спрямовану на активізацію створення та використання новітніх високих технологій, продукції, модернізації виробничих процесів, управління та впровадження інноваційних продуктів» [8, с.146].

Але сфера цифрового середовища та використання цифрових технологій для забезпечення сучасного рівня міждержавної комунікації має й свої певні ризики. Так, в резолюції ГА ООН № 73/27 (2018 рік) закріплено, що інформаційно-комунікативні технології є технологіями подвійного призначення, які можуть використовуватися як в законних, так і в зловмисних цілях; низка держав займається нарощуванням потенціалу в сфері інформаційно-комунікативні технології для військових цілей, а використання інформаційно-комунікативні технології в майбутніх конфліктах стає все більш імовірним; деяким державам може знадобитися допомога в зв'язку з їхніми зусиллями щодо подолання розриву в рівні потенціалу в області безпеки при використанні інформаційно-комунікативні технології; право і обов'язок держави боротися, в рамках своїх конституційних повноважень, проти поширення фальшивих або перекручених повідомлень, які можуть розглядатися як втручання у внутрішні справи інших держав або які завдають шкоди зміцненню миру, співробітництва і дружніх відносин між державами і націями; обов'язок держави утримуватися від будь-яких наклепницьких кампаній, образливої чи ворожої пропаганди з метою здійснення інтервенції або втручання у внутрішні справи інших держав; держави несуть головну відповідальність за підтримання безпечного і мирного інформаційно-комунікативного середовища, проте визначення механізмів участі, відповідно до обставин, приватного сектора, наукових кіл і організацій громадянського суспільства могли б сприяти підвищенню ефективності міжнародного співробітництва [1].

Здійснення управлінської діяльності значно змінюється в умовах необхідності врахування великих обсягів інформації (даних), великої кількості суб'єктів та об'єктів, які дотичні до процесу прийняття рішень, та обмеженості в часі, тому використання інформаційно-комунікативних технологій є невід'ємною складовою механізмів комунікації сучасних держав.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Досягнення у сфері інформатизації та телекомунікацій у контексті міжнародної безпеки: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 73/27. A/RES/73/27, 5 декабря 2018 года. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/73/27>
2. Драгомирецька Н. М. Комунікативна діяльність в державному управлінні : навч. пос. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2017. 180 с.
3. Attribution Theory. *Advertising, Publish Relations, Marketing and Consumer Behavior, Interpersonal, Communication, Psychology, Behavioral and Social Science*. URL: <http://communicationtheory.org/attribution-theory/>
4. Brief for policymakers : the Contribution of Government Communication Capacity to Achieving Good Governance Outcomes. *The George Washington University's Elliott School for International Affairs Linder Commons Room*, February 19, 2009. URL: <http://siteresources.worldbank.org/EXTGOVACC/Resources/BriefGovCommCapacity>
5. Communication in public administration. URL: <http://www.slideshare.net/yhamskiey/communication-in-public-administration>
6. Communication Models and Theories. *Advertising, Publish Relations, Marketing and Consumer Behavior, Interpersonal, Communication, Psychology, Behavioral and Social Science*. URL: <http://www.praccreditation.org/resources/documents/APRSG-Comm-Models.pdf>

7. Domestication. *Advertising, Publish Relations, Marketing and Consumer Behavior, Interpersonal, Communication, Psychology, Behavioral and Social Science*. URL : <http://communicationtheory.org/domestication/>

8. Dudchenko V., Vitman K. Public administration of economic development in the context of the institutional theory. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 4. №. 1. Baltija Publishing, 2018. P. 139-147.

9. Laursen and Chiara Valentini. Mediatization and Government Communication : *Press Work in the European Parliament [Aarhus University, Department of Business Communication, Jens Chr.Skous Vej 2-3, DK-8000 Aarhus C, Denmark]*. The International Journal of Press/Politics , January 2015 ; vol. 20 , 1 : pp. 26-44 .

**Ключові слова:** державна політика, діяльнісний підхід, інформаційно-комунікативні технології, міжнародні відносини, міждержавні комунікації, міжнародне право.

**Key words:** state policy, actional approach, information and communication technologies, international relations, interstate communications, international law.

**Крижановський Анатолій Федорович**

*Національний університет «Одеська юридична академія»*

*професор кафедри загальної теорії права та держави,*

*доктор юридичних наук, професор*

## **СУЧАСНА ДЕРЖАВА І ВІДКАТ ДЕМОКРАТІЇ: ДЕ МЕЖА?**

Твердження про кризу держави у різні історичні епохи давно стали трюїзмом: як і повідомлення про «смерть класика», вони кожного разу виявлялися «дещо перебільшеними». Проте саме неспроможність сучасної

держави давати раду системним загрозам і викликам знову наполегливо повертає інтенції про її кризу на терени теорії і практики політології і юриспруденції. Динаміка суспільно-політичного життя останніх років спричинила надзвичайні трансформації в усіх найважливіших його сферах, змінивши як ландшафт, так і структурно-функціональні характеристики сучасної держави, головна небезпека для якої становить вразливість (ерозія) інституційної інфраструктури. Хронологія цього зсуву співпадає з COVID-19, нападом Росії на Україну (своєрідними мультиплікаторами цих процесів) і символічним перетворенням цієї війни у світову через залученість більшості держав у її перебіг, беспрецедентною енергетичною кризою, прискоренням розвитку негативних сценаріїв екології Землі тощо. «Квінтесенцією» наявного сценарію є економічний спад, проблеми світової торгівлі та падіння рівня і якості життя населення планети, яке торкнулося і найбільш розвинених країн світу – т.з. «золотого мільярду». Випробування, яким піддається держава у цій ситуації, і пов'язана з цим здатність її адекватно реагувати на виклики, актуалізує проблематику ефективності сучасної держави, і загалом, широкий комплекс проблем, які гостро актуалізуються у сучасних умовах.

Поширення різноманітних пояснень процесів і тенденцій щодо розвитку сучасної держави має широку палітру поглядів, ідеологічних спекуляцій, які розмивають чи зміщують фокус бачення, тому виникає необхідність звернення до категорії, яка універсалізує природу держави. Зовсім не випадково більш ніж сто років тому Джон Дьюї, а інші вже сьогодні визначають демократію як «спосіб життя», форму правління, яка дозволяє членам політичної спільноти обмінюватися спільним досвідом і жити за своїми моральними цінностями[1; 2]. Прикладні уявлення про демократію (це механізм здійснення колективного вибору щодо розподілу влади, впливу та визнання) чи ціннісні її визначення (виражає віру суспільства в суверенного окремого громадянина як кінцеве джерело

політичної легітимності) так чи інакше пронизують «змістовне тіло» образу сучасної держави. То ж, саме таким феноменом, який є «свіжим повітрям» сучасної держави, одним із найважливіших факторів процвітання країн і народів, є демократія. Хоча вона «вступила в офіційний шлюб» з державою відносно недавно, що й було зафіксовано у конституціях багатьох сучасних держав, демократія слугувала контекстом усієї історії розвитку права і держави. Так, звичайно, маємо виходити з того, що принциповий каркас сучасної держави, як такої, що формує її актуальний образ, складають такі ознаки як демократія, верховенство права і соціальність. Проте неможливо не помітити, що саме відкоти у царині демократичного розвитку спричиняють проблеми з верховенством права і здатністю сучасних суспільств ефективно реагувати на виникаючі загрози і виклики у економічній, соціальній та інших сферах життєдіяльності. З іншого боку, дослідники констатують кореляцію усталеності і міцності демократії з верховенством права і рівнем економічного розвитку.

Не дивно, що демократія завжди була під прицілом противників, її спотворюють, їй чинять спротив адепти різних політичних та ідеологічних течій. У наші часи заперечувати демократію буде тільки вкрай затятий і обмежений політик чи можновладець, усі інші декларують прихильність до демократії, хоча її бачення виявляється різним а ж до протилежного. Характерно, що у США нападники на Капітолій 6 січня 2021 року потім пояснювали свої дії у суді прагненням «захистити демократію». Необхідно констатувати і таку метаморфозу демократії: вона перетворилася з інструменту справедливості епохи буржуазних революцій 19 ст. на засіб досягнення політичного і соціального миру у нинішніх умовах. Після періоду «світової демократичної хвилі» останнього двадцятиліття XX ст. маємо констатувати не тільки помітний її спад, але й очевидні прояви деградації та мімікрії демократії у світі, причому до цих процесів є «причетною» держава, точніше, влада, окремі державно-політичні режими

і лідери. Це стало приголомшливим фактом сучасної глобальної політики, на тлі якої потьмяніли ще донедавна домінуючі уявлення про неминуче поширення демократії, її інтуїтивну привабливість і невід’ємну цінність. Оскільки тенденції глобальної демократичної рецесії мають нахил до усталення, політики і політичні аналітики констатують нову сувору реальність, де кожен рік приносить менше, а не більше демократії у всьому світі[3].

Щодо причин демократичного відкату (Carothers T., Press B., 2022) у позиціях дослідників існує багато розбіжностей. Томас Карозерс і Бенджамін Пресс віддають перевагу центральній ролі антидемократичних політичних проєктів, керованих лідерами, і різноманітності механізмів і мотивацій, які вони містять. Вони ж вказують та визначають три різні типи відкату: нелібералізм, який підживлюється невдоволенням, опортуністичний авторитаризм і реваншизм, заснований на вкорінених інтересах[4]. Неліберальні політики апелюють і використовують суспільне невдоволення існуючою політичною системою для закликів про необхідність демонтувати демократичні норми та інститути для «виправлення їх недоліків». Опортуністичні авторитаристи, приходячи до влади у демократичному суспільстві за діючими демократичними нормами і процедурами, згодом відходять від демократії заради власного політичного виживання, продовження періоду свого перебування при владі. Реваншизм використовує недемократичні засоби, щоб відновити свої претензії на владу після витіснення тих чи інших груп інтересів (наприклад, військових) з владного Олімпу. Звичайно, ці види відкату відрізняються як за мотивами та методами, але ключова спільна їх риса - зосередженість на підриві демократичних урядових і неурядових інституцій, які покликані тримати діючу владу під правовим контролем. І однією надважливою особливістю демократичного відкату у світі Ф.Фукуяма вважає фактор Росії

і Китаю, який стверджує, що підтримка автократичними режимами цих країн і спроби підірвати демократичні уряди є вирішальним фактором[5].

Наша демократія крихка, - сказала помічник прокурора США Кетрін Ракоці, виступаючи на процесі над засновником Oath Keepers Стюартом Родсом та чотирма іншими членами екстремістської групи, які обвинувачуються у змові нападу на Капітолій 6 січня 2021 року. - Вона не може існувати без верховенства права, і вона не може вижити, якщо люди, незадоволені результатом виборів, можуть застосувати силу і насильство, щоб змінити результат[6]. Це серйозна пересторога для країн, де демократичні інститути є слабшими. Відкритість демократичного суспільства робить його легкою мішенню для ворогів. А ще - жодна держава світу сьогодні самостійно не може ефективно реагувати на всю суму загроз і викликів демократії. Зазначене актуалізує проблематику забезпечення демократії сучасною державою, та ґрунтовне її дослідження правниками і політологами.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Dewey J. *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*. New York: Macmillan, 1916. 378 p.
2. Talisse R. B. "Can Democracy Be a Way of Life? Deweyan Democracy and the Problem of Pluralism". *Transactions of the Charles S. Peirce Society* 39 (Winter 2003): 1–21.
3. Diamond L. "Facing Up to the Democratic Recession," *Journal of Democracy* 26, no. 1 (January 2015): 141–155.
4. Carothers T., Press B. Understanding and responding to global demopolitic backsliding. URL: <https://carnegieendowment.org/2022/10/20/understanding-and-responding-to-global-democratic-backsliding-88173>
5. Francis Fukuyama, "One Single Day. That's All It Took for the World to Look Away From Us.," *The New York Times*, January 5.

6. Democracy is fragile,' prosecutor says at close of Oath Keepers trial.

URL:

<https://www.washingtonpost.com/dc-md-va/2022/11/18/oath-keepers-jan6-trial-closing/>

**Ключові слова:** демократія, сучасна держава, демократичний відкат.

**Key words:** democracy, modern state, democratic backsliding.

**Антошина Ірина Володимирівна**

*Національний університет «Одеська юридична академія»*

*доцент кафедри загальної теорії права та держави*

*кандидат юридичних наук, доцент*

## **РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВЛАДИ У ФУНКЦІОНУВАННІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ**

Сьогодні процеси інформатизації потрапляють до усіх сфер життєдіяльності суспільства та кожної окремої особистості. Доступність інформації виступає вирішальним фактором функціонування сучасного суспільства. Світ проходить третю фазу свого розвитку – інформаційну, яка супроводжується виділенням колосального об'єму інформації, безпосередніми споживачами якої є суспільство та кожна окрема людина. У сучасних умовах безпрецедентної турбулентності міжнародних відносин роль інформаційної влади багаторазово зростає. Отримання інформації, її обробка та доведення до громадськості з використанням сучасних технологій посилює значення та вплив інформаційної влади. Боротьба за уми та настрої людей стало важливим фактором суб'єктів політичної системи сучасного суспільства. Засоби масової інформації (ЗМІ), особливо

соціальні мережі комунікації, перетворилися на поле запеклої політичної боротьби.

Держава має широкі можливості керувати державними засобами масової інформації, а також впливати на недержавні ЗМІ, проводити активну політику спрямовану на поширення та пропаганду своїх цілей і завдань у політичній, економічній, культурній та інших сферах суспільного життя.

Інтенсивне поширення інформації через різні засоби масової інформації дозволяє оцінити реальне її значення у формуванні свідомості сучасної людини. Сучасну інформаційну політику важко уявити без різних каналів поширення та передачі інформації таких як: радіо, телебачення, преси та різноманітних соціальних мереж. Інтенсивні інформаційні потоки у сучасному світі є безперервним процесом. Суб'єктами інформаційної політики є: держава, засоби масової інформації та безпосередньо індивіди. У сучасних умовах очевидним є зміцнення інформаційної складової функціонування сучасної держави, яка пов'язана зі змінами, що відбуваються в національній державі в епоху глобалізації, інформатизації та індивідуалізації суспільства (зокрема, це питання прозорості державних кордонів, фінансових контактів, розвитку електронної торгівлі, використання мережевих комунікацій в організації та діяльності держави) [1, с.7].

Держава за допомогою правових інструментів формує відповідні правила взаємодії з інформаційним суспільством і відповідно з інформаційною владою, так як у сучасних умовах інформація відіграє вирішальну роль в організації та функціонуванні влади. Активне використання потенціалу інформаційної влади може стати вирішальним фактором у проведенні державної політики в будь-якій сфері життя суспільства.

Отже, найважливіше значення для подальшого розвитку українського суспільства полягає саме у взаємодії державної влади з інформаційною владою. У сучасних умовах інформаційна влада визначальним чином впливає на різні сфери суспільного розвитку, що трансформує багато політичних та державних інститутів. Ефективність державної влади багато у чому залежить від всебічного регулювання інформаційних відносин, що визначає характер її взаємодії з інформаційною владою.

Новітні комунікативні технології також можуть відігравати подвійну роль — слугувати могутнім засобом розширення творчих можливостей людини, радикальним чином сприяти розвитку процесів глобальної демократизації, і в той же час бути джерелом негативних тенденцій, зокрема маніпулювання громадською думкою, якщо втрачається контроль суспільства над інформаційною владою [2, с. 4]. Тобто, ЗМІ можуть як стабілізувати суспільне життя так і відігравати негативну роль в цьому процесі, а саме сприяти порушенню стабілізації життєдіяльності суспільства.

Досвід історії показує, що діяльність ЗМІ як просвіщати людей, розвивати у них почуття власної гідності, прагнення до свободи і соціальної справедливості, сприяти і допомагати їх компетентній участі в політиці, збагачувати особистість, так і дезінформувати і залякувати населення, сіяти недовіру і страх. Найбільша небезпека як для громадян так і для функціонування демократії виступає використання ЗМІ з метою політичного маніпулювання. Воно являє собою приховане маніпулювання політичною свідомістю, впливає на поведінку людей з метою примусити їх діяти (або не діяти) всупереч своїм інтересам. Без відповідної боротьби з даним явищем можна звести нанівець усі проголошені державою демократичні принципи [3, с. 294].

Роль та значення засобів масової інформації у функціонуванні інформаційної влади стрімко зростає. ЗМІ володіють потужними важелями

формування та можливостями впливу на свідомість і поведінку людей. Сьогодні, одним з найважливіших чинників розвитку української державності та українського суспільства є вдосконалення функціонування ЗМІ. Право на доступ до інформації стає одним з невід'ємних прав людини і громадянина. Свобода інформації, заснована на верховенстві права та повазі прав людини є основними постулатами побудови громадянського суспільства, утвердження справжньої демократії. Тому, без сумніву межі існування інформаційної влади повинні, в першу чергу, не порушувати права і свободи людини. Пріоритетним завданням Української держави є забезпечення свободи слова, свободи інформації, право на вираження думки і позиції громадянина, право на отримання і поширення достовірної інформації без перешкод. Інформаційна політика держави повинна працювати не лише на висвітлення її дій, але і на організацію інформаційних потоків усієї держави в інтересах її процвітання та успішного розвитку.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Оборотов Ю.М. Современное государство: от образа к реалиям. Юридичний вісник. 2014. № 6. С.6-14.
2. Ліпкан В. А. Систематизація інформаційного законодавства України : монографія / за заг. ред. В. А. Ліпкана. К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. 304 с.
3. Каращук М. Шляхи демократизації інформаційної влади: Україна і зарубіжний досвід. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2006. Вип. 30(2). С.291-301. [Електроний ресурс]. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend\\_2006\\_30\(2\)\\_30](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2006_30(2)_30).

**Ключові слова:** влада, інформаційна влада, державна влада, засоби масової інформації, інформація.

**Key words:** power, information power, state power, mass media, information.

**Кобко-Одарій Вікторія Сергіївна**

*Національний університет «Одеська юридична академія»*

*асистентка кафедри загальної теорії права та держави*

*кандидат юридичних наук*

## **РОЛЬ ПРАВОВОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ**

Формування особистості - це процес, що охоплює всі сторони життя, в якому важливе місце належить впливу різного роду детермінант, таких як мораль, право, соціалізація, релігія, наука, освіта, виховання, засоби масової інформації, мистецтво, традиції та звичаї тощо. Але зовсім мало уваги приділяється тому, яку роль відіграє менталітет у процесі формування особистості. Хоча, саме менталітет являє собою критеріальну та оціночну основу особистісної та суспільної свідомості. Інакше висловлюючись, менталітет – це соціальний феномен, що визначає процес формування особистості. І саме недостатня наукова вивченість ролі менталітету при формуванні особисті, і визначає актуальність даного дослідження.

Дослідженням феномену «особистість» у різні часи займалися такі науковці як: С. Максименко, Д. Полежаєв, О. Пухкал тощо. А вивченню правового менталітету присвячено роботи різних вчених, зокрема І. Бичко, В.М. Дем'яненка, О.П. Дзьобаня, І. Ковалю тощо. Однак, надзвичайно мало робіт, які були б присвячені ролі правового менталітету у процесі формування особистості.

Тож метою нашого дослідження є встановлення ролі та значення правового менталітету у процесі формування особистості.

Але перш за все, слід зазначити, що у контексті нашого дослідження ми вважаємо за доцільне використовувати поняття правова ментальність, оскільки вважаємо, що воно більш характерне для категорії особистості, а

поняття правовий менталітет відноситься до колективних суб'єктів, різних соціальних груп та народу в цілому.

Перш за все, на нашу думку, слід звернутись до етимології понять «правова ментальність» та «особистість», щоб домогтися ясності у науковому дослідженні.

Так, під *правовою ментальністю* слід розуміти (від лат. *mens* — спосіб мислення) — своєрідний корелят ідеології, спосіб індивідуального історичного мислення, форма «НЕусвідомленого», характеристика свідомості людини» [1, с. 35]. А, щодо поняття «*особистість*», ми погоджуємось із думкою С.Д. Максименка, що «це форма існування психіки людини, яка являє собою цілісність, здатну до саморозвитку, самовизначення, свідомої предметної діяльності і саморегуляції, та має свій унікальний і неповторний внутрішній світ [2, с. 9].

Логічно, що особистість формується під впливом релігійних, історичних, культурних, економічних, політичних, етичних, освітньо-виховних концепцій, традицій та звичаїв суспільства. А правова ментальність, як сукупність інтелектуальних навичок та правових установок, архетипів властивих окремій людині, передбачає певний рівень правосвідомості, самосвідомості, підсвідомості, де глибинні правові ментальні якості та характеристики виступають об'єктами соціального успадкування особистості. Адже людина, своєю чергою, залежить від умонастроїв у соціальному середовищі, його правових установок, ціннісних орієнтацій. Таким чином, у центрі уваги особи виявляється образ світу, який закладений різного роду детермінантами та опосередковується епохою, в якій проживає особа.

Особистість являє собою елемент надскладної системи суспільства і має певну структуру, тому звернемося насамперед до питання про будову особистості, що дасть змогу визначати роль та місце правової ментальності.

Щодо структури особистості існує маса підходів, у яких особистість мислиться як певна система, що розуміється вкрай різноманітно. З погляду психологічних аспектів у структурі одні виділяють: темперамент, спрямованість, здібності; інші акцентують увагу характері; треті сприймають особистість як свідомий суспільний індивід; четверті до них відносять пізнавальні процеси, свідомість, самосвідомість, емоції, вольові якості, сферу мотивації та характер [3, с. 271].

Свідомість людини освоює світ за допомогою «мисленного інструментарію», який дано йому певною епохою. Завдяки самосвідомості, що виступає як форма усвідомлення індивідом своїх фізичних, інтелектуальних, особистісних особливостей, людина усвідомлює своє місце у системі суспільних відносин, свій світогляд, цілі, інтереси та мотиви поведінки. Самосвідомість об'єднує людство як «*homo sapiens*».

Перелічені компоненти сприяють стабільності людини як соціальної істоти, що самоусвідомлює себе в той же час як індивідуума, наділеного унікальними відмінностями. Цілісність свідомості визначається єдністю трьох моментів: почуттям власного існування; почуттям присутності тут і зараз у певний момент часу; ідентифікацією себе у світі. Відсутність хоча б однієї з названих елементів розцінюється як руйнація ментальності особистості, отже, і свідомості, оскільки ментальність є визначальним у її формуванні [4, с. 44].

Наступний етап після усвідомлення загальної картини об'єктивної реальності, її глибинних підстав, тобто здобуття знань шляхом самосвідомості та самопізнання особистості – формування світогляду. Воно передбачає самовизначення особистості, наявність конкретної ціннісної орієнтації, визначення свого місця у житті, вироблення основної спрямованості життєвої лінії особи, визначення як вона ставиться до права та держави. Світогляд виступає ядром структури особистості. Він безпосередньо залежить від звичайного досвіду людини. У той самий час

світогляд - це вищий «рівень самосвідомості індивіда», за допомогою світогляду людина оцінює себе, своє оточення, власне життя, правову реальність. На основі світогляду виявляється система смислів і цінностей, виробляються ідеали та ставлення до державно-правових інституцій. Це система, що утворює внутрішнє духовне ядро особистості.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що самосвідомість і світогляд є основою нашого досвіду, тоді як правова ментальність – це, висловлюючись умовно, сам досвід (сформовані у процесі життєдіяльності установки, правові цінності, правові архетипи, правові уявлення). Тобто ментальність - це те, без чого формування самосвідомості та світогляду конкретної людини не може відбутися.

Але, справедливо буде зазначити, що від народження людина позбавлена будь-якої «ментальної програми». Тому «ментальна програма» успадковується через соціалізацію, освіту, виховання. Мова йде про передачу позитивного досвіду, накопиченого людством - культурних, моральних, соціальних та правових традицій і т. д. А вже сам правовий менталітет виконує захисну функцію для народу (має здатність до самозбереження та самовідновлення).

В контексті усього вище зазначеного, слушно поставити запитання – а яким же чином правова ментальність впливає на особу?

Все відбувається через досить простий механізм, через який проходить кожна людина. Це механізм перейняття (наступності) різних цінностей, принципів, ідеалів, звичок, традицій, соціальної та правової поведінки тощо. І як влучно зазначає Д.В. Полєжаєв, що правова ментальність, «цінності соціального індивіда формуються згідно вимог соціального середовища, під впливом прийнятих норм поведінки. При цьому провідну роль відіграють цінності того соціального середовища, в якому формувався соціальний індивід (особливо важливими є первинні референтні групи: сім'я та найближче соціальне оточення). Первинні

соціальні групи стають «зразком» для людини, «орієнтуючись» на нього, вона виробляє певні прагнення і критерії, згідно яких вибудовує своє життя. Людина, живучи в певному соціальному середовищі, перетворює його цінності у власні й відчуває успіх у житті з точки зору досягнення прагнень, що відповідають цим цінностям. Цікаво, що цінності соціального індивіда мають тісний зв'язок із соціальними установками» [5, с. 79]. Таким чином формуються правові ментальні установки, архетипи, стереотипи, різні уявлення про буття та правову реальність світу. І вже потім, за допомогою цього, особистість здатна оцінювати буденну і правову реальність, різного роду вчинки та події, правові інституції тощо – через призму ментальності.

Загалом правова ментальність — це комплекс основних уявлень, оціночних критеріїв, які необхідні свідомості особи та суспільству для його оцінки та стабільності, прогресивного розвитку у певному ментальному ключі та позитивної динаміки існування. Можна стверджувати, що правова ментальність є певною своєрідною пам'яттю людини про минуле, психологічна детермінанта поведінки людей, які вірні своєму історично ментальному «коду» за будь-яких обставин. Тому можемо стверджувати, що правова ментальність виступає базисом та певним фундаментом у процесі формуванні особистості.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Терещенко М.В. Ментальність української нації як складова соціально-економічної поведінки в умовах розвитку неокapіталізму початку ХХІ ст. ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». 2017. С. 119-125.

2. Максименко С.Д. Модуси розуміння особистості в психології: буттєве і духовне, цілісність і саморух. *Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика* / за ред. С.Д Максименка, В.Л. Зливкова, С.Б. Кузікової. Київ-Суми, 2015. С. 9-16.

3. Пухкал О. Духовний вимір української ментальності. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2008. № 4. С. 270-278.

4. Ж. Ле Гоф. Ментальность: двусмысленная история. *История ментальности, историческая антропология*. М., 1996. С.42-50.

5. Полежаєв Д.В. Ментальність особистості: філософсько-освітній аспект. *Психологія і особистість*. № 2(8). 2015. С. 71-85.

**Ключові слова:** менталітет, ментальність, особистість, національний характер, психологія, правова реальність.

**Key words:** mentality, mentality, personality, national character, psychology, legal reality.

**Ковбасюк Степан Валерійович**

*Національний університет одеська юридична академія  
старший викладач кафедри загальної теорії права та держави,  
кандидат юридичних наук*

## **НОВІ ПІДХОДИ ДО ТИПОЛОГІЇ ІНСТИТУТІВ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ**

Сучасне суспільство генерує такі вимоги, які має забезпечувати держава: космополітичність, мобільність, належний стан навколишнього середовища, секулярність, розвиток і заохочення технологічних змін тощо. Саме тому основою інституціоналізації сучасної держави стає побудова системи інститутів держави здатної до міжінституційної конкуренції та діджиталізації, основним завданням якої є створення умов для регулювання та фактичного упорядкування певної групи відносин у соціумі відповідно

до забезпечення виживання й розвитку громадянського суспільства, захисту прав і свобод людини як мети та призначення сучасної держави.

Виклики з яким стикається сучасна держава та вимоги, що генерує сучасне суспільство стають підставами для переосмислення інституційної системи сучасного суспільства, важливим етапом цього процесу повинно стати оновлення типології інститутів сучасної держави. Враховуючи особливості функціонування сучасної держави необхідно визначити які нові критерії типології інститутів можуть бути сформульовані.

Можна запропонувати такий значущий критерій класифікації інститутів держави як ступінь підконтрольності інститутів суспільству. Відповідно до цього критерію інститути держави поділяються відкриті й закриті.

До відкритих належить більшість інститутів держави, до закритих – спецслужби. Хоча останнім часом, у зв'язку з виявленням низки фактів протиправної діяльності спецслужб у багатьох країнах, законами закріплено можливість контролю за діяльністю спецслужб. Так, Розділ 6 Закону України «Про Службу безпеки України» передбачає контроль за діяльністю СБУ з боку Верховної Ради та Президента, нагляд за її діяльністю з боку прокуратури.

Наступним критерієм класифікації може виступати ступінь формалізації, за яким інститути держави розподіляються на формальні та неформальні. Формальні зафіксовані в нормах писаного права й обов'язкові для виконання всіма членами суспільства, для дотримання процедури їх виконання існують механізми примусу і покарання за недотримання діючих формальних норм. На відміну від них неформальні – неписані та не задокументовані у текстах офіційних документів. Тобто критерієм розмежування формальних та неформальних правил є, по-перше, можливість чіткого визначення і специфікації, по-друге, закріплення в текстах документів із проходженням відповідної процедури реєстрації; по-

третє, наявність механізму підтримки виконання з боку державних органів; по-четверте, обов'язки держави щодо захисту цих правил [1, с. 21].

До формальних інститутів відносять норми й організації, створені або санкціоновані державою, які мають універсальний характер. Найбільш яскравим прикладом формальних інститутів є правові норми. До неформальних інститутів відносять норми, які мають характер звичаїв, традицій або взаємних угод; при цьому вони мають партикулярний характер і їх виконання контролюється лише зацікавленими суб'єктами.

Інститути держави можуть класифікуватися за формою буття, у відповідності до якої слід виокремлювати: інститути віртуального простору та інститути реального середовища. Забезпечення інституційного статусу держави за сучасних умов є неможливим без широкої та повсюдної діджиталізації (використання цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій) суспільного виробництва, оскільки її позитивні зовнішні ефекти (екстерналиї) кумулятивно впливають на інтелектуальний, технологічний, соціально-економічний та інфраструктурний потенціал шляхом самопідтримуючого синергетичного ефекту. Із цього приводу на сучасному етапі розвитку світової економіки все більше уваги приділяється цифровим технологіям та електронному бізнесу. Цифрові технології відкривають унікальні можливості для розвитку вітчизняної економіки та підвищення якості життя громадян. Цифрові технології на теперішній час вважаються важливим фактором прискорення розвитку провідних країн світу та зростання їх конкурентоспроможності. Прикладом інституту віртуального простору в Україні є платформа «Дія».

За матеріальним критерієм слід виокремлювати інститути держави, що мають матеріальне вираження (державний апарат, державні установи, підприємства та організації) та інститути, що не мають матеріального вираження (інститут надзвичайного стану, інститут виборів, інститут референдуму тощо). Як зазначає В.В. Сімутін, «згідно з цією класифікацією

інститути сучасної держави є виразом особливого порядку її організації та діяльності. Втілення в життя інститутів, які не мають матеріального вираження, здійснюється у більшості випадків через створення спеціальних підрозділів (комісій, штабів та ін.) за рахунок потенціалу інститутів, що мають матеріальне вираження»[2, с. 56].

Дослідження інституційної сфери набувають усе більшої актуальності у зв'язку зі зміною місця та ролі держави в сучасному глобалізованому світі. Відповідно до прогнозів фахівців, найближчим часом (залишаючись основним учасником міжнародних відносин і провідним інститутом політичної системи) держава змушена буде поступитися багатьма своїми позиціями, змінити свої інституції, а вплив недержавних інститутів у цілому призведе до зміни характеру здійснення державної влади. Недержавні структури будуть усе активніше конкурувати з державою, а державна влада буде змушена все частіше делегувати свої повноваження недержавним інституціям. Усі ці фактори зрештою відобразяться на інституційних особливостях сучасної держави. Особливо значущими є зміни місцевих інститутів держави.[3, с. 6]

Основним елементом інституціоналізації сучасної держави має стати паралельний і комбінований розвиток місцевих, національних і наднаціональних політико-адміністративних структур.

Представлена класифікація інститутів держави дає змогу поглибити знання про особливості їх організації, функціонування і розвитку в механізмові держави, більш детально розглянути особливості інституційної системи сучасної держави.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Стрижак О.О. Дихотомія формальних та неформальних інститутів Економіка і суспільство. 2016. Вип. 5. С. 19–25.

2. Сімутін В.В. Інститути держави як складові елементи механізму сучасної держави. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право». 2014. Вип. 27 (1). С. 54–57.

3. Оборотов Ю.Н. Образы государства в глобализирующемся мире. Закон и жизнь. 2004. № 8 (153). С. 4–8.

**Ключові слова:** сучасна держава, інститути держави, інституційний підхід, державна влада, механізм держави, інституціоналізація.

**Key words:** modern state, state institutions, institutional approach, state power, state mechanism, institutionalization.

**Іванчук Віра Євстафіївна**

Національний університет «Одеська юридична академія»

аспірантка кафедри загальної теорії права та держави

## **ПРАВОВИЙ МОНІТОРИНГ ЯК СУЧАСНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ**

В сучасному світі такі процеси як державотворення та правотворення необхідні для дослідження різних сфер життєдіяльності суспільства та держави. Є необхідність для розвитку та реформування правової системи України. Важливим юридичним інструментом для України є впровадження «правового моніторингу», який дозволить стежити та контролювати якість та головне ефективність законодавства, а також у сфері реалізації права допоможе ставити цілі та отримувати якісний результат.

Реформування правової системи насамперед пов'язується з нагальною необхідністю проведення модернізації трьох основних її напрямків: конституційного, законодавчого та судового. Усі ці напрями тісно взаємопов'язані, адже, приміром, судове реформування неможливе

без створення відповідної законодавчої бази, а втілення норм закону – без належного функціонування судової системи [3, с. 56].

Правовий моніторинг звичайно є необхідною умовою забезпечення верховенства закону, прав і свобод громадян, підвищення якості прийнятих політичних та правових рішень, зниження суперечливості законодавства, забезпечення стабільності правової політики, підвищення рівня правосвідомості та правової культури населення, впорядкування діяльності у сфері законотворчості, забезпечення єдиного правового простору держави, підвищення ефективності правозастосовної практики.

Механізм правового регулювання являє собою сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється вплив на свідомість та поведінку людей, то метою правового моніторингу є забезпечення ефективності втілення змісту правових норм у можливу правомірну поведінку особи шляхом усвідомлення індивідумом ціннісних орієнтацій про право та формування позитивних мотивів правової поведінки. Саме цей факт знаходить пояснення у властивій праву тенденції досягнення максимальної визначеності юридичної регламентації суспільних відносин [1, с. 108].

І як зазначив Онищук І.І., що правовий моніторинг має певний алгоритм, що включає в себе різноманітні етапи(стадії): 1) підготовчий етап, що передбачає постановку та конкретизацію його мети та завдань, кола суб'єктів, об'єктів та напрямків дослідження; 2) етап збору інформації здійснюється з метою узагальнення вихідних даних щодо об'єкта дослідження на основі відповідних інформаційних баз з урахуванням даних щодо існуючих нормативно-правових актів, актів право застосування та інших офіційних документів з необхідністю залучення даних соціологічних досліджень; 3) етап безпосередньої моніторингової експертизи нормативно-правових актів на предмет відповідності їх норм положенням Конституції, загальновизнаним принципам, між народно-правовим актам та правилам юридичної техніки; 4) етап оцінки ефективності дії нормативно-правових

актів(норм права), що базується на аналітико-оціночній діяльності та ґрунтується на системі показників різного роду інформації та можливості застосування різноманітних методів дослідження; 5) етап прогнозування потреби у правовому регулюванні; 6) заключний етап правового моніторингу, в межах якого формулюються висновки про якість нормативно-правових актів, виявляються відповідні прогалини та колізії в регулюванні та формулюються пропозиції та рекомендації щодо їх усунення та вдосконалення нормотворчої та право застосовної діяльності [2, с. 111-112].

Правовий моніторинг повинен здійснюватися на різних рівнях та відповідно до поставлених завдань в межах законних повноважень органами державної влади, органами місцевого самоврядування та звичайно й громадськими організаціями.

Не менш важливим, є врахування значення різноманітних засобів досягнення цілей правових норм і соціальної корисності самих норм, тобто можливість у процесі проведення правового моніторингу співвідношення поставлених завдань (цілей) та досягнутих результатів, які передбачалось законодавцем досягти. Останні можуть бути позитивними (корисними) і негативними (шкідливими), а отже, здатні характеризувати з такої точки зору окрему правову норму чи нормативно-правовий акт. Разом з тим потрібно враховувати той фактор, що по-перше, отримані результати (як позитивні, так і негативні) можуть бути законодавцем не передбачені, а по-друге, законодавство в напрямку досягнення цілей правових норм є ефективним, але через великий обсяг негативних результатів виявляється соціально шкідливим чи не корисним для суспільства. Тому оцінка ефективності дії нормативно-правових актів як один з етапів процесу правового моніторингу не передбачає виключно оцінювання їх

результативності, а включає такий важливий аспект, як оцінка соціальної корисності досягнутих результатів [1, с. 109].

В межах правового моніторингу, щодо ефективності дії нормативно-правовий актів звичайно необхідно враховувати й те, що в межах свого змістовного наповнення норми права повинні фіксувати лише реально існуючі можливості, вони не можуть відриватися від суспільної дійсності. Норми права повинні враховувати лише суспільні відносини, що вже існують, які достатньо сформовані та конкретно визначені, хоча ще і не отримали остаточного розвитку. Правовий моніторинг є важливим для розвитку та ефективного функціонування правової системи.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Варич О.Г. Правовий моніторинг як сучасний вектор ефективного розвитку правової системи. Альманах права. 2019. № 10. С. 108-110.

2. Онищук І. І. Технологічний алгоритм правового моніторингу/ І. І.Онищук // Науковий вісник Херсонського державного університету. Юридичні науки. 2014. Вип. 2. Т. 1. С. 108-113.

3. Хаустова М. Г. Проблеми і перспективи розвитку правової системи України в умовах глобалізації// Вісник Національної академії правових наук України. 2014. №1 (76). С. 54-63.

**Ключові слова:** правовий моніторинг, нормативно-правовий акт, правова система, правове регулювання.

**Keywords:** legal monitoring, normatively-legal act, legal system, legal regulation.

**Гордієнко Анастасія Юріївна**

*Національний університет «Одеська юридична академія»*

*аспірантка кафедри загальної теорії права та держави*

## **СУТНІСНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИНЦИПУ СПРАВЕДЛИВОСТІ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ**

Поняття «справедливість» є складним і визнається як філософське, політичне чи правове явище в наукових дослідженнях. Однак це не виключає різноманітних визначень, що характеризують «справедливість» у дослідженнях теоретичного характеру. Термін «принцип справедливості» все частіше вживається в наукових колах, коли йдеться про вплив «справедливості» на проектування та розвиток державних інституцій, а також на визначення правової тактики та стратегії.

Вперше поняття «справедливість» як загальну засаду цивільного права України встановлено у статті 3 Цивільного кодексу України (далі ЦК України) поряд з двома іншими (добросовісність і розумність) [1]. Серед інших країн, що виникли на пострадянському просторі, Україна єдина визначила всі три елементи такі як справедливість, добросовісність та розумність, відповідно до принципів регулювання майнових та особистих немайнових відносин.

Визначивши принцип справедливості як один із загальних принципів сучасного цивільного права, законодавча гілка влади України неодноразово звертається до цієї категорії, намагаючись на законодавчому рівні встановити рівність інтересів у різних сферах судової діяльності. Так, у ч. 3 статті 23 ЦК України передбачено, що суди повинні враховувати вимоги розумності та справедливості при визначенні розміру компенсації за моральну шкоду.

Проте всі цивільно-правові зобов'язання, як і деліктні, мають ґрунтуватися на засадах доброзичливості, чесності та справедливості (ч. 3 статті 509 ЦК України). Логічним продовженням цієї норми є ч. 1 статті 627 ЦК України, відповідно до якої особи є вільними в укладенні договорів, виборі контрагентів та визначенні умов договору. Тому в рамках цього стандарту законодавча гілка влади встановлює межі договірної свободи як категорії справедливості, щоб запобігти зловживанню правами. Законодавче встановлення цих обмежень виникає не лише через пряме посилення на справедливість як морально-етичну категорію, а й через посилення на положення договору, що є юридично несправедливими.

Стаття 129 Конституції України не відносить засаду справедливості до основних засад судочинства. Тут на перший план поставлено принцип законності. Однак це передбачає, що закони є апріорі справедливими та законними. Законність або конституційність (адже Конституція України є вираженням суверенної волі народу, а тому має бути уособленням вищої судової влади держави), законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України. Таким чином, в цілому принцип законності може мати певну кореляцію з принципом справедливості [2].

Дуже важливим є конституційний принцип справедливості. З одного боку, це вимагає, щоб закон однаково застосовувався до людей у подібних обставинах, з іншого боку – передбачає диференційоване застосування до суб'єктів у різних ситуаціях. Вимога формальної юридичної визначеності вимагає, щоб право було чітким і недвозначним. Інакше це означає неоднозначність правових понять і тлумачень, а також можливість довільного застосування. На жаль, свавілля законів, яке панує в нашій країні, суперечить принципу справедливості. Тому вважаємо, що першочерговим завданням України на шляху до повноправного членства в Європейському Союзі є зміцнення принципу справедливості як основного правового принципу.

Принцип справедливості є основним принципом права. Конституція України визначає напрями розвитку всіх інших галузей державного права. Тому дослідження конституційного принципу справедливості є актуальним питанням сьогодення та потребує подальших досліджень як теоретиків, так і практиків. Конституція України утверджує віру в справедливість і захищає права громадян. Але важливим питанням є реалізація прав громадян, гарантованих Конституцією України. Адже в нашій країні ми часто стаємо свідками ситуацій, коли справедливість існує лише на папері, а в реальному житті відсутня. Тому необхідно переглянути нормативний зміст принципів судочинства та їх регулятивні можливості [3].

З огляду на те, справедливість є загальним конституційним принципом. Так, Конституційний Суд України неодноразово підтверджував принцип справедливості. У рішенні від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 [4] у справі про призначення судом більш м'якого покарання, справедливість є однією з основних засад права. Конституційний Суд України наголошує, що справедливість загалом розглядається як властивість права і виражається, зокрема, як справедливий стандарт поведінки, а справедливе застосування правових норм передбачає насамперед недискримінаційний доступ та неупередженість. Рішенням Конституційного Суду України від 11 жовтня 2005 р. 8-рп/2005 [5] наголошується, що діяльність законодавчої влади та органів законодавчої влади щодо пенсійного забезпечення та щомісячного забезпечення прожиткового мінімуму має керуватися принципом справедливості.

У рішенні від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 [6] у справі про постійне користування земельними ділянками Конституційний Суд України зазначає, що вимоги визначеності, ясності та рівності правових норм впливають із конституційних принципів рівності та справедливості, і не виключають необмеженого тлумачення в практиці кримінального переслідування.

З позиції Конституційного Суду України, за загальним правовим принципом розмір податкової застави має дорівнювати сумі податкового зобов'язання, що гарантує конституційні вимоги справедливості та пропорційності.

Особливість принципу справедливості полягає в тому, що він органічно входить у зміст усіх інших принципів судочинства – законності, гуманізму, рівності перед законом, відповідальності за вчинений злочин, індивідуалізації – і зводить їх до певної системи. Незважаючи на досить широкий спектр досліджень у цій сфері, питання правових механізмів реалізації принципу справедливості потребують ґрунтовного дослідження.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

2. Головченко, О. Справедливість як фундаментальний принцип права у практичній площині. Віче. 2012. № 20. С. 5-7.

3. Шелевер Н. В. Справедливість як основоположний принцип конституційного права України. Evropský politický a právní diskurz. 2020. Svazek 7. 4. vydání. S. 44 48.

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання): Рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 № 15-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого пункту 13 розділу XV "Прикінцеві положення" Закону України "Про

загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" та офіційного тлумачення положення частини третьої статті 11 Закону України "Про статус суддів" (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання): Рішення Конституційного суду України від 11.10.2005 № 8-рп/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-05#Text>

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X "Перехідні положення" Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками): Рішення Конституційного суду України від 22.09.2005 № 5-рп/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05#Text>

**Ключові слова:** принцип справедливості, Конституція України, право, законодавство.

**Key words:** the principle of justice, the Constitution of Ukraine, law, legislation.

**Воляннюк Тетяна Анатоліївна**

*Національний університет «Одеська юридична академія»  
аспірантка кафедри загальної теорії права та держави*

## **ВПЛИВ МОДЕЛЕЙ ДЕРЖАВ ТА ЕПОХИ КОЛОНІЗАЦІЇ НА СТАНОВЛЕННЯ ОБРАЗУ ДЕРЖАВИ**

Хоча глобалізаційні процеси і сприяють уніфікації, стандартизації та створенню наднаціональних правових механізмів однак варто відмітити і ті аспекти, які мають протилежний вплив на становлення образу держави, впливають на зміни в класичних характеристиках державного устрою,

зокрема, до таких належать модель держави та деякою мірою вплив епохи колонізації.

Так, на міжнародній арені образ держави яскраво виражається в теоріях розвитку концепції держав, до яких варто відносити: модель капіталізму (Mythos vom developmental state); модель маріонеткових держав (Mythos vom Marionettenstaat); модель сервісної «скромної» держави (Mythos vom bescheidenen Staat).

Знаковими особливостями капіталізму державного розвитку є більша незалежність держави, автономність її політичної влади, а також більший контроль над економікою. Фактично, за цієї моделі держава очолює процес індустріалізації та бере на себе функції розвитку. Капіталістичні держави здебільшого розвивають відносини міждержавного економічного співробітництва відповідно формуючи позитивний імідж держави.

Загалом така модель більш притаманна таким державам Японія, Південна Корея, Китай, Індія, Таїланд, Тайвань та ін.

Особливістю маріонеткових держав є те, що вони не спроможні діяти самостійно, в дійсності їхнє існування залежить від інших держав, однак формально є незалежними. Зазвичай такі квазі-держави утворюються через втручання однієї чи кількох держав у внутрішні справи іншої держави.

Сучасну модель маріонеткових держав можна дослідити через такі неспроможні квазі-держави як Сомалі, Зімбабве, Придністровська Молдавська Республіка, а також Донецька та Луганська народні республіки, які є фактично окупаційним маріонетковим режимом, встановленим Російською Федерацією на окупованій нею території окремих районів Донецької та Луганської областей України та ін. В історичній ретроспективі можна виділити такі маріонеткові держави як Одеська радянська Республіка та Донецько-Криворізька радянська республіка, які фактично не проіснували навіть одного року.

Факт того, що держава є маріонетковою негативно впливає на її образ, можливості вільного економічного зростання та міждержавного співробітництва, а функціонування такої держави обумовлюється нетривалим існуванням.

Відносно характеристик сервісної держави варто погодитися з позицією М.В. Дзевелюка, який відмічає, що «Сервісна держава – це функціональна модель сучасної держави, зорієнтована на максимальну деконцентрацію і децентралізацію функцій, реалізація яких здійснюється, як правило, на конкурентних засадах в ситуативному режимі» [1, 66].

Серед сервісних держав варто виокремити Велику Британію, Францію, Німеччину та ін.

Особливістю сервісних держав є те, що вони створені для зручності людей та служіння інтересам своїх громадян. Сервісні держави зазвичай мають широку підтримку серед свого населення, проте їм складніше балансувати в економічному плані на рівні капіталістичних держав, адже доводиться утримувати одночасно декілька моделей розвитку держави з акцентом на сервісну спрямованість.

В контексті впливу моделі держави на її образ варто зупинитися також на окремих складових епохи колонізації, яка напряду впливала і на формування моделей держави і на глобалізаційні процеси в цілому.

Зокрема, вихід Великої Британії з ЄС (Brexit) актуалізував усвідомлення того, що національна держава є важливішою за глобальні проекти, наприклад, такі як ЄС. Взагалі, вихід держав з міжнародних, європейських, азіатських інституцій та міжурядових організацій свідчать не лише про дискредитацію цих установ, а й про існування тенденції до послаблення колоніальних риторик колишніх імперій.

Так, специфікою постколоніальних держав є те, що вони, будучи продуктом насильницької колоніальної взаємозалежності, були залучені до

різних фаз глобалізації та в цьому процесі зазнали процесів державотворення, а також денаціоналізації.

Водночас, процеси деколонізації характеризувались надією на формування власної держави, яка як держава, що розвивається, мала б наздогнати розвиток і забезпечити краще життя для кожного. Однак основну політичну та наукову ідею про те, що державність може призвести до подолання нерівності, не можна відокремити від того факту, що політичні відносини між суспільством і державою формуються по-різному залежно від груп населення, залежно від історичного та регіонального контекстів.

За таких обставин, вихід Великої Британії з ЄС закріпив її образ як сервісної держави, діяльність якої спрямована на збереження національної ідентичності.

Отже, існуюча модель тієї чи іншої держави, її характеристики, розвиток, економіка, історія, та міждержавна взаємодія напряму впливає на становлення образу держави. При цьому, держава самостійно визначає та формує свій образ з урахуванням суспільних потреб та економічних здобутків.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Дзевелюк М. В. Сервісна держава як функціональна модель сучасної держави. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. / редкол.: В. В. Завальнюк (голов. ред.) [та ін.]. Одеса : Видавничий дім "Гельветика", 2017. Вип. 78. С. 60-67.

**Ключові слова:** глобалізація, образ держави, модель держави, функціонування держави, сучасна держава.

**Key words:** globalization, state image, state model, state functioning, modern state.

**Войткова Аліса Вікторівна**

*Національний університет «Одеська юридична академія»,  
асистент кафедри загальної теорії права та держави*

## **ШЛЯХИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОРСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ**

Розгляд з геополітичної точки зору українського права та держави дозволяє розглянути Україну з безліччю переваг, оскільки вона вигідно відрізняється й своїм географічним положенням, і розмірами території, чисельністю населення, а також безліччю природних ресурсів, і сприятливими кліматичними умовами. До того ж, Україна має досить вигідні шляхи сполучення та має вихід до моря[1]. Разом з тим, історично складалося, що незмінною проблемою України була відсутність надійних границь, відсутність яких робило її уразливою для чужоземних зазіхань і експансії з боку сусідів. Така «прозорість» границь стала проблемою зараз, хоча система міжнародного права й мала б стояти на сторожі територіальної цілісності й недоторканності та принципі непорушності державних кордонів[2].

Сьогодні, стратегічний курс України в напрямку ЄС передбачає більш глибоку оцінку тих зв'язків і відносин, які пов'язані з її геополітичним розташуванням та взаємодією з різними державами, і передусім з тими, з якими у неї географічні відносини, а під впливом глобалізаційних процесів інтенсивно відбувається формування нових дослідницьких стратегій, змін правових та державних сфер в аспектах трансформації самої геополітичної науки. Тому, є логічним те, що Україна як морська держава що володіє вигідним територіально-географічним та унікальним геополітичним розташуванням прагне до посилення власних позицій на великій міжнародній шахівниці[3], використовуючи для цього геополітичні

дослідження для визначення особливостей буття українського права та української державності. При першому наближенні для використання морського геополітичного положення Україні необхідно на державному і правовому рівні забезпечити формування воєнного і цивільного морського флоту нашої держави. Затвердження Україною власних правових та державних пріоритетів та вивчення геополітичних орієнтирів є важливим для побудови основних правових та державних стратегій для вирішення ключових питань в створенні моделі нормативного та державного забезпечення національного права та зовнішньої політики та для ще більшого укріплення як морської держави.

Проблема вибору зовнішньополітичних орієнтирів завжди гостро стояла перед Україною: розташування українських земель на границі Сходу й Заходу, століття бездержавного існування українського народу у складі інших державних утворень, які сповідали інші цивілізаційні цінності, привели до виникнення своєрідного феномена, пов'язаного з відсутністю чітких геополітичних пріоритетів як на рівні політичної еліти країни, так і у всьому українському суспільстві. Аналіз національно-державних інтересів і геополітичних пріоритетів України показує, що в контексті глобалізації євроінтеграції вона займає важливе за значенням, розташуванню, природним і людським ресурсам місце в геополітичному просторі, однак, не займає з усіма цими ознаками відповідного місця в геополітичній стратегії розвинених держав. Тепер же, після нападу з боку російської федерації Україна перебуває в новій геополітичній реальності, яка потребує рішучих дій.

Сучасна геополітична картина світу зазнає кардинальних змін. Військова агресія з боку російської федерації охопили не лише Україну, так, на разі, страждають й інші країни Європейського Союзу, а також поза його межами. Стрімке зростання ролі географічних чинників, зміна політико-культурних кордонів, оновлення спектру стратегічних загроз спрямовують

зусилля аналітиків та політичних діячів на розв'язання складних міжнародних завдань, де сучасні держави знаходяться під значним впливом глобалізаційних процесів. Поряд з економічними перевагами дані процеси мають і негативні наслідки, які виливаються у протистояння між державами та регіонами, поширення терористичних загроз, воєнні конфлікти. Крім того, участь в інтеграційних об'єднаннях однієї країни не завжди відповідає геополітичним інтересам іншої як наприклад, європрагнення України суперечать національним інтересам Росії та прямо говорить нам про те що глобалізація не передбачає рівності держав. Це більше всього проявляється у економічній сфері, де глобалізація, зумовила специфічну роль сучасної держави як системи, що одержує могутній зворотний вплив від економіки, та стає все більш залежною від неї. Особливого значення набуває факт поділу інтересів держави на інтереси внутрішньодержавні й інтереси геополітичні: і ті, й інші об'єктивно перебувають під сильним впливом географічних, просторових чинників, що споконвічно обумовлюють геополітичне положення держави, її геополітичну стратегію, її історичну роль і перспективи. Потужні держави здатні прямо впливати на світовий прогрес завдяки можливостям втручання до політико-географічного простору організації міжнародного життя як позитивним чином так і негативним чином, як, наприклад росія, зараз. Найбільший вплив здійснюють володарі вищих за інших національно-державних геополітичних потенціалів, адже, при розподіленні рівності можливостей у виграші завжди той, у кого вищий потенціал. Географічне положення країни й по тепер має вагомий вплив на розвиток права та держави. Історичний досвід розвитку держави та права демонструє, що такий географічний чинник як вихід до моря є важливим стратегічним ресурсом. Держава що має вихід до моря - має особливо вигідні позиції. Характерно, що всі найбагатші держави світу омиваються водами морів і океанів: США, Німеччина, Швеція, Японія, Китай, Англія яка перетворилася на могутню

морську державу зі стійкою правовою системою. Скориставшись своїм географічним становищем, морські держави змогли швидко піднести рівень свого державного та правового життя на досить високі позиції.

Тож, затвердження та відстоювання Україною власних правових та державних пріоритетів, вивчення геополітичних орієнтирів є важливим для побудови основних правових та державних стратегій для вирішення безпекових питань на своїх морських кордонах. Створення дієвої моделі нормативного та державного забезпечення національного права та зовнішньої політики та для функціонування як сильної морської держави. Система правового регулювання морської діяльності повинна мати системний та ієрархічний характер. Найважливішими умовами для збереження та розвитку сильної української морської держави є реалізація збалансованої морської політики, що забезпечує врегулювання зовнішніх конфліктів; відстоювання національних інтересів у прибережній зоні, у внутрішніх морських водах, територіальному морі, у виключній (морській) еко-номічній зоні, на континентальному шельфі України та у відкритому морі; забезпечення правової та інституційної бази України як морської держави; визначення та класифікації принципів організації та діяльності механізму морської держави.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Мадіссон В. В., Шахов В. А. Сучасна українська геополітика. К.: Либідь, 2003. – С. 98;
2. Долматов І.В. Геополітичні характеристики держави. *Актуальні проблеми держави і права*. Вип.18. О.: Юрид. л-ра, 2003. С.91-93.;
3. Бжезінський З. Велика шахівниця. Львів. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. - 236 с.;
4. Долматов І.В. Геополітичні фактори в розвитку держави. *Актуальні проблеми держави і права*. Зб.наук праць. – Вип. 21. – О.: Юрид. л-ра, 2003. – С.47-50.

**Ключові слова.** Море як стратегічний ресурс держави, українська морська держава, морська доктрина України, правові основи української морської держави, інституціоналізація української морської держави.

**Keywords.** The sea as a strategic resource of the state, Ukrainian maritime state, Ukrainian maritime doctrine, legal basis of Ukrainian maritime state, institutionalization of the Ukrainian maritime state.

**Сівак Володимир Михайлович**

*Національний університет «Одеська юридична академія»*

*аспірант кафедри загальної теорії права та держави*

## **ПРАВОВІ ОСНОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ**

Інтерес до становлення, значення, та тенденцій розвитку державності, в контексті сучасних викликів невинно зростає. Українська державність потребує визначення її правових основ. Виходячи за межі наукового дискурсу, визначення основ державності, дасть можливість визначити роль та місце Української держави. Поряд із ознаками та функціями, правові основи є юридичним фундаментом, базисом виникнення державності. В даному контексті, необхідно зосередити нашу увагу на тому, а що власне є складовими правових основ, та надати їм необхідну загальнотеоретичну характеристику.

Для української нації становлення національної державності відбувалося досить складно й упродовж тривалого часу. Творцем української

державності була українська нація як конкретно-історична форма соціальності українців, яка об'єднана єдиною мовою, територією, історією, культурою, релігією, правом, глибинними економічними зв'язками,

певними рисами культури і характеру. У преамбулі та в нормах чинної Конституції України визнано наявність права української нації, всього українського народу на самовизначення. Саме нація визначається як основний державотворчий елемент, джерело державної влади та носій державного суверенітету, яка несе найбільшу відповідальність за створення своєї держави [3,20]. Фундаментальною основою державності – є нація. Дослідники державності, вказують і на важливість особливостей правового порядку українців, та на інституалізацію влади. Процеси інституалізації поведінки українців на основі певних правил простежуються насамперед у наукових дослідженнях з історії української державності через інститути народоправства, народовладдя (демократії) та виборності влади, територіального (громадського) самоврядування і локального права, звичаєвого права та народних судів в Україні [4,44]. До правових основ державності можна також віднести:

1) державну владу – важливою є саме характеристика природи державної влади; 2) інститути державної влади – інституційні основи, державно-владні механізми, котрі мають традиціоналістські першопричини. 3) національний правовий порядок – образ правового порядку характерний власне для України.

Особливої уваги потребує наступне визначення, що держава – це незалежна централізована соціально-політична організація регулювання соціальних відносин. Воно існує у складному, стратифікованому суспільстві, розташованому на певній території і що складається з двох основних страт – правителів та керованих. Відносини між цими верствами характеризуються політичним пануванням перших та податковими зобов'язаннями других. Ці відносини узаконені розділеною принаймні частиною суспільства ідеологією, в основі якої лежить принцип реципрокності [1]. Фактор політичного панування, в даному випадку можливо отожднити, із викненням політичної влади, або ідеї влади. Тобто

ідея влади може буди основою державності. Що правда, коли ідея влади, інституалізується, та уособлює єдність суспільства. Варто зазначити, що специфіка ідеї влади полягає в тому, що на початковий етап основи влади кристалізуються в владних органах, в реальних парадигмах, образах. Після чого, наступний етап передбачає побудову та функціонування влади. Слід зазначити, що на різних етапах розвитку Української державності цей орган мав різні назви, але був одним із носіїв державності.

Отже, враховуючи вище викладене можна виділити два типи правових основ української державності: основні та похідні. До основних належить – нація, та ідея влади. А похідними – є державна влада, її інститути, а також правовий порядок. Державність відображає якісний стан суспільства, його духовні, матеріальні, геополітичні, теоретико-юридичні основи в конкретний період, тобто комплекс духовних, матеріальних, інституціональних умов формування органів держави.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Claessen H. J. M. 1996. State // Encyclopedia of Cultural Anthropology. Vol. IV. New York. P.1255.

2. Крижановський А. Ф. Про концепт «державність» та його теоретико-методологічний потенціал для юриспруденції. Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – Т. 1. – С. 44-47.

3. Святоцький О., Бойко І. Витоки, етапи становлення та розвиток української державності. *Юридичний журнал «Право України»*. 2020. С. 17–40.

4. Семків В. Методологічні аспекти історико-правової доктрини української державності. *Юридичний журнал «Право України»*. 2020. С.41-51.

**Ключові слова:** держава, державність, правові основи державності, ознаки державності.

**Key words:** state, statehood, legal foundations of statehood, features of statehood.

**Одарій Віктор Віталійович**

*Національний університет «Одеська юридична академія»*

*аспірант кафедри загальної теорії права та держави*

## **КАТЕГОРІЯ «ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВА» В ЮРИДИЧНОМУ ДИСКУРСІ**

В юридичній літературі повсякчас піднімається питання про визначення поняття «застосування права». Це пов'язано, насамперед, з множинністю визначень вказаного правового явища, недостатньою вивченістю, а також із особистістю дослідника, а саме, як він бачить дане питання, за допомогою яких методів та принципів проводить дослідження, яку суть в нього вкладає. Тому, на сьогоднішній день, питання визначення такої правової категорії як «застосування права» не втрачає своєї актуальності.

Теоретико-правові аспекти застосування права стали об'єктом досліджень науковців як вітчизняних, так і зарубіжних. На загальнотеоретичному рівні дана тематика досліджувалась такими науковцями як: М. Кельман, Ю. Оборотов, П. Рабінович, О. Скакун та інші.

Безпосередньому дослідженню свої наукові праці присвятили такі вчені як: Д. Бочаров, Н. Костюк, М. Кравчук, Б. Малишев, Д. Манько тощо.

Метою нашого дослідження є аналіз підходів та визначень правового явища «застосування права».

Застосування права є особливою формою реалізації права. Дана категорія відрізняється від усіх інших форм реалізації права своїм державно-владним суб'єктом, який не є характерним для дотримання, виконання та використання права. Роль і значення застосування права настільки суттєві, що досить часто можна зустріти твердження, що цю форму реалізації права варто було б виокремити в самостійну, зазначаючи, що застосування права, як і правотворчість – це два особливі елементи функціонування правової системи.

Насамперед, потрібно розпочати з того, що застосуванню права присвячено праці багатьох науковців. Так, застосування права трактують як – «організаційно-правову діяльність компетентних державних органів, уповноважених на це громадських об'єднань або їх службових осіб, яка полягає у встановленні формально-обов'язкових індивідуальних правил поведінки персоніфікованих суб'єктів з метою створення умов, необхідних для реалізації ними таких норм» [1, с. 71].

У науковій літературі можна зустріти такий підхід, згідно якого застосування права можна розглядати як позитивне та юрисдикційне. Позитивне – це те, що здійснюється як обов'язкова умова нормальної реалізації певних регулятивних норм. Наприклад, особа звернулася до органу соціального забезпечення про призначення пенсії. Юрисдикційне – застосування санкцій (тобто охоронних норм) за порушення диспозиції. Прикладом юрисдикційного застосування права є притягнення до кримінальної відповідальності за вбивство [2, с. 405].

На противагу вище зазначеному, вчений Д.Г. Манько наголошує на тому, що не слід говорити за застосування права тільки з точки зору

публічного права. Науковець пропонує досить цікавий підхід, відповідно до якого, застосування права реалізовується не тільки за допомогою державно-владних суб'єктів, а й приватних (напр., приватних нотаріусів, приватних виконавців тощо) [3, с.11].

Дещо іншу інтерпретацію надає Б.В. Малишев. За його переконанням, правозастосування – «це певний процес, який має здійснюватися чітко державною владою, зокрема їх посадовими особами» [4, с. 10].

На нашу думку, правозастосування — це здійснювана в процедурно-процесуальному порядку владно-організуюча діяльність компетентних державних органів та посадових осіб, яка полягає в індивідуалізації юридичних норм стосовно конкретних суб'єктів та конкретних життєвих випадків в акті застосування норм права.

Отже, ми дійшли висновку, що в юридичній літературі налічується безліч наукових визначень поняття «застосування права», кожне з яких покликане розкрити суть та значення даного твердження. Розбіжність понять викликана специфікою кожного наукового дослідження і того змісту, який вкладає в нього науковець. Але більшість авторів погоджуються з тим, що застосування права є виключно прерогативою суб'єктів владних повноважень, державних органів та посадових осіб, для регулювання суспільних відносин.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Костюк Н. П. Особливості стадій правозастосування. *Держава і право*. Київ, 2009. № 44. С. 70–76.
2. Сухонос В. В. Теорія держави і права : навч. посіб. Суми : ВТД Університетська книга, 2005. 536 с.
3. Манько Д. Г. Легалізація в аспекті правозастосування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, Одеса. 2011. №1. С. 11-14.

4. Малишев Б. В. Москалюк О. В. Застосування норм права (теорія і практика) : навч. посіб. / За заг. ред. Б. В. Малишева. Київ : Реферат, 2010. 260 с.

**Ключові слова:** застосування права, державно-владні органи, правозастосування, суб'єкти права, право, реалізація права.

**Key words:** application of law, state authorities, law enforcement, subjects of law, law, implementation of law.

## **СЕКЦІЯ 3. ГАЛУЗЕВІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ**

**Войтович Павло Петрович**

*Національний університет «Одеська юридична академія»*

*доцент кафедри міжнародного та європейського права,,*

*доктор філософії в галузі права, професор МКА*

### **ПРАВО ВИБОРУ ДЕРЖАВИ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ СВОБОДИ ВОЛІ ЛЮДИНИ І КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ**

За державою, за діями держави як суб'єкта міжнародного права завжди стоїть людина, її вибір, процес прийняття нею рішень, воля [1].

Переосмислення ролі індивіду у процесі розвитку припускає істотне зрушення – з пасивних реципієнтів допомоги розвитку люди стають «агентами змін» [2]. Якщо сама людина не перейметься своїми правами і свободами, не буде їх відстоювати, то державні органи навряд що зроблять в цій сфері.

На цьому, зокрема, засновується і концепція «розвитку людини», яка своєю появою і популяризацією зобов'язана щорічним Доповідям про розвиток людини, що видаються під егідою ПРООН, починаючи з 1990 року. Поняття людського розвитку було сформульовано у першій Доповіді про розвиток людини наступним чином: «Розвиток людини є процесом розширення спектру вибору. Найважливіші елементи вибору – жити довгим та здоровим життям, отримувати освіту та мати гідний рівень життя. Додаткові елементи вибору включають в себе політичну свободу, гарантовані права людини та самоповагу. [3, р.1.]. Згідно концепції людського розвитку в центрі розвитку суспільства має бути людина, а не

просто економічні показниками. Ця концепція стала міжнародною загальноприйнятою парадигмою суспільного прогресу, вона є найціліснішою концепцією розвитку суспільства.

За концепцією людського розвитку завдання суспільства – забезпечити безперервність розвитку, його стійкий характер. Варто підкреслити, що рівень людського розвитку визначається і тим, наскільки людина сама бере участь у вирішенні питань розвитку, адже суспільний прогрес здійснюється не тільки в інтересах людей, але й самими людьми.

Сучасна система міжнародних відносин трансформується, світ став складнішим і взаємозалежнішим. Різноманіття держав створює додаткові питання для координації їх політики і вироблення загального бачення та засобів вирішення глобальних проблем, адже глобальні проблеми набули загальнолюдського значення і вийшли за межі інтересів окремих груп, народів та держав. Від вирішення проблем управління світовими процесами, від засобів і методів, що застосовуються, залежить збереження сучасної цивілізації і виживання людства.

Зрозуміло, що держави змушені реагувати на зміни, що відбуваються, але не всі держави реагують на них однаково та адекватно. Вони можуть або чинити опір змінам, або підлаштовуватись під них, або намагатися задавати змінам певний вектор розвитку. Це залежить як від певних можливостей і реалій держави, так і від вибору, який здійснюється її лідерами чи групами від імені держави.

Саме можливість вільно приймати правові рішення, тобто здійснювати свій правовий вибір, у тому числі на міжнародній арені, а також виконувати ці рішення, характеризує суб'єкта права як волю. Такою здатністю володіє держава (через уповноважених суб'єктів) як суб'єкт міжнародного права.

Зауважимо, що людина завжди, а особливо в умовах швидкого темпу сучасного життя і стрімких соціальних змін, постає перед необхідністю

вибору. Вибір займає важливе місце в житті людини і суспільства, і він багато в чому залежить не лише від внутрішньої мотивації, але й від зовнішніх факторів.

Людський розвиток – процес зростання людських можливостей, що забезпечується політичною свободою, правами людини, суспільною повагою до особистості, а також правом вибору людини.

Саме людина є джерелом і носієм усієї правової реальності. Досить часто у світовій політиці вирішальну роль грали і грають політичні діячі, приймаючи на себе відповідальність за доленосні рішення як для своїх країн, так і для усього світу. Велику роль в процесі вибору від імені держави грають моделі міждержавної взаємодії, лобізм, а також активність груп інтересів. У такій чисельності координат можливість приймати рішення зі знанням справи, є дійсно свободою волі, адже вибір є самою суттю вольового акту. Очевидно, що свобода волі є сутнісною ознакою права.

Звичайно, не можна сказати, що проблема свободи волі і взагалі свободи є новою. Прагнення до суспільної свободи і її забезпечення спостерігається на всьому шляху становлення і розвитку *homo sapiens* [4, С. 17].

Людська воля розуміється як здатність індивіда до постановки цілей, до вибору і здійснення мети свого самовизначення. Свобода – це автономія особи. Отже, поняття волі вказує на поняття свободи, а поняття свободи – на поняття волі, тобто свобода означає волевиявлення особи, а волевиявлення є здійсненням свободи.

Свобода волі - одна з центральних категорій філософсько-правового розуміння проблеми обумовлення і необхідності обмеження реалізації мети діяння певної особи. З точки зору права свободу волі можна визначити як здатність і можливість особи робити власний вибір і поводити себе відповідно до власних інтересів та цілей за умови визначеності відповідних прав, обов'язків, відповідальності та гарантій [4].

Свобода людської волі виражає активну, цілеспрямовану, перетворюючу роль людини по відношенню до детермінуючих обставин, індивідуально неповторне відображення об'єктивних причин у людській діяльності. Свобода волі – це і свобода бажання, і свобода вибору поведінки, і відсутність примусу.

Зміст і характер свободи (права вибору), її якість і кількість, її сфери і суб'єкти, - визначаються рівнем розвитку суспільства.

Сучасний період державно-правового будівництва (і рівень розвитку українського суспільства) характеризується духовним і ідеологічним розкріпаченням людства, що здійснюється шляхом утвердження гідності кожної особи, нації, як найвищих соціальних цінностей [5].

Засноване на свободі волі право вибору виступає найважливішою стороною соціального (у тому числі, правового) регулювання поведінки людей. При цьому вибір проявляється у процесі реалізації правових приписів, під час поєднання волі держави з волею окремих суб'єктів права.

Свобода волі і право вибору органічно пов'язані з реальними соціальними потребами та інтересами, які у кінцевому рахунку визначаються головною метою існування людської спільноти - всебічним розвитком і свободою людської особистості.

В процесі розвитку людства свобода стає однією з абсолютних вищих соціальних цінностей і принципом життєдіяльності людини. Саме тому свобода може служити критерієм людського прогресу. Тому гасло Великої французької революції «свобода, рівність, братерство» може розглядатися як таке, що увібрало у себе дійсну сутність розвитку людини і людства.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Тарасов О.В. Проблема суб'єкта в міжнародному публічному праві: Автореферат дисертації... д.ю.н. Харків, 2015. 40с.
2. Sen A. Development as Freedom / Sen A. Oxford: Oxford University Press, 1990. p. xii.

3. Human development report 1990, Concept and Measurement of Human Development. Published for the United Nations Development Programme. Oxford University Press, 1990.

4. Селіванов В. Право як сфера свободи. Вісник Академії правових наук України. № 1(24). С. 17 - 27.

5. Димитров Ю. Правова держава: перспектива чи сьогоднішній день? Право України. 1995. № 5 – 6. С. 12 -16.

**Ключові слова:** право вибору, свобода волі, держава, людина, розвиток, вибір, суспільство.

**Key words:** the right of choice, freedom of will, state, person, development, choice, society.

**Lagutina Iryna Viktorivna**

*National University "Odessa Law Academy"*

*Professor of Labour Law and Social Security Law Department*

*Doctor of Law, Professor*

## **AN EMPLOYMENT CONTRACT WITH NON-FIXED WORKING HOURS AS A TYPE OF “ATYPICAL” WORKING**

The role of the classic employment relationship is undergoing major rethinking at the current time and non-standard employment becomes more widespread in both developed and developing countries.

Zero-hour contracts, sometimes also known as casual contracts, are typically used where an employer needs flexibility to meet short term fluctuations in demand and also for some “on-call” work.

In casual work, voucher-based work, platform work and collaborative employment, “on-call” work, employment status [should be clarified](#) and sustainable career trajectories ensured, to avoid labour-market segmentation and to support collective voice. In the digitally-enabled new employment forms, the focus could be on monitoring and control, algorithmic management and data ownership, protection and use. Ensuring adequate working time would be key in those new forms of employment where working hours tend to be too long [or too short](#) or characterised by unpredictability. Workers in employment forms subject to less integration in organisational structures could meanwhile be supported in skills development to enhance their employability [1].

It is important to note that on August 10, 2022, the Law of Ukraine dated July 18, 2022 No. 2421-IX “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on the regulation of labour relations with non-fixed working hours” came into force. An employment contract with non-fixed working hours is a special type of employment contract, the terms of which do not establish a specific time for the performance of work, the obligation of the employee to perform which arises only if the employer provides the work provided for in this employment contract without guaranteeing that such work will be provided constantly, but with compliance with the terms of remuneration provided for in Article 21-1 of the Labour Code of Ukraine.

An employment contract with non-fixed working hours (zero-hour contract) (hereinafter - the contract) must contain, in particular, information on: the method and minimum period for notifying the employee about the start of work, which should be sufficient for the employee to start performing his duties in a timely manner; the method and maximum term for notifying an employee of readiness to start work or refusal to perform it in the cases provided for by part eight of this article; intervals during which a worker may be required to work (base hours and days).

Attention should be drawn that the contract must indicate the method and maximum period for notifying the employee of readiness to start work or refusal to perform it in the cases provided for in part eight of this article. Thus, the employee has the right to refuse to perform work if the employer requires work to be performed outside the basic days and hours, or if he was informed of the presence of work in violation of the minimum terms determined by the employment contract with non-fixed working hours.

The contract can be used in cases where the employer has a need to recruit persons on an irregular basis to perform certain work that is intermittent but repetitive. The necessity and time of involving an employee to work on the contract, the amount of work is determined by the employer independently, depending on his economic needs [2].

It should be taken into account that the number of contracts with is subject to limitation. The number of contracts with one employer cannot exceed 10 percent of the total number of employment contracts to which this employer is a party. For example, if an employer has 36 employees under ordinary labour contracts before entering into the contract, he can conclude four contracts. Indeed, in this case, the total number of employees will be 40 people  $((36 + 4) \times 10\% = 4)$  [3].

When hiring with non-fixed working hours, an employment contract is concluded with the employee, an order (instruction) is issued on hiring the employee and the State Tax Service body is notified of hiring the employee.

The minimum working time of an employee performing work on the basis of an employment contract with non-fixed working hours during a calendar month is 32 hours. If an employee performed less than 32 hours of work during a calendar month, he must be paid wages for at least 32 hours of working time in accordance with the terms of remuneration determined by the employment contract.

So, if the employer requires work to be performed outside the basic days and hours, or if the employee was informed that there was work in violation of the minimum terms determined by the employment contract with non-fixed working hours. In this case, the refusal cannot be considered a violation of the terms of the employment contract.

An employee can apply such a method of self-defence by an employee of his labour rights as the right to refuse to perform work, if: the employer requires work to be performed outside the basic days and hours established by the employment contract with non-fixed working hours; the employer requires the performance of work within the basic days and hours established in the employment contract with non-fixed working hours, but informed the employee about this in violation of the minimum notice periods specified in the employment contract with non-fixed working hours; the employer requires the performance of work within the basic days and hours established in the employment contract with non-fixed working hours, but the employee is in a state of temporary disability, certified in the prescribed manner; the employer requires the performance of work within the basic days and hours established in the employment contract with non-fixed working hours, but the employee is involved in the performance of state or public duties.

It is important to evaluate that work under zero-hour contracts is thought to have grown in recent years. Unlike a traditional contract of employment, a zero hours contract offers no guarantee of work. Many employers use such contracts to cover situations where work fluctuates, and many individuals also find this to be a suitable working arrangement. However, there has been criticism of their widespread use in the UK. In 2022 there were approximately 1.03 million people on zero hours contracts in the United Kingdom, compared with 919,000 in the previous year. Since 2000 there has been a net increase of over 807,000 people on this type of employment contract [4].

Work under zero hour contracts can affect employees in a variety of ways. The lack of a guaranteed minimum number of hours worked arguably makes zero hours contracts automatically insecure. The Trades Union Congress definition of insecure work, for example, includes everybody on zero-hours contracts. The total number in “insecure work” includes: 1) agency, casual, seasonal and other workers, but not those on fixed – term contracts; 2) workers whose primary job is a zero-hours contract; 3) self-employed workers [5].

Empirical evidence suggests that de facto earnings of employees in non-standard forms of employment may differ from those of regular employees. Having a job which doesn’t provide a fixed income can be a major challenge and despite the theoretical flexibility, for many there may be no other choice but to accept such work. On average, the hourly pay of zero-hours contract employees was 57% of the hourly pay of employees without zero hours contracts.

Zero hour contracts can also impact on the psychological and mental well-being of workers due to instability and financial concerns.

Hence, collective bargaining can play a vital role in reducing casualisation, protecting vulnerable employees from abuse, to further extend collective agreements to non-standard (atypical) forms of employment, and widen collective bargaining coverage. Meanwhile, it remains unchanged that an employment contract for an indefinite period of time should be the most common type of employment agreement. It is important to note that employers who are responsive to the desires and needs of their employees not only have more satisfied staff, but also benefit from their higher degree of motivation in carrying out their work. Improved motivation leads to higher productivity and a higher standard of work, which ultimately benefit the business.

## References

1) Mandl I. New forms of employment in Europe—how new is new? URL: <https://socialeurope.eu/new-forms-of-employment-in-europe-how-new-is-ne>

2) Коментар Мінекономіки до Закону України від 18 липня 2022 № 2421-IX “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання трудових відносин з нефіксованим робочим часом”. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=bcdff0d5-af84-4cda-99de391738b1790c&title=KomentarMinekonomikiDoZakonuUkrainiproVnesenniaZminDoDeiakikhZakonodavchikhAktivUkrainiSchodoVreguliuванняTrudovikhVidnosinZNefiksovanimRobochimChasomVid18-07-2022-2421-ix>

3) Мінекономіки роз’яснило, як укласти трудовий договір з нефіксованим робочим часом. URL: <https://oblikbudget.com.ua/news/57355-minekonomiki-rozjasnilo-yak-uklasti-trudoviy-dogovir-z-nefiksovanim-robochim-chasom>

4) Clark D. Number of employees on zero-hours contracts UK 2000-2022. URL: <https://www.statista.com/statistics/414896/employees-with-zero-hours-contracts-number/>

5) CIPD. (2022) *Zero-hours contracts: evolution and current status*. London: Chartered Institute of Personnel and Development. URL: [https://www.cipd.co.uk/Images/zero-hours-contracts-report-aug-2022\\_tcm18-110465.pdf](https://www.cipd.co.uk/Images/zero-hours-contracts-report-aug-2022_tcm18-110465.pdf)

**Ключові слова:** договір нульового робочого часу, трудовий договір із ненормованим робочим днем, працівник, трудові права.

**Key words:** zero hour contract, employment contract with non-fixed working hours, employee, labour rights.

**Кормич Анатолій Іванович**

*Національний університет «Одеська юридична академія»,*

*доцент кафедри загальної теорії права та держави,*

*кандидат історичних наук, доцент*

## **УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА: ПРОБЛЕМА ЕФЕКТИВНОСТІ ВЗАЄМОДІЇ**

Угоди про асоціацію «Східне партнерство», підписані країнами ЄС з Україною, Молдовою та Грузією, значною мірою посприяли реальній інтеграції України з європейськими країнами, стимулювали процеси проведення реформ в різних сферах життєдіяльності української держави і суспільства, а також вплинули на вдосконалення системи управління та практику асоційованих держав, на розвиток інститутів і процедур асоціації.

Тобто, це не був однобічний вплив лише на процеси, які відбуваються в Україні, а одночасно, це був поштовх до підвищення ефективності взаємодії всіх суб'єктів, включених в ці процеси. Прояви зазначених тенденцій можна простежити з середини 1990-х років. Їх основні риси стосуються як національних держав, так і транснаціональних проектів інституційної розбудови. Розподіл повноважень, у зв'язку з виконанням угод про асоціацію, зумовлений розширенням зобов'язань, що вийшли далеко за межі тих, які необхідні для реалізації Глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі (ГВЗВТ) та зв'язують доступ на ринок з прогресом в інших сферах. Такий зміст та дизайн угод впливає на оцінку інституційних та процедурних питань їх виконання.

Але, разом з позитивними, можуть існувати і побічні ефекти сприйняття та трактувань подібних угод, зокрема, щодо відсутності перспективи приєднання, що в сукупності з великими зобов'язаннями стосовно наближення до законодавства ЄС, може породжувати ефект

неможливості досягнення поставлених цілей [1]. Це виникає через нечіткість цілей або незацікавленість чи розчарування суб'єктів, які беруть участь у реалізації, через відсутність майбутніх гарантій членства. Тому процес імплементації може потребувати значних інституційних та процедурних перебудов у рамках угод про асоціацію, з метою корегування режиму управління для подолання можливих збоїв.

Це цілком об'єктивно, бо Угоди про асоціацію Східного партнерства являли собою абсолютно новий тип асоціацій з ЄС, на основі ГВЗВТ. Передбачався цілий комплекс політичних зобов'язань, зобов'язань щодо ГВЗВТ та щодо галузевої співпраці, створення політичної асоціації та економічної інтеграції між сторонами. Проте слабкою спільною рисою Угод Східного партнерства як раз і була відсутність уявлень про перспективи вступу до ЄС. Україна та Молдова визнавались європейськими країнами, що мають спільну історію та спільні цінності, які підпадають під основні географічні критерії членства. Тим не менш, усі інші формулювання «не тягли за собою жодних юридичних чи політичних зобов'язань щодо подальшого розширення від імені Союзу», і, таким чином, ці Угоди не могли «розцінюватися як інструменти перед вступом» [2, р.30]. Поєднання дуже амбітних проєктів ГВЗВТ з широкими та умовними політичними зобов'язаннями та зобов'язаннями щодо адаптації законодавства, створювали тиск на всіх учасників, залучених до процесу імплементації. Це впливало на інституції, процедури та в широкому аспекті на відповідні способи наднаціонального та національного управління.

Специфічну роль відігравало те, що існували значні відмінності між асоційованими державами, які є кандидатами на вступ, та країнами, для яких не передбачалось перспективи близького членства. Останнє, як раз і змусило Україну докладати максимум зусиль, щоб конкретизувати свій статус і набути статус кандидата у 2022 році, безумовно, приймаючи ряд додаткових зобов'язань щодо цього, виконання яких переконливо доведе

нашу спроможність стати повноправним членом ЄС вже у більш чітко окреслені терміни.

Таким чином, український досвід свідчить, що відносини між ЄС та асоційованими державами є складними питаннями управління як на наднаціональному, так і на національному рівнях, які охоплюють такі аспекти, як: асиметрія, зміщення та розподіл повноважень, а також потенційна шкода спроможності управління асоційованих держав.

Сьогодні Україна на полі бою з агресором – РФ, переконливо доводить свою відданість принципам і нормам ЄС та свою здатність в надскладних ситуаціях бути гідною членства в європейських структурах, при цьому не лише економічних, а й безпекових.

Приклад України доводить потребу як концептуального доопрацювання існуючих прогалин правового забезпечення функціонування асоціацій, так і необхідність змін у практиці взаємодії їх суб'єктів.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Wolczuk, K., Delcour, L., Dragneva, R., Maniokas, K., Žeruolis, D. (2017). The Association Agreements as a Dynamic Framework: Between Modernization and Integration. Working Paper. EU-START, 06, September. Retrieved October 2, 2020, from: <http://eu-strat.eu/wp-content/uploads/2017/09/EU-STRAT-Working-Paper-No.-6.pdf>

2. Van Elsuwege P. & Chamon M. (2019) The meaning of 'association' under EU law. A study on the law and practice of EU association agreements. European Parliament's Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs. <https://biblio.ugent.be/publication/8603014/file/8603021.pdf>

**Ключові слова:** управління, інституції, угода про асоціацію, ГВЗТ, інтеграція, Східне партнерство, Європейський Союз

**Key words:** governance, institutions, association agreement, DCFTA, integration, Eastern partnership, European Union

**Боброва Тетяна Анатоліївна**

*Національний університет «Одеська юридична академія»  
аспірантка кафедри загальної теорії права та держави*

## **НЕГАТИВНА ПРАВОТВОРЧІСТЬ ЯК СКЛАДОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА**

Негативна правотворчість як процедура удосконалення системи правових актів шляхом встановлення правовідповідності між ними та їх частинами постає складовою модернізації українського права. Під модернізацією права, при цьому, мається на увазі його адаптація до сучасних умов.

Активізація правотворчої діяльності сприяє «оновленню» правової системи. Як відомо, наслідком правотворчості у широкому розумінні є нормативно-правові акти, юридичні прецеденти, договори, правові звичаї, правові доктрини, принципи права та інші джерела права [1, с. 229]. Тобто, до актів правотворчості належать усі види правових актів як зі сфери реалізації та застосування, так і зі сфери законотворення. Такий підхід цілком відповідає «духу» сучасного права постмодерну [2, с. 4]. Правові акти мають відповідати сучасній системі цінностей, втілювати у собі природні закони суспільного життя, а тому будь – який юридичний документ не має суперечити загально - соціальним та спеціально - юридичним вимогам його створення і дії. Ефективність таких актів в процесі правового регулювання свідчить про належну якість позитивної правотворчості.

Враховуючи європейський вибір України, в нашій державі спостерігається прийняття низки правових актів, задля швидкого процесу євроінтеграції. Проте, швидкість не має переважати перед якістю прийнятих актів, які не завжди відповідають вимогам юридичної технології та техніки з їх прийняття, не враховують специфіки національного правового менталітету, економічного стану країни і т. д. Все це призводить до правотворчих помилок, а також до того, що правова система віддаляється від викладу загального принципу права у текстах правових приписів.

Одним із засобів усунення правотворчих помилок є скасування норми, яка визнана помилковою, адже своєчасне виявлення положень, які не відповідають «духу» сучасного права є одним із основних напрямів забезпечення ефективності правотворчої діяльності. Таку діяльність, яка фактично є інструментом удосконалення системи правових актів шляхом встановлення правовідповідності між ними та їх частинами ми називаємо негативною правотворчістю. Щодо назви даного феномену «негативним» слід зазначити, що така діяльність пов'язана не зі створенням правового акту (це є метою позитивної правотворчості), а з його скасуванням.

Правовідповідність як правова категорія, передбачає еквівалентність письмового акту духу і принципам права. Варто зазначити, що при досконалому дотриманні юридичних технологій при створенні правових актів, негативна правотворчість не застосовується. Проте, оскільки правотворча діяльність тісно пов'язана з людським фактором, помилки все ж таки трапляються, і в таких випадках, негативна правотворчість є інструментом вдосконалення юридичних документів, індикатором змін та доповнень нормативно - правової бази.

Негативна правотворчість як явище правової реальності може існувати як у публічно - правових, так і в приватно – правових формах. Д. Г. Манько зазначає, що публічний і приватний рівні юридичної діяльності не тільки відображають специфіку її організації, але й свідчать про

наявність різних за статусом суб'єктів її здійснення, від державних службовців до адвокатів [3, с. 97]. Отже, встановлює правовідповідність особа, яка має відповідні повноваження (суб'єкт здійснення негативної правотворчості) використовуючи при цьому негативні юридичні технології, метою яких є пошук помилок і аномалій у тексті правового акту.

Задля швидкого пошуку помилок досить популярними стають технології з використанням штучного інтелекту. Прогрес у таких технологіях, як штучний інтелект, дозволяє сучасному програмному забезпеченню сканувати юридичні документи, спрощувати комунікацію та знаходити відповідні справи для юристів. За оцінками McKinsey, 23% роботи, яку виконують юристи, можна автоматизувати за допомогою існуючих технологій [4].

Однак, більшість правотворчих помилок автоматично виявити не можливо. При виявленні помилок пов'язаних з неправильним ходом думки у міркуванні, неправильним тлумаченням, тих помилок, які порушують загальні принципи необхідна інтелектуальна вправність людини, спеціаліста певної галузі. Виявлення правотворчої помилки потребує наявності у суб'єкта здійснення негативної правотворчості надвисокого рівня правосвідомості та безумовне володіння юридико - технологічними засобами складання правових текстів.

Отже, виходячи з вищевикладеного можна зробити висновок:

- Здійснення правотворчості, як і будь – якої іншої творчої діяльності притаманне лише «людині-розумній», а значить тут не обійтись без уникнення помилок.

- Одним із засобів усунення правотворчих помилок є скасування неправовідповідної норми, адже своєчасне виявлення норм, які не відповідають «духу» сучасного права є одним із основних напрямів забезпечення ефективності правотворчої діяльності.

· Таку діяльність, яка фактично є інструментом удосконалення системи правових актів шляхом встановлення правовідповідності між ними та їх частинами ми називаємо негативною правотворчістю. Вона не тягне за собою створення правових актів, а лише скасовує ті, які не відповідають актам вищої юридичної сили, чим відіграє важливу роль в удосконаленні права.

Чим вища якість діючих правових актів, тим менша необхідність застосування негативної правотворчості, що свідчить про високий рівень правової культури суб'єктів правотворчої діяльності.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Лепех Ю. Питання про співвідношення понять «правотворчість» та «нормотворчість». Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки : збірник наукових праць, 2016. № 855. С. 225–231 -URL: <https://ena.lpnu.ua/handle/ntb/37481>. (дата звернення: 09. 11. 2022).

2. Дергільова О. Г. Правові акти: поняття, класифікація та соціальне призначення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3, С. 3 – 8

3. Манько Д. Г. Технології та алгоритми юридичної діяльності : дис. докт. юр. наук : 12.00.01. Одеса, 2020. 460 с.

4. Abigail Johnson Hess. Experts say 23% of lawyers' work can be automated—law schools are trying to stay ahead of the curve. URL: <https://www.cnbc.com/2020/02/06/technology-is-changing-the-legal-profession-and-law-schools.html>

**Ключові слова:** правотворчість, право - відповідність, негативна правотворчість, модернізація права.

**Key words:** law-making, law - compliance, negative law-making, modernization of law.

**Дараган Євген Олександрович**

*Національний університет «Одеська юридична академія»*

*аспірант кафедри загальної теорії права та держави*

## **КОДИФІКАЦІЯ ПРАВА: НОВІ РАКУРСИ ОСЯГНЕННЯ**

Ефективність правового регулювання суспільних відносин певним чином залежить від упорядкування правових норм. Таке упорядкування в юридичній науці та практиці має назву систематизації, яка має різноманітні форми. Чільне місце серед них займає кодифікація. «Увага до проблем кодифікації сьогодні зумовлюється, з одного боку, об'єктивно сформованими процесами суспільного розвитку, активізацією законотворчого процесу, спробою інтеграції та узгодження законодавчого масиву, усунення суперечностей, колізійних норм у праві [1, с. 36]. Причини, які зумовлюють кодифікації, різноманітні. Це можуть бути фактори, пов'язані з історією, політикою, економікою. Не слід ігнорувати і людський фактор, роль особистості (згадаємо відомі кодифікації Юстиніана, Цивільний кодекс Наполеона тощо). Слід погодитися з думкою відомого французького юриста Кабріяка Р., що можна систематизувати цілі кодифікації. Насамперед воля спрямована на вирішення юридично-технічних завдань, але разом з їх рішенням часто досягаються соціальні та політичні цілі [2, с. 214].

Проблемам кодифікації присвячено чисельні праці як вітчизняних, так і зарубіжних учених: Актоненко В.А., Грищука В.К., Дудченко В.В., Пархоменко Н.М., Погорєлова Є.В., Калакура В.Я., Петкова С.В., Журбелюка Г.В. Водночас невирішеним залишається цілий ряд запитань, що потребують розгляду.

В юридичній літературі зазначається, що кодифікація – впорядкування правових норм, яке супроводжується переробленням

їхнього змісту, зі скасуванням одних та ухваленням інших норм права, що можливо лише в процесі правотворення [3, с. 165]. Результатом кодифікації є створення нового, так званого зведеного акту, до якого входять як нові норми, що вносять зміни до правового регулювання, так і раніше діючі, які як би виправдовують своє існування. Найбільш розповсюдженими кодифікаційними актами є Кодекси, проте вони можуть мати назву правил (Правила дорожнього руху), статутів (Дисциплінарний статут Національної поліції України), основ законодавства тощо. Відмінною рисою таких актів постає саме комплексність, на відміну від звичайних законів, які містять в собі лише нові норми.

Під час характеристики кодифікації наголос робиться на тому, що вона має офіційний характер і здійснюється тільки уповноваженими державними органами. Водночас Р. Кабріяк наголошує на існуванні так званих неофіційних кодифікацій, які є результатом зусиль суддів, адвокатів, які прагнуть систематизувати правові норми, щоб полегшити їх застосування та розповсюдження або просто впорядкування. На думку дослідника, неофіційна кодифікація є підґрунтям для розвитку кодифікацій офіційних [2, с. 122].

Дудченко В.В. звертає увагу на нові форми кодифікації, які своєю основою мають різні джерела права, оскільки зазвичай в літературі мова йде про кодифікацію законодавства. Водночас, на думку вченої, історія знає приклади кодифікації звичаїв, договорів. Так, у Середні віки кодифікація часто ставала формою впорядкування кутюмів (звичаїв) та судових рішень [4, с. 12].

Сьогодні ми спостерігаємо нові форми кодифікації, зокрема кодекси адвокатської етики, кодекси належної поведінки у зовнішньополітичних відносинах тощо.

Наведене є свідченням того, що змінюється суб'єкт кодифікації та її форми. В основі таких змін насамперед знаходиться певний тип

праворозуміння, а саме природно-правовий. Спостерігається відхід від суто позитивістського підходу з його ототожненням права та закону. За природно-правового типу праворозуміння створення кодексів має базуватися на різноджерельному праві і при цьому держава втрачає монополію на його створення.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Журбелюк Г.В. До проблеми кодифікації українського права (короткий аналітичний огляд історії). *Наукові записки*. 2005. Том 38. Юридичні науки. С. 33-38.

2. Remy Cabrillac, *Les codifications*, PUF (19 Nov 2002), ISBN-10:2130506488, ISBN-13:978-2130506483. 320 p.

3. Петков С.В. Кодифікація як кінцева мета реформування системи законодавства. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 5 (20). С. 164-167.

4. Дудченко В.В. До досвіду Європейських кодифікацій. *Порівняльно-правові дослідження*. 2009. №2. С. 8-14.

**Ключові слова:** систематизація, кодифікація, право, кодифікаційні акти, праворозуміння, джерела права.

**Key words:** systematization, codification, law, codification acts, legal understanding, sources of law.

**Король Катерина Миколаївна**

*Національний університет «Одеська юридична академія»*

*Аспірантка кафедри загальної теорії права та держави*

## **МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ**

Ідентичність – одна із основних характеристик людини, що дає їй змогу відчувати власну індивідуальність, усвідомлювати свою приналежність до тієї чи іншої групи людей.

Тема формування ідентичності людства стала актуальною в умовах розвитку та глобалізації процесів нинішньої дійсності. Серед найбільш популярних типів ідентичності вчені виділяють: соціальну, релігійну, національну, етнічну та правову. Правова ідентичність явище досить нове, оскільки зміна соціального становища в 21 столітті обумовила виникнення даного поняття.

Однією з основних умов формування ідентичності як правової виступає - самосвідомість. Лише через визнання громадянина причетним себе до певної правової групи відбувається процес ідентифікації. З іншого боку - держава, що наділяє громадянина певними правами і обов'язками та виступає як гарант її економічного, політичного та соціального забезпечення. Таким чином соціальна ідентичність перетворюється на правову, шляхом закріплення соціальної групи у правову спільноту, яка наділена правами та обов'язками, при умові, що громадянин має сформоване уявлення про право та його цінність.

Від того, наскільки право наближене до потреб суспільства, чи дотримані такі загальні принципи права як принцип гуманізму, справедливості, рівності, залежить процес включення правової інформації до життя особи, процес правової ідентифікації, правової соціалізації, які в свою чергу визначають структуру правосвідомості особи і визначають її

поведінку. [1, с. 78] Тобто формування правової ідентичності відбувається шляхом правової соціалізації за умови розуміння правової дійсності та вдосконалення ефективності реалізації права в житті громадянина.

Формування правової ідентичності можна розділити на декілька компонентів, а саме: когнітивний та поведінковий. Перший компонент являє собою формування у громадянина погляду на право: знання своїх свобод, прав, обов'язків, цінності права та дотримання правопорядку. Демократична правова держава здатна сформувати правильні погляди громадян на право як найвищу цінність, забезпечити належний рівень правових знань. Правова ідентичність особи свідчить про високий рівень правосвідомості та правової культури.

Вслід за відображенням правової дійсності в рамках формування правової культури відбувається регулювання правової поведінки особи. При цьому відображувальна та регулятивна функції індивідуальної правової культури перебувають у діалектичній єдності і визначають реальну правову поведінку особи, її дії у сфері законності, правопорядку, правових основ державності та соціального буття. Оцінка об'єктів і явищ відбувається на основі системи цінностей, котра, будучи продуктом життєдіяльності суспільства і соціальних груп, посідає особливе місце в структурі особистості кожного конкретного суб'єкта. [2, с. 8]

Другий компонент – поведінковий - виражається у правомірній чи неправомірній поведінці громадянина в умовах його повсякденного життя. За наявності обох компонентів можна сказати, що громадянин усвідомлює свою приналежність до правової групи та може чітко ідентифікувати себе з іншими членами групи, що мають схожі уявлення та вчинки. На механізм формування правової ідентичності громадянина впливає його правовий досвід, вміння сприймати певні правові явища в соціумі.

Таким чином, в умовах трансформації сучасного світу правова ідентичність є чинником вирішення багатьох соціальних завдань у

суспільстві. Правова самоідентифікація громадянина, в першу чергу, пов'язана зі сприйняттям своїх прав та цінностей. Для створення «комфортних» умов формування правової ідентичності серед громадян, в першу чергу, держава повинна укріплювати позиції права через підвищення його значення для всього соціуму.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Парута, О. В. Концепція правової ідентичності в дискурсі теорії держави і права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Право* / гол. ред. Ю.М. Бисага. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2013. – Вип. 23. Ч. 1. Т. 1. – С. 78;
2. Калінін, М.В. Джерела конфлікту в формуванні правової культури особи. *Науковий вісник. № 2. 2013. с. 8.*

**Ключові слова:** правова ідентичність, механізм формування правової ідентичності, правосвідомість.

**Key words:** legal identity, mechanism of formation of legal identity, legal awareness.

**Караман Микола Віталійович**

*Національний університет «Одеська юридична академія»*

*асистент кафедри загальної теорії права та держави,*

*доктор філософії за спеціальністю 081 «Право»*

## **ПРАВО НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ В УМОВАХ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ**

Реалії сьогодення здійснюють неабиякий вплив на активність розвитку всіх сфер існування суспільства. Українське суспільство не є винятком в цьому плані. Окрім глобальної пандемії коронавірусу COVID-

19, яка сама по собі спричинила кардинальні зсуви в існуванні сучасних держав, українське суспільство існує в умовах збройного конфлікту з росією. Важко заперечувати вплив цих процесів на розвиток України як демократичної та правової держави, зокрема одного із граней цих державних властивостей, а саме забезпечення права на професійну правничу допомогу.

Відповідно до статті 59 Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [1].

Враховуючи негативні економічні тенденції уваги актуалізуються дослідження надання безоплатної правової допомоги як державної гарантії реалізації права на професійну правничу допомогу.

Аналізуючи текст Закону України «Про безоплатну правову допомогу» можна виділити два види безоплатної правової допомоги, а саме первинну та вторинну.

Безоплатна первинна правова допомога визначається як вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [2].

Отже поняття первинної правової допомоги тісно пов'язане з інформуванням особи про межі її можливої поведінки та можливості забезпечення законних прав та інтересів.

З цього приводу, варто зазначити, що інформатизація суспільства яка все більше розповсюджується в сучасному глобалізованому та цифровому світі здійснює свій вплив також і на здійснення безоплатної первинної правової допомоги. Сьогодні, інформування особи про її права і свободи та порядок їх реалізації може здійснюватися в мережі Інтернет (наприклад

просвітницькі відеоролики тощо), засобами мережевого, телефонного та іншого зв'язку. Однією з причин, що зумовили такі різкі зміни у формах забезпечення права на професійну правничу допомогу стала пандемія коронавірусу COVID-19. Протиепідемічні заходи, що запроваджувались державами значно зменшували безпосереднє спілкування осіб, зокрема й в процесі здійснення професійної правничої допомоги.

Безоплатна вторинна правова допомога визначається як вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя [2].

М.М. Ясинок з досліджуючи доступ до правосуддя як важливу гарантію демократичного суспільства зазначав, що доступ до правової допомоги є одним із складових понять, які формують зміст поняття доступу до правосуддя, оскільки правова допомога в умовах безробіття, низького рівня заробітних плат для великої кількості людей є занадто дорогою, а звідси і недосяжною. Розуміючи це, держава намагається послабити фінансовий тиск на особу, яка має намір звернутися до суду в питаннях отримання кваліфікованої юридичної допомоги [3; С. 81].

Триваючу збройна агресія росії проти України спричиняє кардинальні соціально-економічні наслідки в житті українського суспільства. В умовах воєнного стану та ризику ракетних бомбардувань складно забезпечити нормальну та стабільну роботу економіки держави, що безперечно призводить до падіння рівня фінансового забезпечення громадян. Окрім інших очевидних наслідків, соціально-економічні умови, що склалися в державі призводять, зокрема, до зменшення можливості людей оплачувати кваліфіковану правничу допомогу, що призводить до збільшення кількості категорій громадян, що можуть звертатись за отриманням безоплатної вторинної правової допомоги задля отримання рівного доступу до правосуддя, що декларується в Конституції України.

Також, Бурий В.О. зазначав, що доступ до правосуддя має бути забезпечений шляхом поширення правової грамотності і особистісної культури для запобігання виникненню конфліктних ситуацій та стимулювання осіб до самостійного врегулювання спорів. Варто прагнути, щоб класичне правосуддя використовувалось лише у разі неможливості використання альтернатив у зв'язку з природою спору або через вичерпання попередніх засобів. Незважаючи на те, що в українському законодавстві право на доступ до правосуддя тлумачиться у вузькому розумінні, лише як доступ до класичного правосуддя, гарантії цього права, визнані Конституцією України, дозволяють поширювати їх на позасудові засоби вирішення спорів, з огляду на зміст ст. 3, що визначає мету та спрямованість діяльності держави [4; С. 28].

Таким чином, можемо припустити, що поширення можуть набути позасудові способи вирішення спорів та поступове підвищення правової грамотності населення враховуючи здобутки ХХІ століття в сфері комп'ютеризації.

Враховуючи вищевикладене, можемо зазначити, що глобальні перетворення, що здійснюють вплив на розвиток всіх держав не минули й Україну. Проте у випадку України ситуація ускладнюється не тільки глобальними причинами, а й специфічними, як то збройна агресія росії. В цих умовах змінюються й особливості сучасного розвитку держави, зокрема щодо забезпечення доступу громадян до професійної правничої допомоги. Так, карантинні заходи, що були запроваджені для боротьби з пандемією COVID-19 активізували дистанційне ознайомлення з правами та способами їх реалізації (здійснення первинної правової допомоги), а широкомасштабна агресія країни-сусіда може призвести до активізації позасудових способів вирішення спорів.

ЛІТЕРАТУРА:

5. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 11.11.2022).

6. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 11.11.2022).

7. Ясинок М.М. Доступ до правосуддя як важлива гарантія демократичного суспільства. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1. С. 79-85.

8. Бурий В. О. Право на доступ до правосуддя як одна з передумов забезпечення інших прав і свобод людини. *Наукові записки НаУКМА*. Юридичні науки. 2018. Т. 1. С. 25-28.

**Ключові слова:** глобалізація, цифровізація, правнича допомога, безоплатна правова допомога, правове просвітництво, доступ до правосуддя.

**Key words:** globalization, digitalization, legal aid, free legal aid, legal education, access to justice.

**Грезіна Олена Миколаївна**

*Національний університет «Одеська юридична академія»  
кафедра загальної теорії права та держави  
начальник відділу оцінювання якості вищої освіти ЦООПАР*

## **ДЕЯКІ АСПЕКТИ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗАКОНОДАВСТВА В ОСВІТНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ ТА ФРАНЦІЇ**

Освіта є основою для розвитку суспільства, і тому дослідження освітнього права є перспективним напрямом розвитку національної

юридичної науки в умовах входження України до європейського освітнього простору. Для України надзвичайно важливим є вдосконалення на загальноправових принципах освітнього законодавства, оскільки досконалість та повнота нормативно-правової бази є необхідною умовою формування та реалізації державної освітньої політики. Актуальними є всебічна модернізація освітньої сфери з виділенням необхідних ресурсів для їх впровадження. Для успішного здійснення процесів модернізації в євроінтеграційному контексті вагомого значення набуває правове регулювання цієї сфери, яке стає інструментом розвитку освіти.

Для проведення повного аналізу освітнього законодавства України, розкриття недоліків та переваг, об'єктивного визначення напрямків удосконалення, необхідно провести дослідження міжнародного досвіду у цій сфері. Франція є однією з європейських країн, яка проводить активну політику із міжнародного співробітництва в сфері освіти. Саме дана країна є прикладом ефективного вирішення питань, які виникають та пов'язані із освітньою сферою.

У Франції, як одній із активних учасниць Болонського процесу, простежуються тенденції та закономірності, притаманні Європейському освітньому простору загалом: різноманіття вищих навчальних закладів та організація навчального процесу в них, доступність усіх верств населення до здобуття вищої освіти, децентралізацію освітньої сфери, ефективне забезпечення якості вищої освіти. Водночас зберігаються національні самобутні традиції [2, с. 118].

Як зазначає Р.В. Шаповал, формування достатньої і прогресивної законодавчої бази освіти є одним із основних факторів, які можуть забезпечити можливість реалізації прав громадян на освіту. Тому прийняття достатньої, дієвої законодавчої бази галузі освіти, своєчасне внесення змін у діючі закони, а також реалізація вже прийнятих законів – актуальне, важливе і надто складне державне завдання [1, с. 1110].

У сфері освіти прийнята велика кількість нормативно-правових актів. Головною метою яких є забезпечення правового регулювання галузі освіти. Основним джерелом формування освітнього законодавства є Конституція України.

Так, право на освіту встановлено ст.53 - громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних та комунальних навчальних закладах на конкурсній основі. Відповідно до ст. 54 Конституції, громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності [3].

Право на освіту у Франції, як і в Україні, також проголошується на конституційному рівні і його підґрунтям є Конституція Франції та Кодекс про освіту Франції. Сутність права на освіту полягає в можливості кожного розвивати свою особистість, підвищувати рівень початкової і безперервної підготовки, включатись у суспільне та професійне життя, виконувати своє громадське призначення. Але, на відміну від України, у французькому законодавстві із більшою силою виражається публічний характер освіти. Зокрема, вона проголошується первинним національним пріоритетом, а організація публічної безкоштовної та світської освіти на всіх рівнях визнається обов'язком держави [4].

Кодекс про освіту Франції введений у дію ордонансом Президента Французької Республіки. У Франції кодифікація розуміється як збір, об'єднання постійно чинних правових норм, що відносяться до певної сфери суспільних відносин, саме тому, кодекс не створює нові правила, а пояснює лише існуюче право. У Франції освіта є обов'язковою для дітей від 6 до 16 років незалежно від статі та громадянства. Обов'язковий характер освіти забезпечується чіткою регламентацією в Кодексі про освіту порядку вступу дитини до державної чи приватної школи або здобуття нею освіти в

сім'ї та, що важливо, встановленням санкцій за такі порушення. Характерно, що в разі вчинення порушення, батьки або особи, які їх замінюють, а також навчальні заклади притягаються до кримінальної відповідальності [5, с. 16].

Отже, реформування українського законодавства сприяє його наближенню до європейської моделі системи освіти. Освітнє законодавство Франції гарантує безперервність освіти як національного обов'язку, закріпленого в статті Кодексу про освіту Франції. Сутність принципу безперервності освіти законодавець вбачає у можливості кожного протягом всього життя підвищувати свій рівень підготовки і адаптуватися до економічних і соціальних змін і підтвердити отримані знання.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Шаповал Р.В. Правове регулювання освіти в Україні. *Форум права*. 2011. № 1. С. 1110-1115.
  2. Дурдас А. Вища освіта Франції: особливості структури та тенденції розвитку. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Аксіологічні аспекти в розвитку науки та освіти*. Конін-Ужгород-Херсон-Кривий ріг. Посвіт. 2018. С.116-118.
  3. Конституція України від 28 червня 1996 року. 1996. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254%EA/96-%E2%F0>
  4. Уткіна М.С., Янішевська К.Д. Характеристика законодавства в освітній сфері України та Франції: порівняльний аналіз. *Збірник наукових праць «Науковий вісник Херсонського державного університету»*. Випуск 5. Том 2. Х.: «Гельветика», 2014. С. 266-270
  5. Мельничук О.Ф. Забезпечення конституційного права на освіту: досвід Франції. *Журнал східноєвропейського права*. 2014. № 6. С. 15-20.
- Ключові слова:** освіта, право на освіту, законодавство у сфері освіти, забезпечення якості освіти, європейський освітній простір.

**Key words:** education, the right to education, legislation in the field of education, ensuring the quality of education, European educational space.

**Хохлов Олександр Валерійович**

*Національний університет «Одеська юридична академія»*

*аспірант кафедри загальної теорії права та держави*

## **РОЗВИТОК СУЧАСНОГО ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА**

Серед важливих сучасних наукових розробок української юриспруденції особливе значення та актуальність мають дослідження проблем права національної безпеки і військового права, що обумовлено, насамперед, системним реформуванням сектору безпеки і оборони України, яке здійснюється в умовах вирішення практичних питань забезпечення захисту конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності України від збройної агресії.[1]

Військове право в Україні — це галузь національного права, норми якої регулюють суспільні відносини у сфері будівництва, розвитку, життєдіяльності збройних сил та інших утворених відповідно до чинного законодавства військових формувань.[2]

Військове право відноситься до публічного права будь-якої держави, його складна система містить інститути (право військової служби, право воєнної безпеки, право внутрішньої служби, військово-дисциплінарне право) та взаємодіє з іншими галузями публічного права на основі сучасності. Військове право України є комплексною галуззю національного права, здійснює регулювання військово-публічних відносин, суб'єктами яких є не лише військовослужбовці, але спеціально-визначені законом органи державної влади та управління, військові частини та установи, органи

військового управління. Розвиток сучасного військового права в Україні засновується на положеннях Конституції України, де передбачено обов'язки громадян щодо захисту держави, функції Збройних Сил та інших військових формувань України, компетенцію органів державної влади в галузі військового будівництва та керівництва сектором безпеки і оборони. Найважливішою є стаття 17 Конституції, відповідно до якої: “Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу”. [3]

Якщо взяти за основу сучасні загально-правові критерії, то очевидно, з таким підходом до визначення ознак військового права можна погодитися, виходячи з сутнісної визначеності військових відносин їх атрибутивною характеристикою є воєнна складова, без якої військове право України взагалі існувати не може. Тому однією з ключових ознак саме військового права є його воєнний характер. По-друге, військові відносини володіють ознакою субординаційності, що зумовлює імперативний характер військового права, що теж є його невід'ємною ознакою. По-третє, у довершеному вигляді по відношенню до цивільних зв'язків військові відносини не існують, вони навпаки, опосередковані ними. Тому поєднання цивільно-військових відносин теж є ознакою військового права. Вважаю, що поєднання цих ознак і дає можливість визначити особливість військового права. [4, с. 81]

Військове право як теорія і як метод є особливим феноменом у системі права України, покликаним не лише науково зважено пояснити військове правобуття, військові правовідносини та що не менш важливо, розкрити регулятивний, перетворюючий механізм дії військово-оборонної сфери держави на модернізованому етапі. Тобто, військове право, на нашу думку, щоб бути інституційованим, має стати правом воєнним, хоча б у його суттєвій частині. До аргументів на користь такої точки зору слід віднести і

ті обставини, які є визначальними, необхідними. А саме, суто воєнні атрибути, характер сучасної війни (збройного конфлікту) і можливих майбутніх конфліктів і визначають власне, зміст та напрямки реформування Збройних Сил України. Очевидно, і саме військове право існує як рефлексія на ці процеси, а все інше є похідним від цього суттєвого, визначального. Із вищезазначеного можна зробити висновок про своєрідну унікальність військового права як способу регулювання військових відносин.[5, с.147]

Звичайно процес військового реформування вимагає подальшого розвитку і вдосконалення законодавства про оборону і безпеку в метою оптимізації тієї частини державного механізму, в якій запроваджена військова служба, - військової організації держави, демократизації відносин у ній, а також забезпечення законності в діяльності органів військового управління та посадових осіб, в тому числі в питаннях дотримання прав, свобод і законних інтересів військовослужбовців і членів їх сімей. Питання вдосконалення військової організації держави, військового права і практики його застосування постійно знаходяться в центрі уваги держави і суспільства, теорії та практики права. Особливої важливості це набуло після повномасштабного вторгнення російський військ на територію нашої держави 24 лютого 2022.

Військове право демонструє нерозривний зв'язок з державою, що також, але все ж меншою мірою, є характерним для права національної безпеки. Існування військово-правових приписів обумовлено правотворчою діяльністю держави, що визначається виконанням виключно державою важливої зовнішньої функції оборони, забезпечення воєнної безпеки. Військово-правовий примус виходить лише від держави, його легітимність в умовах здійснення демократичного цивільного контролю забезпечується нормами військового права.[7]

Отже, військове право сьогодні активно розвивається і як галузь права, і як наука, і як навчальна дисципліна. Основними векторами його

розвитку є створення правового механізму демократичного цивільного контролю над Силами оборони, впровадження стандартів та інших керівних документів НАТО, легітимація захисту Збройними Силами України цивільного населення, підготовка пропозицій щодо змін і доповнень до актів військового законодавства. Хотілося б сподіватися, що високий темп розвитку військово-правових наукових досліджень буде зберігатися, і, головне їх результати будуть знаходити своє втілення у законотворчій діяльності, що допоможе нам здолати ворога.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. ПРАВО НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ВІЙСЬКОВЕ ПРАВО: ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ [Електронний ресурс].— Режим доступу:

[http://ippi.org.ua/sites/default/files/zb\\_krugliy\\_stil\\_28.03.19.pdf](http://ippi.org.ua/sites/default/files/zb_krugliy_stil_28.03.19.pdf)

2. Військове право (стаття) [Електронний ресурс].— Режим доступу: [https://www.wiki.uk-ua.nina.az/Військове\\_право.html](https://www.wiki.uk-ua.nina.az/Військове_право.html)

3. “Військове право України”- Богущкий П.П.: джерела, структура та розвиток : моногр. / П.П. Богущкий. — Одеса : Фенікс 2008 — 188 с. [Електронний ресурс].— Режим доступу: <http://ippi.org.ua/viiskove-pravo-ukraini>

4. Каткова Т.Г. Військове право: сучасний стан і перспективи розвитку: матеріали науково-практичної конференції Актуальні проблеми захисту прав та представництва законних інтересів військовослужбовців та військовозобов’язаних у кримінальному та адміністративному законодавстві України: сучасний стан та перспективи, м. Харків, 11 груд. 2015 р. Харків: Харківський економіко-правовий університет, 2015.

5. ВІЙСЬКОВЕ ПРАВО: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ. ЯЩЕНКО В.А. [Електронний ресурс].— Режим доступу: 208108-Текст статті-468735-1-10-20200715.pdf

6. Пилипчук В.Г., Доронін І.М. Право національної безпеки та військове право: теоретичні та прикладні засади становлення і розвитку в Україні / В.Г. Пилипчук, І.М.Доронін // “Інформація і право”. – 2018. – № 2. – С.62-68.

**Ключові слова:** військове право, безпека та оборона, НАТО, Збройні сили України

**Key words:** military law, security and defense, NATO, Armed Forces of Ukraine

## ЗМІСТ

|                                                                                        |    |
|----------------------------------------------------------------------------------------|----|
| ПЕРЕДМОВА                                                                              | 2  |
| СЕКЦІЯ 1. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ КОНТЕНТ СУЧАСНОГО ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ                            | 4  |
| Завальнюк Володимир Васильович                                                         |    |
| ТРАДИЦІЇ ТА ЗВИЧАЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ<br>ЯК ПІДґРУНТЯ АНТРОПОЛОГІЗАЦІЇ ПРАВА          | 4  |
| Мельничук Ольга Степанівна                                                             |    |
| МЕТОДОЛОГІЧНІ ПАРАДИГМИ ТА ПРИНЦИПИ СУЧАСНОГО ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ                         | 9  |
| Чувакова Ганна Михайлівна                                                              |    |
| ПРИРОДА АНОМАЛІЙ ПРАВОВОЇ СФЕРИ                                                        | 14 |
| Рязанов Михайло Юрійович                                                               |    |
| МОРФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВОЇ СПАДЩИНИ                                                 | 17 |
| Кравченко Сергій Петрович                                                              |    |
| ГАРМОНІЗАЦІЯ КАТЕГОРІАЛЬНОГО<br>АПАРАТУ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ: МОВНИЙ АСПЕКТ                   | 22 |
| Serebro Mykhailo Volodymyrovych                                                        |    |
| THE POTENTIAL OF TRIANGULATION IN LEGAL SCIENCE                                        | 27 |
| Тіщенко Юлія Валеріївна                                                                |    |
| СВІТОГЛЯДНІ МОДЕЛІ У ПРАВОВОМУ ВИМІРІ                                                  | 31 |
| Завальнюк Ірина Володимирівна                                                          |    |
| ПРИНЦИП ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ЯК ОСНОВА ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ                                  | 36 |
| Скуріхін Сергій Миколайович                                                            |    |
| КООПЕРАЦІЯ В РАКУРСІ ЮРИДИЧНОЇ ЕТОЛОГІЇ                                                | 39 |
| Дудник Руслана Миколаївна                                                              |    |
| ПОБУДОВА СИСТЕМИ ПРАВА ЗА ПРИНЦИПОМ ДУАЛЬНОСТІ                                         | 45 |
| Лук'янчук Ольга Вікторівна                                                             |    |
| ГЕРМЕНЕВТИКА ПРАВА В СИСТЕМІ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ<br>СУЧАСНИХ ЗМІН ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ | 49 |

|                                                                                                  |    |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| СЕКЦІЯ 2. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ У ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОМУ ВИМІРІ            | 55 |
| Дудченко Валентина Віталіївна                                                                    |    |
| КОМУНІКАЦІЇ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ                                             | 55 |
| Крижановський Анатолій Федорович                                                                 |    |
| СУЧАСНА ДЕРЖАВА І ВІДКАТ ДЕМОКРАТІЇ: ДЕ МЕЖА?                                                    | 61 |
| Антошина Ірина Володимирівна                                                                     |    |
| РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВЛАДИ У ФУНКЦІОНУВАННІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ                                        | 66 |
| Кобко-Одарій Вікторія Сергіївна                                                                  |    |
| РОЛЬ ПРАВОВОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ                                              | 70 |
| Ковбасюк Степан Валерійович                                                                      |    |
| НОВІ ПІДХОДИ ДО ТИПОЛОГІЇ ІНСТИТУТІВ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ                                            | 75 |
| Іванчук Віра Євстафіївна                                                                         |    |
| ПРАВОВИЙ МОНІТОРИНГ ЯК СУЧАСНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ                       | 79 |
| Гордієнко Анастасія Юріївна                                                                      |    |
| СУТНІСНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИНЦИПУ СПРАВЕДЛИВОСТІ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ                             | 83 |
| Волянюк Тетяна Анатоліївна                                                                       |    |
| ВПЛИВ МОДЕЛЕЙ ДЕРЖАВ ТА ЕПОХИ КОЛОНІЗАЦІЇ НА СТАНОВЛЕННЯ ОБРАЗУ ДЕРЖАВИ                          | 87 |
| Войткова Аліса Вікторівна                                                                        |    |
| ШЛЯХИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОРСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ | 91 |
| Сівак Володимир Михайлович                                                                       |    |
| ПРАВОВІ ОСНОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ                                                           | 95 |
| Одарій Віктор Віталійович                                                                        |    |
| КАТЕГОРІЯ «ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВА» В ЮРИДИЧНОМУ ДИСКУРСІ                                             | 98 |

|                                                                                          |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| СЕКЦІЯ 3. ГАЛУЗЕВІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ<br>СУЧАСНОГО ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ        | 102 |
| Войтович Павло Петрович                                                                  |     |
| ПРАВО ВИБОРУ ДЕРЖАВИ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ СВОБОДИ ВОЛІ ЛЮДИНИ І<br>КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ | 102 |
| Lagutina Iryna Viktorivna                                                                |     |
| AN EMPLOYMENT CONTRACT WITH NON-FIXED WORKING HOURS AS A<br>TYPE OF “ATYPICAL” WORKING   | 106 |
| Кормич Анатолій Іванович                                                                 |     |
| УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА: ПРОБЛЕМА<br>ЕФЕКТИВНОСТІ ВЗАЄМОДІЇ             | 112 |
| Боброва Тетяна Анатоліївна                                                               |     |
| НЕГАТИВНА ПРАВОТВОРЧІСТЬ ЯК СКЛАДОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ<br>УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА                  | 115 |
| Дараган Євген Олександрович                                                              |     |
| КОДИФІКАЦІЯ ПРАВА: НОВІ РАКУРСИ ОСЯГНЕННЯ                                                | 119 |
| Король Катерина Миколаївна                                                               |     |
| МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ                                                | 122 |
| Караман Микола Віталійович                                                               |     |
| ПРАВО НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ В УМОВАХ<br>СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ | 124 |
| Грезіна Олена Миколаївна                                                                 |     |
| ДЕЯКІ АСПЕКТИ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗАКОНОДАВСТВА В ОСВІТНІЙ<br>СФЕРІ УКРАЇНИ ТА ФРАНЦІЇ        | 128 |
| Хохлов Олександр Валерійович                                                             |     |
| РОЗВИТОК СУЧАСНОГО ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА                                                     | 132 |
| ЗМІСТ                                                                                    | 137 |